Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

ORAŞ REGAL

Anul XIV ■ Nr. 6 (151) ■ Iunie 2023

Monumentul eroilor din Vadu Moldovei, Suceava

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Trotineta, ca totem

Gheorghe PĂUN

Dacă mai adăugăm şi un cod QR, obţinem chiar un blazon al vremurilor din urmă, de fapt, mai ales al generaţiei tinere-deştepte-şi-frumoase, după cum se autonumeşte ea, bine infantilizată, după cum sugerează „blazonul” propus mai devreme, dizgraţios precum numitul cod. La începuturi, când vedeam tineri, mai ales băieţi, pe trotinetă, unii bine îmbrăcaţi, neapărat cu un rucsăcel în spate şi cu căşti în urechi, eram amuzat, *expiratul* de mine, pentru că asociam scândurica pe role cu pantalonii scurţi ai elevilor de şcoală primară, aşa cum era pe vremea copilăriei mele. Recunosc însă că scândurica cu motor electric are o anumită noimă în oraşele moderne, sufocate de trafic, ba chiar şi în cele turistice, unde cu trotineta te poţi deplasa în voie de la un „obiectiv” la altul. Că se poate face, în oarecare măsură, acelaşi lucru mergând pe jos, e la fel de adevărat, dar cine ia în serios recomandările medicului (înainte de a ajunge periodic la medic)?! Că multe trotinete (publice) sunt împrăştiate după cum le-a venit la îndemână utilizatorilor lor este la fel de adevărat, o harababură inestetică, dar cine se pune cu progresul?

Am auzit, cred că la radio, că s-a pus municipalitatea Parisului, care a organizat un referendum privind interzicerea trotinetelor şi, culmea (sau nu?), cetăţenii participanţi la vot chiar le-au interzis… Întâmplarea se potriveşte oarecum cu ce se întâmplă acum în Franţa, cu manifestaţiile împotriva ridicării vârstei de pensionare, în ciuda înverşunării guvernului şi preşedintelui, cel de pe urmă, măcar ca imagine, uşor de asociat cu trotineta, rucsăcelul, căştile. Multă vreme mi se părea un mister această înverşunare, nu numai în raport cu riposta stradală, tipic franţuzească de altfel, ci, mai de fond, cu tendinţa generală în lume de a scurta ziua şi/sau săptămâna de lucru, implicit, de a scădea vârsta de pensionare – motive fiind mai multe: robotizarea, inteligenţa artificială, nevoia de a oferi locuri de muncă tinerilor, inclusiv celor cu trotinetă electrică. De curând, cineva mi-a semnalat o interpretare tocmai pe această linie, dar de tip „conspiraţionist”: păstrarea cu nişte ani în plus a vârstnicilor la locurile de muncă va avea ca efect creşterea şomajului în rândul tinerilor francezi, care vor trebui să-şi caute de lucru în afara Franţei, probabil în Germania, care deja se plânge de lipsa forţei de muncă, sau în SUA, care în mod tradiţional, istoric putem spune, „importă” lucrători instruiţi din toată lumea. Aşadar, *cui prodest* înverşunarea guvernului şi preşedintelui francez? Să funcţioneze şi în acest caz strategia din romanele poliţiste? N-aş merge până la a da credit existenţei unui plan de sabotare pe termen lung a Franţei, cu ajutorul înalţilor dregători ai Franţei, dar că o asemenea consecinţă este perfect plauzibilă este clar – şi

la fel ar trebui să fie şi pentru diriguitorii Hexagonului… dar se vede că nu e…

Să lăsăm Franţa, cu preocupările şi păcatele ei (greu va uita ea de ghilotină…), şi să revenim la trotinete, la ideea de infantilizare, pentru că aici vreau să ajung. Întrebarea-mesaj este dacă nu cumva trotineta şi accesoriile ei nu fac parte dintr-un proces mult mai larg (iarăşi: nu spun că e planificat, ci, ca în alte dăţi, că e simptom al îmbătrânirii civilizaţiei umane), de… creare a lui *Homo Trotineticus,* un urmaş „evoluat” al locuitorilor de până acum ai planetei, care să trăiască minimal, folosind mai mult măduva spinării decât creierul, reflexele decât raţiunea, mai mult bidimensional (pe ecrane de tot felul) decât tridimensional, mai mult vizual-sonor decât folosind şi celelalte simţuri, mai mult singur decât cu familia sau prietenii, mai mult de acasă decât în afara casei, care-şi satisface majoritatea nevoilor (putem specula copios în direcţia asta) comandând satisfactori (termen general, din zona teoriei nevoilor umane), prin scanarea unui cod QR, prin atingerea unui ecran, fără a folosi litere sau cuvinte, plătind cu bani virtuali sau, mâine-poimâine, cu puncte-credit, gestionate automat de calculatoare, un *Homo* care nu se mai îndoieşte de nimic, nu urăşte pe nimeni, dar nici nu iubeşte pe nimeni altcineva decât pe sine, n-are entuziasm, *n-are dorinţi şi nici căinţi,* vorba poetului, ascultă orbeşte de Stăpânire, de pildă, e dispus să se vaccineze lunar împotriva tuturor bolilor, reale sau posibile, cu condiţia ca rapelul-la-rapel şi tot ce urmează să poarte nume englezeşti (*booster* fiind exemplul meu preferat, obsesie recentă de tristă amintire), care vegetează fericit până la adânci şi serbede bătrâneţi…

Am parcurs de curând o foarte reuşită carte, *Cronicile bătrânului sefist,* cu uimirea, confirmare de fapt a unei observaţii „folclorice” mai vechi, că autorii de SF au prevăzut tot şi încă ceva pe deasupra, mai ales în direcţia avertismentelor, a distopiilor, a pericolelor ce pândesc prin cutele viitorului – au prevăzut tot, dar nu *infantilizarea omenirii,* plecând de la generalizarea smartfoanelor şi a trotinetelor… Şi putem uşor extrapola: va apărea cu siguranţă şi smart-trotineta, autonomă, controlată de IA, astfel încât *Homo Trotineticus* să poată căuta pokemoni cu telefonul în timp ce merge, de undeva până altundeva, că oricum nu-l interesează prea mult, sau să asculte muzică cu ochii închişi sau să doarmă pur şi simplu…

Încă o dovadă că, aşa cum s-a tot spus, viaţa bate literatura. Cu trotineta o bate…

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Acest om mic nu ar putea să aibă sarcina de-a judeca afacerile complicare ale ţării, fie în afară, fie înlăuntru, căci se cere aci o putere de combinaţie care exige studii, studiile cer capital şi vreme, lucruri pe care omul mic nu le are.

Dar întru cât s-atinge de casa, uliţa, mahalaua, oraşul lui el va dovedi o pricepere mai exactă şi mai clară a lucrurilor decât mulţi oameni teoretici.

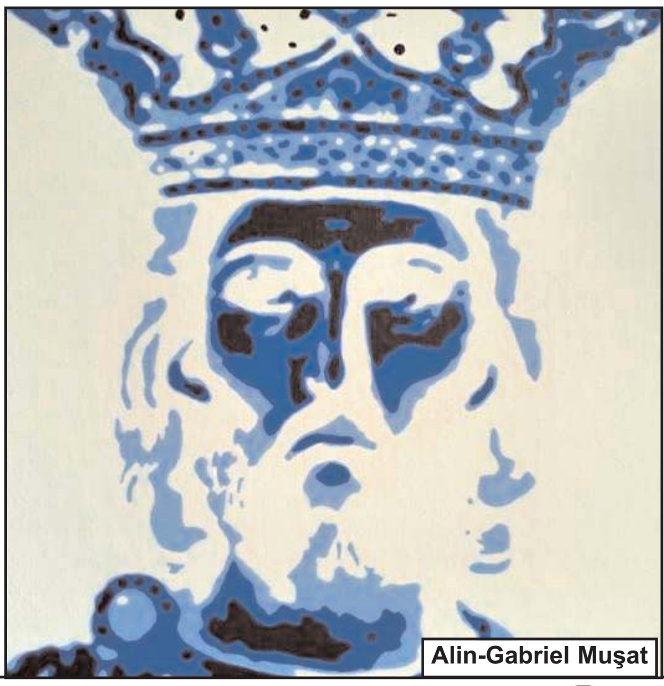
Altceva s-ar fi putut face demult pentru comune şi anume pentru cele rurale: se pot descărca de variile, infinitele servicii ce au a le presta statului. Dar la aceasta nu gândeşte nimeni, din contra, pe zi ce merge comunele devin mai mult instrumente directe şi servile ale administraţiei centrale. Afacerile comunei stau baltă din cauza poruncilor *gobernului,* cum zice ţăranul, şi de la ministru până la notarul de sat toţi stau în legătură pentru a aplica iluziile câte se nãscocesc de capete ingenioase în aerul mefitic şi bolnăvicios al Bucureştilor. Astfel se guvernează din nefericire de zeci de ani şi de aceea n-avem nici urmă de autonomie comunală, de aceea atribuţiile organelor comunale, în loc de-a interesa pe oameni şi a-i atrage, îi resping; de aceea fiece primar, ajutor, membru etc. sunt plătiţi anume … ca să se intereseze? nu, ca să nu se intereseze de comună.

Oare secretul unei vieţi comunale energice şi autonome să fie un privilegiu al raselor germanice? Nu tocmai. Vedem un stat vecin, Austria, unde populaţiuni de rase foarte deosebite au o viaţă comunală de model alăturată cu slugărnicia către subprefecţi pe care-o au comunele noastre. Şi cu toate acestea autoritatea statului e acolo cu mult mai tare şi mai concretă decât la noi, unde personajele ce ne administrează, departe de-a fi obiectul stimei cetăţenilor, sunt din contra tot ce societatea consideră ca mai abject şi mai de nimic.

Dar unde mai punem una? O modificare a legii comunale imediat înaintea alegerilor. Dar nu se va putea spune că o asemenea reformă *ad-hoc*, imediat înaintea unor alegeri certe, este ticluită anume pentru trebuinţele electorale ale actualilor deţinători ai demnităţilor comunale? Că toată reforma e pusă la cale de oamenii interesaţi în chestie, interesaţi anume să iasă la viitoarele alegeri? Lucrul e atât de bătător la ochi încât nu ni se pare necesar a mai insista asupra lui. Şi-n adevăr, de mult se şopteşte că variile şi costisitoarele nerozii făcute de primăria actuală ar fi inspirând părinţilor cumularzi ai comunei o frică semnificativă în faţa unor eventuale alegeri; de aceea, schimbând legea, deci cu necesitate şi rezultatele ei, ar spera să obţină de la alegeri ticluite o ratificare mai spontană a onerosului trecut al primăriei. (*Timpul,* 26 octombrie 1882)

Graba cu care s-a promulgat legea comunală cu aparatul ei electoral ne dovedeşte cât de mult era interesat partidul şi guvernul ca această lege să intre cât se poate de curând în vigoare. Graba a fost atât de mare încât un ziar din Capitală calculează cu drept cuvânt că, între votul ultim al Camerei şi publicarea prin Monitor, n-a fost nici timpul material suficient pentru a supune noua lege sancţiunii regelui. Legea s-a promulgat deci fără să se fi sancţionat; d. ministru-prezident pare a fi anticipat sancţiunea precum se sconteazã o poliţă înainte de termen.

Când vedem că o lege care modifică din temelie întreg regimul electoral al ţării se votează cu repejunea vaporului şi se promulgă fără să se fi sancţionat poate, putem constata din partea guvernului şi a legiuitorilor o mare uşurinţă, din partea opiniei publice o nepăsare tot atât de mare. Acesta şi este caracterul dezvoltării noastre întregi de la Unire încoace: uşurinţa advocaţilor legiuitori traducea zi cu zi texte străine de legi, copiate din ţări unde ele se potriveau şi aplicabile într-o ţară unde nu se potriveau nici cu starea de cultură, nici cu gradul civilizaţiei economice; iar ignoranţa nepăsătoare le aplauda, crezând că prin paragrafele traduse din franţuzeşte starea ţării noastre va deveni egală cu aceea a Franţei sau a Angliei. Urmările au fost dezastruoase precum se ştie. Neînţelese de popor şi de judecători, lesne de mânuit în favorul cametei şi mijlocitorilor, neputincioase întru a apăra pe român şi proprietatea lui funciară, ele au dat în curând precumpănire socială unei clase hibride de oameni, încât astăzi poate trei din patru părţi ale proprietăţii române au trecut în mâni străine şi semistrăine. Aşa-numita revoluţiune socială, care s-a operat în ţara noastră de la Unire încoace, n-a avut de rezultat numai nivelarea deosebirilor de clase ce existau între români: nu, ea a fost totodată o suplantare a românilor prin elemente străine, o substituţie naţională. Acest proces de descompunere naţională s-a accelerat şi mai mult în zilele Regatului; trebuia dar să se afle şi signatura acestei stări de lucruri, printr-un nou regim electoral, copiat din Statele Unite bunăoară, în care în fiece an imigrează aproape o jumătate de milion de oameni din toate ţările din lume şi unde încetul cu încetul spaniolii au fost suplantaţi prin anglosaxoni, iar aceştia sunt din ce în ce înlocuiţi prin germani.

Alin-Gabriel Muşat

În toate ţările monarhice ale Europei Constituţia şi legile păstrează urme ale trecutului; fiece popor a făcut mari progrese, însă le-a făcut în mod organic, păstrând pe de-o parte capitalul acela de instituţii care s-a dovedit bun în trecut, adaptându-se pe de altă parte împrejurărilor noi prin alte legi. La noi trecutul e *tabula rasa*: totul e nou, de la numele statului până la atribuţiile primarului; veche este numai mizeria, care creşte din ce în ce, şi ceea ce promite a se învechi şi a creşte întruna sunt datoriile publice, sporite din nou c-o sută treizeci şi patru de milioane.

Noua lege comunală, ce constituie tiparul după care se va croi reforma electorală în genere, este poarta prin care intrăm sub regimul demagogiei autoritare. Rolul economicos care i se atribuie colegiului al patrulea, putinţa de-a majoriza prin delegaţii acestui colegiu pe toţi ceilalţi alegători pune soarta ţării întregi în mâna d-lui Brătianu şi-l preface în dictator pe cât timp va trăi, pe cât timp împrejurări neprevăzute n-ar răsturna partidul său de la guvern. Împrejurări neprevăzute zicem, pentru că ţara nu va mai putea-o face nici într-un chip. Rolul Coroanei se va reduce asemenea la nimic, căci, ales după principiile preconizate de d. C.A. Rosetti, ce devin lege prin admirabila dexteritate a d-lui I. Brătianu, Parlamentul viitor nu va putea cuprinde nicicând o minoritate atât de însemnată prin valoarea sau numărul membrilor săi încât aceasta să poată atrage în parte-i ţara prin activitatea ei parlamentară. E aproape de mintea omului că un asemenea Parlament, compus numai din recomandaţi şi din creaturi, ar fi tot atât de de prisos ca şi Parlamentul de sub Napoleon III, unde glasurile izolate ale opoziţiei se pierdeau ca în pustiu şi unde bărbaţi de stat ca bătrânul Thiers chiar puteau rămâne nebăgaţi în seamă.

Şi ce va face oare d. Brătianu cu puterea absolută ce-o solicită? Va perpetua mecanismul administrativ şi fiscal de pân-acum? Va spori *ad libitum* datoria publică, deja insuportabilă? Va spori dările şi taxele, de-a căror zilnică introducere gem coloanele *Monitorului* precum gem contribuabilii? Cine-o poate şti? Ceea ce ştim numai este că materialul de oameni de care ilustrul om de stat e înconjurat se compune din tot ce e moralmente căzut în ţară şi că regimul demagogiei autoritare este şi mai favorabil dezvoltării viciilor şi cupidităţii. De aceea am încheia cu proverbul: Să nu dea Dumnezeu omului cât poate duce. (*Timpul,* 10 noiembrie 1882)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, **Lucian Costache** – scriitor, Piteşti, **Ioan Crăciun** – editor şi publicist, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – jurnalist cultural, Bucureşti, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – sociolog, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere ştiinţifică, juridică şi morală pentru conţinutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului şi precizarea sursei.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Historia magistra vitae şi „perfidul Albion” (VI)

Horia BĂDESCU

Analiza acestei magistrale evaluări a politicii externe româneşti în perioada interbelică făcută de Iuliu Maniu continuă cu momentele care marcau degringolada politică, din cei câţiva ani care mai despărţeau Europa şi lumea de noul măcel, pe care avea să-l declanşeze „năuceala” puterilor garante, presiunea pacifistă, reziduu al amintirii carnagiului Marelui Război, dar, mai ales, venirea la putere a unor lideri slabi, ezitanţi, lipsiţi de viziune, atât în Franţa, cât şi în Anglia. Ea subliniază constanta şi evidenta, dar şi suicidară în noul context, exemplaritate cu care România a fost fidelă angajamentelor ce decurgeau din Tratatul de la Versailles şi Carta Ligii Naţiunilor. Am putea vorbi, deopotrivă, ţinând cont de resetarea relaţiilor internaţionale continentale şi chiar intercontinentale, ca să folosesc un termen drag zilelor noastre, de o anume naivitate în a-şi pune speranţa în capacitatea şi voinţa puterilor garante de a gestiona situaţia, dacă, precum vom vedea, România n-ar fi fost împinsă la o suită de „mutări obligate”, cum se spune în jocul de şah. În Cel de Al Doilea Război Mondial, ea a fost obligată să facă ceea ce nu dorea cu niciun chip să facă.

Reîntorcându-ne la succesiunea evenimentelor care au marcat şi orientat cursul istoriei europene a acelor ani, aşa cum sunt consemnate ele în analiza lui Maniu, ajungem la punctul şase.

6. Remilitarizarea Renaniei. La exact un an de la denunţarea clauzelor de dezarmare din Tratatul de la Versailles, „la 7 martie 1936, trupele germane au intrat în zona demilitarizată a Renaniei, violând astfel într-o manieră flagrantă Tratatul de la Versailles şi pactul de la Locarno. Franţa a alertat imediat Consiliul Ligii Naţiunilor. Potrivit Pactului de la Locarno, era suficient ca violarea să fie constatată de Consiliu pentru ca puterile garante să acorde asistenţă militară statului care era victimă a actului de violare.” Numai că, nici Consiliul, nici puterile garante n-au reacţionat aşa cum prevedeau documentele amintite. Se pare că europenilor le luase cineva minţile şi că molima cesiunilor se instalase pe continent. „Franţa şi Marea Britanie – notează cu amărăciune Maniu – au renunţat la o acţiune militară, la care aveau dreptul şi datoria să recurgă. Şi astăzi nu se poate înţelege de ce Marea Britanie a refuzat să dea un concurs efectiv în acel moment decisiv şi de ce Franţa – chiar şi fără ajutorul Marii Britanii – a ezitat să reacţioneze singură contra unui adversar a cărui putere militară era încă slabă. (Astăzi se ştie că trupele germane intraseră în Renania cu cartuşierele goale, dar Hitler citise perfect reacţia ezitantă a aliaţilor la denunţarea clauzelor de dezarmare! n.n.) Nu numai că slăbiciunea dovedită în martie era menită să încurajeze toate viitoarele acte de agresiune ale Germaniei, dar poate să le fi uşurat chiar.” Diagnosticul pus de Maniu era mai mult decât exact. „Atitudinea României a fost pentru o totală rezistenţă faţă de remilitarizare”, sublinia acesta. Numai că boala cesiunilor despre care vorbeam tindea să devină endemică. Iar încercarea diplomaţiei româneşti de a obţine o reacţie comună fermă a membrilor Micii Înţelegeri şi Antantei Balcanice printr-un comunicat în cadrul Consiliului Ligii Naţiunilor a fost torpilat de guvernele statelor membre, care şi-au dezavuat reprezentanţii care îl semnaseră. „Încă o dată România – chiar dacă abandonată de aliaţii săi cei mai apropiaţi – s-a manifestat în favoarea principiului tratatelor şi pentru aplicarea asistenţei mutuale”, sublinia omul politic român. Atitudine de toată lauda, dar ineficientă într-o Europă în care se instaura domnia dictatului, cum avea s-o constate curând pe propria piele însăşi România.

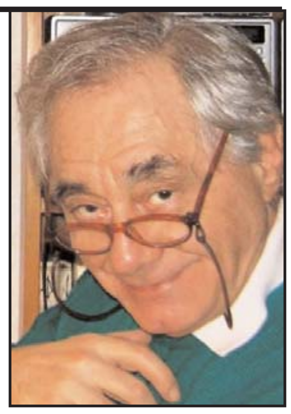
7/8. Pe fondul abandonării continentului european de către o Americă intrată în zodia non implicării prin *Neutrality Act,* votat la 31 august 1933, degringolada creată de lipsa de reacţie şi de atitudinea timorată a Franţei şi Angliei avea să declanşeze reorientarea ţărilor mici către noul pol de putere german, pe păgubosul principiu „scapă cine poate”, acţiunile unora dintre acestea subminând până la inutilitate aranjamentele regionale ale Micii Înţelegeri şi Antantei Balcanice, „organisme atât de necesare pentru securitatea României”, cum preciza Maniu. Ceea ce este interesant, pentru înţelegerea climatului nou creat de ezitările şi cesiunile puterilor garante, e faptul că defecţiunile majore aveau să vină de la ţări care vor avea parte ulterior de suferinţe majore din partea Germaniei: Iugoslavia şi Polonia. Polonia a încercat să-şi asigure o soartă mai bună încă din 1934, prin semnarea pactului de neagresiune polono-german. Ce fel de soartă, avea să constate cinci ani mai târziu, când va fi invadată de germani şi împărţită, încă odată, e drept nu cu Rusia ţaristă, ci cu cea sovietică! Iugoslavia avea să tărăgăneze lucrurile până către vara anului 1936, când, reaminteşte Maniu, prim-ministrul Stoiadinovici „ajunsese la convingerea că ţara sa nu putea spera la vreun ajutor din partea Franţei şi Marii Britanii, care nu găsiseră cu cale să îşi apere propria securitate atunci când Renania fusese militarizată. În opinia Guvernului iugoslav, Franţa şi Marea Britanie pierduseră supremaţia pe continentul european, Italia şi Germania devenind cei mai importanţi factori politici pe continent. (...) Tratatul politic încheiat cu Italia la 25 martie 1937 consacra direcţia politicii iugoslave. Pe de altă parte, tratatul a fost încheiat încălcând aranjamentul din 1933 al fiecărui stat al Micii Înţelegeri de a nu încheia niciun tratat internaţional fără consimţământul formal al celorlalţi membri. În aceste circumstanţe, România şi Cehoslovacia s-au trezit puse în faţa faptului împlinit. La fel, România, Grecia şi Turcia, membre ale Antantei Balcanice, s-au trezit, în ianuarie 1937, puse în faţa altui fapt împlinit: tratatul politic iugoslavo-bulgar.”

9. Dar tăvălugul fusese pornit şi Iugoslavia avea să constate cât valorau dezertarea din vechile alianţe şi noile aranjamente! Istoria europeană şi, dimpreună cu ea, a întregii lumi intrau într-o accelerare evenimenţială şi temporală fără precedent, într-o suită de evenimente care ar fi fost de neimaginat nu doar la vremea semnării Tratatului de la Versailles, ci şi cu câţiva ani în urmă. Scrie Maniu: „La 11 martie 1938, trupele germane au intrat în Austria, care a fost oficial anexată de Germania la 13 martie 1938. De data aceasta, omenirea se vedea pusă în faţa unui fapt împlinit cu mult mai grav decât denunţarea clauzelor militare şi remilitarizarea Renaniei. Cu toate acestea (ca de obicei şi aşa cum aveau s-o facă şi în continuare, n.n.), Marea Britanie şi Franţa s-au mărginit la simple proteste pur formale şi nu au luat în calcul adoptarea unor măsuri punitive. Cât priveşte Marea Britanie, atitudinea ei pasivă s-a datorat iluziilor pe care premierul Chamberlain (geniul rău al englezilor! n.n.) încă le nutrea în privinţa ajungerii la o înţelegere satisfăcătoare cu Germania.” Natura acestei înţelegeri anglo-germane nu se deosebea cu nimic, în intenţionalitatea şi finalitatea ei, de cea care avea să urmeze postbelic între Stalin şi Churchill. Cum preciza puţin mai târziu fostul ambasador englez la Berlin, Nevile Henderson, în cartea lui *Eşecul unei misiuni*, citată de Iuliu Maniu: „Domnul Henderson afirmă că el urmărea să ajungă la un acord cu guvernul de la Berlin prin care Marea Britanie ar fi recunoscut preponderenţa politică a Germaniei la est de Rin, iar partea germană ar fi recunoscut supremaţia britanică pe mare. (Curat murdar, coane Neville! n.n.) Dar Guvernul britanic punea condiţia ca preponderenţa germană în Europa să fie exercitată doar prin mijloace paşnice.” Acelea care, precum se văzuse şi avea să se vadă, erau preferatele domnului Hitler! Europa urma să fie aruncată la lupi, după expresia dragă succesorului său, Winston Churchill, cu privire la români! Ca întotdeauna „perfidul Albion” juca cinstit…

10/11. În situaţia creată, în care fantasma unei posibile împărţiri geostrategice a continentului între Germania şi Anglia o făcea pe aceasta din urmă să rămână pasivă la propunerile României pentru un acord comercial extins, urma să se petreacă ultimul act dinainte de izbucnirea conflagraţiei mondiale: criza/drama Cehoslovaciei, legată de teritoriul locuit de minoritatea germană. Previzibilă după *Anschluss.* Din nou Marea Britanie va juca aceeaşi comedie a non angajamentului. Cum scrie politicianul român: „În discursul ţinut în Camera Comunelor, la 24 martie 1938, premierul britanic a declarat, referindu-se la această situaţie, că Marea Britanie nu putea să se angajeze de o manieră formală să acorde asistenţă Cehoslovaciei (precum stipulau Tratatul de la Versailles şi Statutul Ligii Naţiunilor! n.n.), pentru că interesele britanice nu erau afectate în aceeaşi măsură ca în cazul unei agresiuni contra Franţei sau Belgiei. O asemenea declaraţie nu putea constitui o frână pentru acţiunea Germaniei împotriva Cehoslovaciei. (...) Criza se apropia de deznodământ. În momentul culminant, domnul Chamberlain a făcut un efort pentru a evita declaraţia de război, luând personal legătura cu Hitler. După un zbor cu avionul la Berchtesgaden al domnului Chamberlain şi consultări imediat ulterioare între guvernele britanic şi francez, acestea au sfătuit Guvernul cehoslovac să cedeze Germaniei toate teritoriile locuite în majoritate de populaţie de origine germanică. Pus în faţa acestei abordări, ce avea un caracter practic ultimativ, şi a faptului că Franţa nu era dispusă să pună în practică obligaţiile de ajutor pe care şi le luase, Guvernul cehoslovac s-a obligat să accepte, în principiu, să cedeze teritoriile locuit de sudeţi. În urma reuniunii de la München şi a Acordului încheiat la 29 septembrie [1938] între Hitler, Mussolini, Chamberlain şi Daladier, Cehoslovacia, ameninţată să fie atacată nu numai de Germania, dar şi de Ungaria şi Polonia, a acceptat transferul imediat al teritoriilor cerute de Germania. La întoarcerea acasă, – consemnează Maniu – la Londra şi Paris, domnii Chamberlain şi Daladier au fost primiţi cu ovaţii entuziaste, care demonstrau că în Marea Britanie şi în Franţa opinia publică era în întregime favorabilă unei păci obţinute cu preţul mutilării Cehoslovaciei, cât şi evitării tulburării ordinii publice ce ar fi decurs din sacrificarea atâtor vieţi britanice şi franceze.” Ce duş rece avea să primească în numai un an această opinie publică!!

Cu premoniţia ochilor deschişi, presimţind ceea ce avea să i se întâmple, România, rămasă fidelă aliatului său cehoslovac, va încerca să reactiveze muribunda Mică Înţelegere. Refuzul Guvernului iugoslav de a iniţia vreo acţiune în favoarea unei ţări aliate a fost ferm. „În acelaşi timp – scrie cu durere Maniu – România se străduia, prin demersuri insistente şi repetate, să obţină din partea Poloniei să renunţe să formuleze revendicări teritoriale contra Cehoslovaciei. Dar insistenţele României nu au găsit niciun ecou la Varşovia. Printr-un *act incalificabil* (s.n.), Guvernul polonez prezenta, la 30 septembrie, un ultimatum celui cehoslovac şi obţinea imediat cedarea regiunii Teschen.” O biată Polonie – care se legăna în iluzia colonelului Beck de mare putere şi care avea să fie sfâşiată la rându-i în anul următor – înfruptându-se inconştientă, alături de Ungaria, din trupul sfârtecat al Cehoslovaciei! Invitată la masă cu tentaţia colţului estic al Rusiei Subcarpatice, care făcea parte din Statul cehoslovac, „unde se găseau mai multe sate locuite de o veche populaţie românească”, România a refuzat, aşa cum făcuse şi în cazul Banatului Sârbesc, la negocierile de pace de la Paris. Peste doi ani, rămasă singură în faţa Germaniei, Italiei, Ungariei şi Uniunii Sovietice, avea să fie la rândul ei mutilată prin ultimatumul sovietic şi Dictatul de la Viena. (Va urma.)

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Ieri am fost la Opoul, în vizită la pictorul olandez Jan Raedecker, stabilit în Franţa încă înainte de război. A cumpărat în 1958 o casă veche din 1723 şi a refăcut-o piatră cu piatră. În Suedia, o asemenea casă ar fi o piesă demnă de Muzeul Satului din Skansen.

De la Opoul am mai suit vreo 10 km până la Perillos, un sat abandonat în mijlocul unui câmp sălbatic. Peisaj lunar, şoseaua îngustă ca o potecă. Simţim cum ne cuprinde o nervozitate ciudată. Mai întâi, frica de a ne ciocni într-o curbă cu altă maşină. Apoi, frica de a cădea în prăpastie. În fine, zvonurile că teroriştii basci ar lua ostateci în această regiune.

Satul e un decor, halucinant, de film: doar două case cu acoperiş, alte câteva doar zidurile cu uşi şi ferestre bătute în cuie. Se spune că un singur om ar mai locui aici, un braconier care vânează animale mici şi le vinde blana. Se mai spune că satul a fost părăsit după Primul Război Mondial, când a izbucnit aici o epidemie de febră tifoidă care a decimat locuitorii. Intrăm în cimitirul în care se mai văd doar câteva cruci pe care descifrăm două date: 1891 şi 1921 sau 24, ca date ale deceselor. Sunt nopţi fără lună în care apar... fantome, iar nişte bufniţe foarte mari scot nişte vaiete ca un plâns omenesc...

Când am ajuns aici mai erau trei maşini cu turişti care au plecat între timp. S-a înserat şi ne grăbim. Dar... maşina refuză să demareze! „Exact, ca într-un thriller!" – exclamă fiul nostru în vârstă de 10 ani...

(13 iulie 1987, în Languedoc)

Pe canalul de televiziune AXESS, dialog cu Joseph Campbell despre mituri, mitologie, religii. Principalele sale lucrări sunt inspirate mai ales de Jung, ideea arhetipurilor. În cercetări efectuate în America, Africa, Pacific, J. Campbell descoperă şi studiază *coincidenţa* arhetipurilor la popoare aflate la mari distanţe, în spaţiu sau în timp. Un subiect al discuţiei: A-U-M, sunete care sunt rostite, îngânate ca o melopee de către budişti, sugerând naşterea, viaţa, moartea. Foarte plastică şi convingătoare descrierea înlănţuirii acestor trei sunete: A – vocala cu gura larg deschisă, U – vocala pronunţată cu deschidere spre cerul gurii, M – consoana care începe cu închiderea buzelor şi se termină printr-o mică explozie = expierea.

Am descoperit în Wikipedia.fr 14 înregistrări ale acestei melopei, la tot atâtea grupuri/secte budiste. Majoritatea nu depăşesc 3-4 minute, dar sunt două care durează între 12 şi 13 minute!

(Stockholm, 18 iunie 2019)

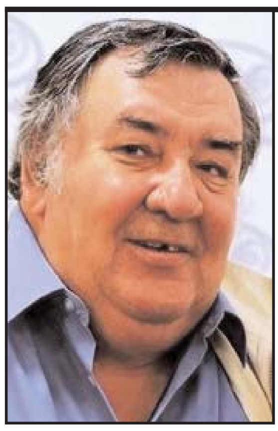
Relaţia mea cu pădurea devine tot mai dificilă. Şi asta mă face să mă gândesc din ce în ce mai des la Mare. Totul e atât de simplu, de clar, de „cinstit" la Mare. Marea şi Ţărmul. Marea între două linii: Malul şi Orizontul.

În pădure, vântul mă sperie. E un zgomot, un fâşâit necunoscut de mine, ceva insidios, nesincer. E ca o alarmă: ceva se pregăteşte, o primejdie te paşte, dar nu ştii de unde, din ce direcţie vine. Frunzele, milioanele, miliardele de frunze se neliniştesc deodată. Şi uneori se aude şi ţipătul unui pui de pasăre abandonat, un plâns care te înfiorează. Apoi, încotro să mergi dacă ai pierdut cărarea, marcajul? Şi acest necontenit sus-jos, jos-sus, nimic nu e drept, totul e ondulat, curbat, urci, cobori, iar când ajungi la un luminiş de unde crezi că se va deschide orizontul, descoperi că nu era decât o iluzie: o cohortă de brazi înalţi te înconjoară ca un zid. Te afli închis în incinta unei cetăţi în care nu vezi ieşirea.

Marea e deschisă. Marea e libertatea.

(1998, iulie, în Dalecarlia)

Mătănii în balcon

Nicolae GEORGESCU

Una dintre cele mai interesante interpretări ale sintagmei „deus otiosus" o găsesc într-o carte a poetului filosof George Popa. Rezumând, pentru necesităţi de spaţiu şi de demonstraţie, dânsul spune ca Dumnezeu a dat omului cuvântul, după care s-a retras din lume. „Bobârnacul iniţial" a dus la scrierea istoriei care încă se desfăşoară în cosmos. Asta permite o discuţie despre relaţia dintre cuvânt şi idee, mereu fertilă. Mă gândesc, de pildă, la ideile latente din cuvânt, la ce se ascunde vederii noastre, deşi este deplin luminat, la sensuri pierdute în aparenţă dar existente – şi încă foarte vii. A căuta miezul cuvintelor, a le pătrunde dincolo de înveliş este preponderent treaba filologului, a celui care iubeşte cuvântul, care se simte rudă cu cuvântul, „afiliat" cuvântului. Iar filologul trebuie să fie un izvor inepuizabil de exemple, să stea între cuvinte, dacă se poate între toate cuvintele. Filosoful va descoperi idei, va face teorii, va edifica sisteme de gândire. Paralel – şi, poate, fără să se cunoască – filologul va găsi aceleaşi idei la lucru, în cuvinte. De pildă, filosoful, a descoperit o ştiinţă nouă, a făcut un institut pentru ea, o pune la lucru, scrie cărţi, face cercetări. El numeşte această ştiinţă *metanoietică* şi o explică: *metenoia* înseamnă schimbarea minţii, adică a mentalităţilor (de la *meta* şi *noieo*). Ar fi vorba de un fel de „mancurtizare", dar cu sens pozitiv, adică ştergerea, spălarea creierelor pentru a fi înregistrată noua mentalitate în această *tabula rasa*. Este o ştiinţă foarte actuală, cu metode sofisticate ţinând de propagandă, imagologie, axiologie – în general, este ştiinţa de a convinge individul să accepte schimbarea. Se adresează atât individului separat, cât şi grupurilor.

Interesant, foarte interesant... un fel de misionarism bun pentru mileniul trei. Are, însă, un nume cu totul şi cu totul ciudat această ştiinţă. Pe scurt, vom spune că termenul grecesc *metanoia* s-a păstrat în limba română aproape neschimbat şi cu sensuri pe care noua ştiinţă le implică: este chiar cuvântul „mătanie", „metanie" (care se regăseşte în atâtea limbi: în engleză, de pildă, este *metany*). Ce înseamnă, în fond, a face mătănii?! Este un exerciţiu fizic şi spiritual de plecăciune şi concentrare asupra credinţei. Este combinat semnul crucii cu îngenuncherea, atingerea pământului cu mâna ori cu fruntea şi sărutarea icoanei, iar în gând se repetă rugăciunea cristică. Mătania este, în fond, canonul cel mai obişnuit pe care ţi-l dă preotul la spovedanie: după greşelile mărturisite faci numărul corespunzător de mătănii. Cine intră într-o biserică înainte de slujbă are ocazia să vadă mai ales femeile bătrâne executând ritual această mişcare combinată în faţa altarului, un exerciţiu fizic complex şi complicat, cu mişcări repetate, aproape identice, minute în şir, ca o mecanică mlădiată a viului. În mătănii oamenii par cu adevărat „trestii gânditoare". Este, în fond, cea mai sigură cale a convertirii: prin plecăciuni repetate şi rugă intensă se şterge din mental amintirea altor zei, amintirea greşelii chiar, şi sufletul curat invadează întreaga fiinţă cu noua religie. Metanoietica este o ştiinţă ce se regăseşte în practica religioasă, mai ales în practica primilor creştini ori a convertirilor la creştinism, şi aduce în atenţie relaţia dintre minte şi suflet. Problema ar fi dacă acţionează în context exclusiv mental, dacă se poate credinţă în raţiune, ca să zic aşa, adică dacă energia sufletească dedicată zeului suprem poate fi reţinută în abstracţiunea minţii, de pildă. Facem, adică, mătănii în faţa calculatorului, în faţa realităţii virtuale?! Asta este, însă, o problemă de viitor. Interesant devine faptul că metanoietica este un cuvânt ce reîntâlneşte realitatea din zorii creştinismului, că defineşte astfel ceva care a existat ca atare şi a fost definit odată. Ceva care are nume, care este cuvânt. Lăsându-ne cuvântul şi plecând, zeul ne lasă ca într-o sferă infinită (Pascal), în interiorul căreia amestecăm la nesfârşit cuvinte, adică fragmente din Babilon.

Am vorbit despre închinare, închinăciune şi ceva ne reţine în zona termenului. Este vorba de un vers din *Satira IV* de Eminescu: *Dintre flori copila râde şi se'nchină peste gratii.* Aşa are Titu Maiorescu (dar cu apostrof larg: se 'nchină), aşa e în *Convorbiri Literare*, septembrie 1881. Perpessicius, însă, schimbă, după Ioan Scurtu, G. Bogdan–Duică şi G Ibrăileanu: „se 'nclină" (tot cu apostrof larg însă). De ce, oare? Resimte inadecvată aici închinarea cu conotaţiile ei religioase – şi-l corectează pe Eminescu? Încerc să înţeleg şi-mi întreb, ca de obicei în asemenea situaţii, studenţii. Nu marea majoritate, ci toţi înţeleg *a se închina* ca *a-şi face cruce.* S-a pierdut, aşadar, sensul primar, acela de aplecare interioară, de înclinare în faţa cuiva. Dar... a se închina vine la noi din latinescul *inclinare*, cu trecerea lui *cl* la *chi* (vezi *clavis = cheie* etc.). Noi am preluat şi neologismul *a se înclina* din franceza secolului al XVIII-lea sau al XIX-lea şi avem astfel dubletul „a se închina – a se înclina".

Şi totuşi, găsesc undeva sensul primar, latinesc, pentru *a se închina.* Nu în *Balada lui Toma Alimoş* cu acel formidabil salut: *Închinar-aş şi n-am cui* (care înseamnă *a închina un pahar de vin*, desigur), ci într-un cântec de lume poate cam deocheat. Este vorba de acel *Cântec al mortului* care se încheie cu refrenul devenit apelativ în momente de stenahorie accentuată: „Deschide, grupare, mormântul..." Ce nu-i convine, în fond, acestui mort ieşit din groapă în chip de suflet rătăcitor şi alergând seara acasă, la ai lui? Îşi vede nevasta cu altul – şi nu-i pasă; îi vede pe toţi petrecând în loc să-l plângă – şi nu-i pasă. Un singur lucru îl deranjează, însă, cumplit şi-l face să fugă înapoi în cimitir. Versurile sunt acestea: *Închinau pahare rase/ Şi de mine nu le pasă.* Ei, da, păi... cum să nu se supere, când prietenii lui „închină pahare rase". Adică: pahare pline – rase, pe care nu le *înclină* nici cât să pice măcar o picătură de vin în amintirea lui, a mortului. Asta îl întristează, de fapt: nu i se dă paos, nu i se varsă stropul tradiţional. „A închina pahare rase" este, însă, un paradox dacă echivalăm *a închina* cu *a înclina:* nu poţi să înclini o cupă cu vin fără ca să se verse ceva, rămânând rasă. În acest paradox, însă, persistă sensul primar al cuvântului, acea aplecare.

Bănuiesc că acest cântec de lume nu poate fi mult mai vechi decât anii lui Eminescu. În vremea poetului, aşadar, sensul se păstra, când spune că domniţa se *închină peste gratii* el are proprietatea termenilor, vorbeşte despre aplecarea ei peste balustrada balconului. Este absurd, de altfel, să înţelegem că ea îşi face cruce, se închină în sens creştin, când îi cântă cavalerul. Îndreptările editorilor lui Eminescu nu-şi au sens: dacă izgonim de peste tot, din scriere, un cuvânt nu înseamnă că îl ştergem şi din memorie. Putem pune invers, în cântecul mortului amintit, că mesenii „înclinau pahare rase"?! Paradoxul ar fi manifest, nu s-ar mai înţelege că ei ciocnesc paharele respective, s-ar crede, de pildă, că sunt pline cu ceva dur aceste pahare încât se înclină şi rămân rase. Vreau să spun că limba, ca organism viu, creează expresii, sintagme, imposibil de schimbat – şi acestea devin, adică rămân, adevărate marcaje de ghidaj pentru elemente din alte expresii. Pot schimba o literă în „mătania" domniţei din *Satira IV* – dar n-o mai poţi schimba în clinchetul de pahare neînchinate. Aceste expresii de ghidaj te prind, de cele mai multe ori, cu mâţa-n sac, te trădează, îţi strigă, ca editor ce te afli, că ai gândit dincolo de text, că ai pus mintea în locul sufletului: se face metanoietică şi în ediţii.

Homo sapiens

VALAH, cuvântul-cheie

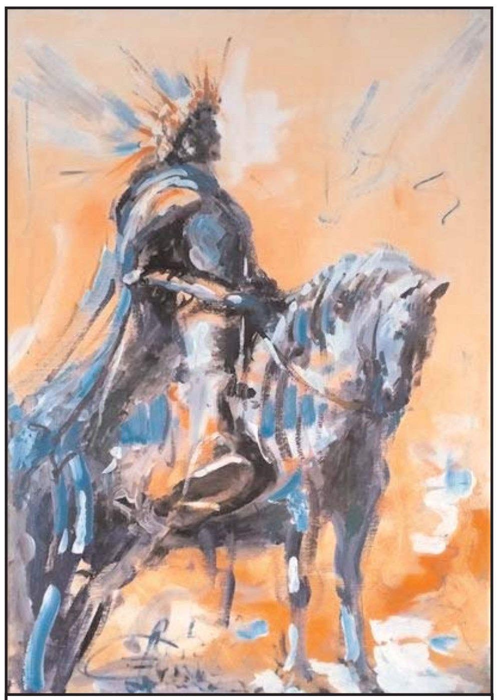
Mihai SPORIŞ

Cheia este instrumentul pe care, avându-l la îndemână, folosindu-l cu o anumită pricepere, deschizând necunoscutul – posibilă comoară ce trebuie păzită, îl ascunzi în locuri numai de tine ştiute, pentru a-i păstra taina şi intimitatea. În sufletul lucrurilor se intră numai cu încredere şi iubire ori, în chip fraudulos, prin trădarea acestora. O cheie... *pusă bine* poate fi uitată, poate fi pierdută, poate fi regăsită după o vreme de cel ce a pierdut-o sau de altcineva care nu-i cunoaşte rostul. O cheie nefolosită o vreme îşi pierde utilitatea, ba chiar şi cerberul adoarme, iar comorii ascunse nu i se mai cunoaşte tâlcul. Se pierd astfel sensuri, semnificaţii şi lor le vor lua locul părerea, mitul, legenda, până când vreo necesitate, ceva anume, le trezeşte din adormire. Sunt posibile şi focurile strălucitoare, care să joace deasupra comorilor, vâlve atrăgătoare de atenţie, ca nişte erupţii neanunţate!

În această logică am încercat să privim cuvântul „valah" ca pe o cheie. Prin semnificarea lui de-a lungul mileniilor, un cercetător, nu doar inspirat, ci pasionat de adevăr, Gabriel Gheorghe (vezi cartea *Valah,* Editura Gândirea, Bucureşti, 2012), ne-a provocat benefic. Prin cele cercetate de el ne-am putut răspunde la multe întrebări şi am găsit punţi noi de înţeles, între lucruri mai demult ştiute, dar nefiresc despărţite de înţelesul lor tainic şi cu liantul dintre ele topit de uitare, ignoranţă, dezinteres.

Prielnic ne-a fost un miez de vară prin 2012. Benefic punctul nostru de intersecţie, de la Târgu Jiu, unde Constantin Brâncuşi şi iubirea noastră de daci ne adunase. Ad-hoc, un târg de carte ne-a pus faţă în faţă cu cărţile noastre şi atunci am primit cercetarea invocată mai sus, cu titlul „Valah". O carte cu coperte verzi-albastre ca o revărsare a zorilor din ale căror efluvii părea că se naşte cuvântul-cheie al titlului ne-a luat de minţi imediat. Am deschis-o! Povestea de faţă este o sumară descriere a celor găsite înăuntru, puse acolo de duhul pogorât de un Hermes, sau Gabriel, dar brăzdat eroic de biruitorul de balauri, dragoni, enigme, blesteme: Gheorghe. Cărţii, ca o ladă de zestre, i-am cercetat interiorul. Erau puse acolo, frumos ordonate, însemnele, vorbind despre iubire şi încredere. Fundaţia „Gândirea" îşi va fi pus editura la treabă alături de nişte oameni cu iubire de cultură şi ştiinţă, deopotrivă de adevărul istoric al neamului omenesc pe care îl simt în vine. Parte dintre aceştia, Gheorghe Funar, Călin Ianţa, Dorina Şuhanea, vor fi asigurat resursele materiale pentru a se ivi cartea. Aflăm şi despre aportul de cunoaştere pus la dispoziţia lui Gheorghe Gabriel ca să-l ordoneze cum ştie el mai bine, de către Livia şi Ilie Ioan Piso, Dorina Şuhanea, Ninel Moscu, Călin Ianţa, Teofil Teodorescu, Zaharia Anghel, Valer Popovici. Oameni trăitori în lumea largă, acasă şi departe, români şi neromâni, dar iubitori cu toţii de adevăr. Vor fi descoperit un neam nobil multimilenar, unic în concertul neamurilor, pe care şi-l vor fi asumat cu mândrie: neamul strămoşilor. Sylvian Saillard şi Cristina Nicolae Saillard se arată în carte... *moleculă* franco-română, iar Diana Charbonnier, din Franţa, demonstrează că în lumea planetară ceea ce iubeşti nu are oprelişti în meridianele şi paralele ei. Solidaritatea cu… *Gândirea,* a celor de la Galaţi (Biblioteca „V.A. Urechia"), a Sibiului (cu respiraţia *cultural-europeană,* dar şi imboldul cultural, de peste un veac, al ASTREI), prin Dan Ovidiu Ilcuş, toate sunt preţuite şi le sunt aduse mulţumiri.

Nu am găsit în „ladă", într-o vreme când lozinca parteneriatului „public-privat" face pui doar afacerilor lipsite de transparenţă, contribuţia publică, pentru adevăruri de cert interes public. O linie tabu, oficială, ca o cenzură democratică (?!), nu vrea să ia act că o bună parte a plătitorilor de impozite au o altă credinţă istorică asupra neamului, consonantă cu ştiinţa vremii, cea recunoscută de o lume mai aplicată ştiinţific, decât a noastră. Academia Română, prin repoziţionarea mai nouă a atitudinii, trebuie să apere cu fermitate redutele, să ne trateze prejudecăţile (vezi supralicitarea dacismului şi minimalizarea romanizării!) şi să denunţe falşii corifei, cu teoriile lor neactualizate cu noile descoperiri ori în siajul unor partizanate dubioase, conjuncturale. Institutul Cultural Român pare o instituţie/redută politică, în slujba unor interese, nu întotdeauna… culturale şi fără să reprezinte atributul definirii româneşti în lumea cu inevitabila ei lărgire. Nu acesta ar trebui să-i fie menirea? Adică, în marea diversitate, specificitatea românească să-şi afirme şi ea valorile de autentificare! Fundaţiile trans/naţionale au şi ele interesele lor partizane. Mondializarea nu este o perioadă pentru constatarea rădăcinilor, ci dimpotrivă, pentru risipirea frunzelor în vântoasa globală! Lada, tradiţionala depozitară a zestrei identitare, conţine amprentele esenţiale şi vorbeşte despre cei ce au pus în ea. Este depozitarul mărturiilor vii ale unui sistem imunitar care îşi are menirea lui, într-o slujire a nesfârşirii vieţii.

Liviu Florian Cioacă

Conţinutul cărţii este unul de mare interes şi el reflectă eforturile autorului şi ale celor evidenţiaţi mai sus. Structurat în patru capitole, în care intrăm prin ghidul din „generalităţi", acesta se susţine ştiinţific printr-un aparat critic impresionant, prezentat explicit în bibliografia cu 188 de lucrări citate, fără posibilităţi de rătăcire. Lucrarea este un exemplu de tenacitate pentru a putea fi înţeleasă şi de nespecialişti. Textele din izvoarele traduse sunt redate în original şi imediat alături sunt traduse în limba română, menţionându-se sursa din bibliografie, inclusiv pagina. Acest mod de prezentare dă încredere pentru omul obişnuit, care, nefiind istoric şi neavând timpul necesar pentru bibliotecă, cercetare, îşi poate asuma uşor adevărul primit gata elaborat. Autorul ne atenţionează că sursele citate reprezintă doar o selecţie a materialelor cercetate, el renunţând la documentele redundante, bazate şi ele pe sursele citate.

După ce ne-a convins asupra seriozităţii cercetării sale în studierea unei teme importante a istoriografiei în general, cu efect special pentru istoria românilor, am purces cu încredere la analiza argumentelor şi concluziilor la care ajunge cercetătorul Gabriel Gheorghe. Acolo unde sursele de documentare vor fi fost, apriori, comune, punctele de convergenţă au fost evidente. În multe locuri mirarea, poate o anume invidie ne-a cuprins în mod plăcut, alteori îndoiala ne punea la noi reevaluări, la reluarea argumentelor demonstraţiei. În cele din urmă, reduta îndoielii noastre a capitulat şi iată-ne prezentând o lucrare valoroasă ce trebuie cunoscută de foarte multă lume! (Credem că fundaţia poate avansa un parteneriat cu instituţiile statului când zorile adevărului se vor revărsa neîngrădite de prejudecăţile de azi, lucru ce nu mai poate fi prea mult întârziat!) Ce ne transmite cartea *Valah* şi care ar fi contribuţiile concluziilor sale asupra istoriografiei româneşti?

Ca într-o demonstraţie de geometrie euclidiană, autorul ne prezintă ipoteza, pornind de la o constatare importantă: *cuvântul valah este cunoscut în Europa de cel puţin patru mii de ani* şi nu se ştie încă ce înţeles primar a avut. Numele de *valah* are nevoie de lămurire! Iată marea provocare pe care şi-o asumă un cercetător măsurând pământul, ca un geometru (vezi hărţile), şi trasând răbojul cronicii pe coloana fără sfârşit a timpului, ca istoricul, ori minunându-se de simbolurile solare ascunse în steme, blazoane ori în joaca nevinovată a horei, nedeii, etalate pe straiele de sărbătoare, ca un trăitor al tradiţiei strămoşeşti şi iubitor de strămoşi. Ştiind ce are de făcut, a urmat apoi strângerea dovezilor risipite în atâtea izvoare (vezi bibliografia) şi asamblarea lor cu mijloacele inferenţei gândirii în întregul care să susţină concluzia, în fapt, rodul adus prinos adevărului. Cuvântul valah, uneori cu mici nuanţări, se va fi auzit mii de ani într-un univers sonor cu geografie extinsă. Trebuia descifrat înţelesul său în curgerea dinspre izbucul primordial. Reliefarea punctelor de vedere ale autorilor din vremi şi locuri diferite, privind conotaţia, identificarea numitorului comun, acel fir roşu călăuzitor, ca o axă a timpului cu marcajele ei, adică matca curgerii izvorului remarcat mai sus, devenit râu, pentru tema asumată îşi vor fi putut formula concluzia.

Prima preocupare a autorului este atestarea vechimii cuvântului *valah.* Găseşte izvorul primar în *vedele* ajunse în India. Imnurile vedice au în ele cuvântul-cheie învăluit în mitul solar al zorilor, cărora nişte populaţii venite din sud-estul Europei, arienii, le dedicau ca pe nişte rugăciuni de mulţumire şi proslăvire. Vechimea cuvântului *valah* este dată, ca fiind atestată de cultura vedică, un subiect cercetat de multă lume şi care aruncă o punte de legătură între Europa şi India. Ca să formuleze concluzia, privind începuturile cuvântului *valah*, va apela la *cinci temeiuri hotărâtoare*, considerate de netăgăduit:

1. *Vedele* sunt opera arienilor care au invadat bogatul pământ al Indiei (după Cartea lui Jawaharlal Nehru);
2. *Vedele* au fost aduse în India, nu sunt create pe pământ indian; atât cărţile vedice cât şi agricultura, prin mileniul II înainte de Cristos, au venit din Carpaţi, centrul Europei (cartea lui E.J. Rapson, *Vechea Indie*);
3. Conţinutul *imnurilor vedice* – cartea *Le Veda*, de Jean Varenne – are o convergenţă în simbolistica solară a mitologiei noastre (vezi Romulus Vulcănescu, n.n.);
4. Cercetările arheologice în siturile indiene pun în evidenţă absenţa substratului vedic, confirmând venirea din alte părţi; nu există o istorie a civilizaţiei vedice timpurii, originară, în India (Cartea lui Sats Varupa Dasa Goswami, *Introducere în literatura vedică*);
5. Rabindranath Tagore (*Tagore-România amintiri,* de Daniela Neacşu, Ed. Paideea 1998, Bucureşti) şi Raportul guvernului indian *(India, a reference Annual, 1956*) cu referire la originea primordială a inzilor. Acestea formulează concluzia: *Din punct de vedere genetic şi fizic ei fac parte din neamul din sudul Europei.*

Din aceste temeiuri, concluzia autorului pare fermă: *vedele şi agricultura au ajuns în India din Carpaţi, din centrul Europei*. Ne prezintă şi o hartă cu vechi aşezări valahe (fie cu nume derivate de la *valah*!), din secolele al XI-XIV-lea şi ne mai recomandă şi altă cercetare personală, mai veche: *Elemente arhaice în spiritualitatea populară românească.*

După concluzia asupra originii cuvântului *valah* este urmărită conotaţia pe care o primeşte acesta, în lunga sa istorie, într-o arie spaţio-temporală vastă. Sunt identificate un număr de 27 de înţelesuri, după cum urmează:

1. Valah = român; sursele sunt cuprinzătoare şi concludente, potenţându-se şi fervoarea desluşirii autorului, în căutarea ştiinţifică, de sine, a unui om care vrea să ştie de unde, de când, cum, îi vine neamul cel bătrân, nu doar cel inventat prin reconotarea numelui acum o mie de ani;
2. Valahia = alt nume pentru Dacia;
3. Valah = latin, italic, roman;
4. Valah = celt, alt nume dat de germani celţilor;
5. Valah = pelasg;
6. Valah = om, semen;
7. Valah = străin;
8. Valah = popor care vorbeşte încă dialectul primitiv din Galia meridională;
9. Valah = welsh, populaţia băştinaşă a Marii Britanii;
10. Valahă = limba ausonilor;
11. Valah = nume al unor populaţii din Ceho-Slovacia;
12. Valah = locuitor din valea râului Rhyncos (vlahorinhinii);

Mioriţa vine din adâncurile preistoriei

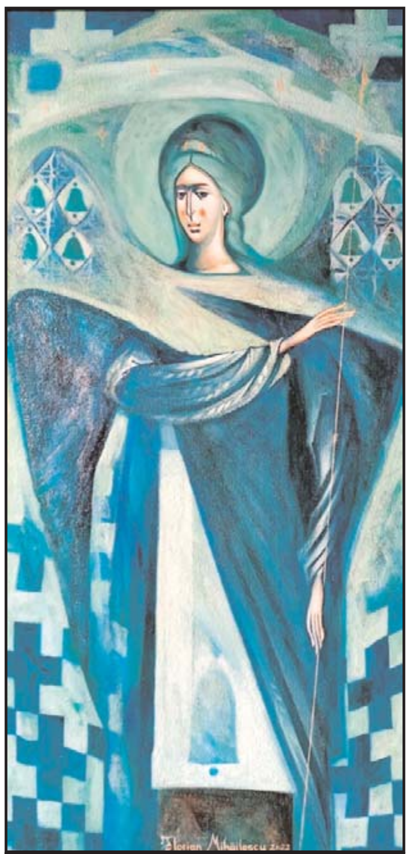
Victor RAVINI

Se ştie că toate textele literare din folclorul oral, chiar şi cele întemeiate pe fantezie, sunt un produs al contextului istoric şi social în care au apărut. De bună seamă că au o legătură directă cu societatea şi cu realitatea în care trăiau creatorii textelor. Toate aspectele etnografice, sociale, economice, toţi termenii concreţi sau abstracţi din metaforele *Mioriţei,* cât şi credinţele sau concepţia despre viaţă a personajelor, au legătură cu nivelul de dezvoltare materială şi spirituală a societăţii din vremea când au fost compuse versurile. Aceasta face posibilă o datare relativă a compunerii *Mioriţei.*

În niciuna din variantele *Mioriţei* nu se găseşte vreun element sau vreun aspect social, mitologic ori de alt fel, din structura tripartită a societăţii şi a divinităţilor indo-europene. (1) Nu se vede nimic din structura societăţii şi a mitologiei tracilor, aşa cum le prezintă Herodot. (2) În toate variantele *Mioriţei,* se poate vedea o lume anterioară apariţiei indo-europenilor în preistorie. Versurile bine realizate artistic din toate variantele, şi care pot fi genuine, oglindesc o lume arhaică, anterioară neoliticului.

Variantele *Mioriţei* sunt documente arhaice, cu modificări ulterioare, ce prezintă traiul material, credinţele, concepţia despre lume, filosofia vieţii, sufletul, dorinţele, mândriile, temerile, aspiraţiile şi visurile oamenilor pre-indo-europeni din zona Carpaţilor şi a Dunării de Jos, în paleolitic. Mulţi istorici, arheologi şi lingvişti occidentali, ce nu pot fi suspectaţi de patriotism românesc, de protocronism, de dacomanie sau vreo altă formă de subiectivism, susţin în ultima vreme, cu dovezi şi cu argumente ce nu pot fi contestate, că teritoriul Carpato-Dunărean şi zonele învecinate sunt leagănul civilizaţiei din Europa, care a precedat venirea indo-europenilor. Marija Gimbutas, Harald Haarmann (3) şi alţi străini, ce nu pot fi bănuiţi de naţionalism românesc, arată că pe teritoriul actual al României şi în teritoriile învecinate s-au găsit mai multe decât oriunde şi mai importante vestigii arheologice ale unei înalte culturi materiale şi spirituale, de la începutul civilizaţiei. Numai reaua credinţă a unor vrăjmaşi sau a unor fraţi de grai şi de trai, trădători de neam şi de ţară, conştienţi sau inconştienţi, poate contesta sau ignora concluziile universitarilor străini, nepărtinitori şi devotaţi adevărului.

Perspectiva sinoptică asupra a 973 de variante ale *Mioriţei* mi-a dat posibilitatea să observ modificările textului de la o variantă la alta. Transmiterea orală a versurilor, oricât de conservativă a fost, a făcut posibilă adaptarea textului la realităţi ulterioare, care se opresc în feudalism. Cuvinte ca *puşcă, maior, ghinărari, călimară* sau *Turcia*, din versuri şchioape şi fără rimă, sunt stridente în context. Acestea sunt improvizaţii individuale sporadice târzii. Pe aceste adaosuri târzii s-au bazat Hasdeu şi Iorga, când au datat *Mioriţa* în vremuri apropiate de noi. Aşa erau exigenţele ştiinţifice în cercetarea ştiinţifică pe vremea lor. Pentru a afla când a putut fi creată *Mioriţa,* am aplicat trei criterii comparative. (4) Toate trei criteriile converg spre o datare a compunerii *Mioriţei* în paleolitic şi în matriarhat, la care s-au făcut modificări ulterioare.

Emil-Florian MIhăilescu

Am examinat diferite elemente sau aspecte din variantele *Mioriţei* şi le-am comparat cu altele asemănătoare, din domenii mai bine cunoscute şi datate. Mama ciobanului, cât şi divinităţile cu care vorbeşte ea în unele variante, nu au echivalent masculin. *Mândra crăiasă* e înlocuită în multe variante cu *Fata Frumoasă* de pe munte. Ele nu au vreun echivalent masculin. Arheologii au găsit mii de statuete feminine din paleolitic, însă niciun echivalent masculin. Echivalente masculine apar abia în neolitic, ca la perechea de Gânditori de la Hamangia. În toate variantele *Mioriţei* se vede că oamenii trăiesc într-o societate cu divinităţi feminine, specifice epocii matriarhale.

Cei care au creat *Mioriţa* au pus în poem contextul social, economic şi spiritual din vremea lor, caracteristice pentru epoca paleolitică. *Mioriţa* a putut să fie creată în paleolitic. Toate verificările comparative converg spre concluzia că *Mioriţa* poate fi mai veche decât Gânditorul şi Gânditoarea de la Hamangia. În mod sigur, textul iniţial al *Mioriţei,* aşa-zisa Urballade, din care s-au dezvoltat ulterior toate variantele, ca ramurile dintr-un trunchi, era definitiv alcătuit înainte de cultura Hamangia. Cuplul de la Hamangia putea să fi auzit sau chiar să şi cânte *Mioriţa. Mioriţa* poate fi mai veche de 7000 sau 8000 de ani.

Bine, dar chiar puteau ciobanii arhaici din Carpaţi, nişte analfabeţi, să creeze în epoca de piatră o poezie atât de desăvârşită? Cum de au creat o capodoperă ce a impresionat personalităţi importante din cultura occidentală? Ce capacitate intelectuală puteau să aibă oamenii arhaici, ca să creeze versuri polisemantice, în care sunt mai multe idei decât cuvinte, aşa cum am arătat în analiza din carte? Îl las pe Claude Lévi-Strauss să răspundă în locul meu.

Celebrul antropolog şi etnolog francez afirmă că toate societăţile omeneşti, foarte îndepărtate şi arhaice, au făcut cei mai decisivi paşi spre progres, cu opt sau zece mii de ani în urmă. El afirmă că descoperirile oamenilor de atunci alcătuiesc cea mai mare parte din ceea ce noi numim civilizaţie. Suntem în continuare dependenţi de marile descoperiri făcute în timpul revoluţiei neolitice: agricultura, creşterea animalelor, ceramica şi ţesutul. Noi n-am făcut decât să adăugăm îmbunătăţiri la aceste descoperiri arhaice, spune Lévi-Strauss. (5)

→

13. Vallaki = Art Laute, un fel de lăută, instrument muzical cu coarde;
14. Valah = cal castrat, castrare;
15. Valah = de la numele unui general latin Flacus;
16. Valah = păstor, cioban;
17. Valah = denumire pentru vechii misieni;
18. Valah = dominator;
19. Valah = îndemânatic la trasul cu arcul/săgeata;
20. Valah = de la Valeria;
21. Valah = prost;
22. Uallach = proud (mândru, engl.);
23. Vallahi = zău!, pe legea mea!;
24. Valah = welle = val;
25. Valah = potop, inundaţie;
26. Valahi = fie oameni care trăiesc între munţi, fie slugă;
27. Valah = pământ negru.

De-a lungul timpului, unul multimilenar, observatorii, mai mereu exteriori observabilului, au văzut, i-au citit şi le-au rostit numele unor locuitori ai unui areal de vieţuire. Uneori chiar vor fi dat nume (pe graiul lor) pentru a face necesarele diferenţe. Vor defini. O vor fi făcut-o pornind de la ceea ce li s-a părut esenţial: lărgimea spaţiului locuit, ocupaţia, limba vorbită, puterea de lovire, starea de supunere sau libertate, relaţionarea cu divinitatea şi trăirea acestei legături cu sacrul, toate acestea suferind în milenii modificări de stare, uneori întoarceri pe dos. Dar trebuie spus că cel ce te va fi constatat, te va fi întrebat şi pe tine, locuitorul îndrituit, de nume, obiceiuri, legi ale locului, cutume etc. Interesantă ar putea fi constatarea că *valah* va fi rezistat tuturor asalturilor în semnificarea sa. De vreo sută cincizeci de ani, duelul *valah-român* este paşnic, iar România-Dacia este într-o coexistenţă, nu lipsită de aprige dispute istoriografice. Va mai fi fost asaltat, românul din scena de azi, cum rezultă din studiul cercetării, de pelasgi, daci, italici, celţi, romani etc., iar limba valahului etern de atâta polifonie ausonică, latină, romană,... română, în multe dialecte şi graiuri, dar cu sâmburele invariant al unor rădăcini înfipte adânc în relieful cu chimia sa neschimbată. Există tentaţia să inventăm şi azi evoluţii lingvistice forţate, subordonând evoluţia limbii logicii geopolitice (vezi... *limba moldovenească,* de exemplu!), deşi nu avem cum să negăm faptul viu al transformării permanente al limbilor, inclusiv cu absorbţia neologismelor dinspre limbile puterilor politice dominante şi/sau încontinuu civilizatoare. Conotaţia pastorală, evidentă azi şi prin definirea *spaţiului mioritic* (etichetă a identităţii, salvată şi într-o nemuritoare baladă), subliniază vechimea şi obiceiul foarte viu din munţii cu turme şi ciobani. Trimiterile la sursele de cercetare ale fiecărui înţeles sunt consistente, riguros semnalate şi desluşite. O concluzie importantă este legată de certificarea originii europenilor (problemă de căpătâi a secolului al XIX-lea), în zona Dunării de jos, în Tracia pelasgică, concluzie la care poporul nostru ajunsese demult prin filonul tradiţiei.

Apoi, după relevarea multelor înţelesuri ale cuvântului *valah*, autorul ne pune în cunoştinţă de cauză cu opere şi împrejurări deosebite în care apare *cuvântul-cheie*. Prin faţa noastră defilează nume de oameni din patrimoniul umanităţii: Homer, Hesiod, Ovidiu, Cezar, Martin Opitz, Leibniz, Cantemir, Eminescu, alături de recunoscuţi cercetători din toate timpurile, din lumea întreagă, inclusiv români. Demonstraţia acestora, adusă cu pricepere vederii noastre, neutră fiind, generează încrederea invocată de noi la început.

Capitolul final, *Valahia, ţara soarelui,* întregeşte lista semnificaţilor, cu contribuţia personală a autorului: *valah = zori, auroră, deschizător al luminii soarelui.* Demonstraţia autorului este una solidă, ea beneficiind de corecta interpretare a unor simboluri păstrate, uneori cu unicitatea incontestabilă a plaiurilor noastre (heraldica cu soarele şi luna, serbarea nedeilor pe munţi, colindatul cu imnul funerar al Zorilor de ziuă, căluşul, rusaliile, hora, calendarul popular etc.). Transgresarea mitului, a trăirii sacrului păgân prin cosmetizarea creştină târzie, în informaţie ştiinţifică, este dificilă, după cum constată autorul. Rugăm autorul să ia în seamă câteva considerente atunci când se arată supărat pe cercetătorii etnografici, ori pe cei ai mitologiei noastre, că *Mitologia Românească,* a lui Romulus Vulcănescu, ar fi arătat altfel dacă nu ar fi fost golită de sensul creştin (cum se adaptase trăirea sacrului, la noi), de cenzura atee. Amintesc aici studiul lui R. Vulcănescu dedicat *Horei* în eseul dedicat (*Spaţiul Horal*), de unde solaritatea spaţiului nordic, cu toţi zeii solari în cronologia vârstelor pământului, remarcaţi frumos de autor, este evidentă şi devine un argument de susţinere în plus, extrem de solid.

Vlaha/Vlaherniotissa ca Sfântă Auroră, pusă icoană pe ziduri de pictorul moldav cu aceeaşi încifrare a naivului, folosind simbolurile din străfundurile inefabile, este prin sine o taină, care legitimează spiritul icoanei. Credem că forţa trăirii tainei, care nu cere explicaţii şi nu se legitimează întotdeauna ştiinţific, ne face cumva indiferenţi de istorie, din păcate, şi nu ne putem arăta lumii cu frumuseţea noastră ascunsă, pusă sub chei, sub cifruri cărora le-am pierdut parola, ori am înlocuit-o când vremurile ne-au fost ostile. Să salutăm cu respect autorul acestui imbold la trezirea de noi înşine, urmaşi ai strămoşilor noştri trăitori în ţara soarelui, în care zei neasemuiţi ne-au păstorit vârstele de aur, argint...

Homo sapiens

Însă **Lévi-Strauss** a trecut cu vederea un lucru. O foarte importantă descoperire a oamenilor preistorici este arta, sub toate formele ei: pictură, sculptură, muzică, literatură orală în proză sau versuri. Ludwig Feuerbach spune că „prima şi cea mai nobilă înfăţişare a spiritualităţii unui popor este arta şi îndeosebi poezia populară. (...) A doua ca fiind cea mai distinsă înfăţişare în spiritualitatea unui popor, şi în care aceasta îşi are adevărul său, e religia.” (6) Atât Feuerbach cât şi Lévi-Strauss au avut ceea ce se numeşte orbirea şahistului şi au scăpat din vedere limba. Ştim cu toţii că limba e cea mai veche şi mai importantă descoperire a oamenilor. Fără limbaj, nu ar fi fost posibilă nicio creaţie artistică sau materială, nici religia şi nici măcar societatea, ba poate că nici descoperirea şi stăpânirea focului.

Statuetele feminine, picturile rupestre, fluierele din os, muzica şi desigur literatura orală sunt cu câteva zeci de mii de ani mai vechi decât descoperirile menţionate de Lévi-Strauss. Apariţia limbii sau a muzicii vocale nu poate fi datată, însă muzica instrumentală poate fi datată. S-au găsit mai multe fluiere din paleoliticul superior, care se desfăşoară pe o perioadă între 45.000-12.000 de ani, înainte de noi.

În grota d'Isturitz, în Pirineii Atlantici, s-a găsit un fluier din os cu cel puţin trei orificii, dintre care două sunt intacte. A fost datat fără echivoc că e vechi de circa 30.000 de ani. Lângă unul din aceste orificii se văd bine opt liniuţe paralele încrustate, cu lungimi şi grosimi crescătoare, şi încă una mai la distanţă. Cele opt pot reda o octavă, iar al nouălea semn poate însemna reluarea octavei. Trei liniuţe sunt marcate dedesubt ca un triolet. Alte două liniuţe au o ligatură. Oamenii din cultura Aurignac descoperiseră octava, cu valorile matematice crescătoare ale notelor muzicale şi repetarea ei. Pe acest fluier e scrisă o partitură muzicală. Deşi s-a păstrat fragmentar, se poate cânta la acest fluier. Poate fi văzut şi auzit: https://musee-archeologienationale.fr/collection/objet/flute. În grota Hohle Fels, din Germania, s-a găsit un fluier din os mult mai bine păstrat, vechi de 40.000 de ani, cu cinci orificii, meticulos lucrate. Poate fi văzut şi auzit: https://www.youtube.com/watch?v=0-rjKdYpk2Y, https://www.youtube.com/watch?v=xTuxiczSfvM.

Fluierele din lemn de soc (*mult zice cu foc*), după cum spune ciobanul din *Mioriţa,* de fag (*mult zice cu drag*), din trestie sau alt material perisabil nu s-au păstrat. Instrumente şi mai primitive, desigur, cu mult mai vechi, se folosesc până în zilele noastre: solzul de peşte, frunza, paiul. S-au păstrat numai fluiere confecţionate din os (*mult zice duios*) de la diferite animale sau din fildeş de mamut şi au diferite forme, cu orificii şi cu semne grafice, ale unei evidente scrieri muzicale. Perfecţiunea uluitoare a acestor fluiere de os, ce scot sunete clare şi distincte, sugerează existenţa încă necunoscută a unor prototipuri cu mult mai vechi.

Oamenii din străfundurile paleoliticului descoperiseră muzica, instrumente muzicale şi scrierea muzicală. Au consemnat cunoştinţele lor teoretice cu o scriitură muzicală, pentru a fi transmise celor ce vor moşteni acele instrumente create de ei. În aceste fluiere au suflat nişte muzicieni contemporani cu noi şi au verificat tonalităţile muzicale. Răsună în urechile noastre aceleaşi sunete pe care le-au auzit oamenii cu patruzeci de mii de ani în urmă.

Existenţa instrumentelor muzicale arhaice poate fi dovada că a existat şi o muzică vocală, anterioară instrumentelor. Mai mult ca sigur a existat şi un text literar asociat muzicii vocale. Oamenii arhaici au făcut descoperiri muzicale, au descoperit compoziţia chimică a culorilor inalterabile, au făcut picturile rupestre, descoperiri tehnice şi unelte cu care au modelat minuţios statuete feminine de un rafinament artistic neîntrecut. Toate acestea sunt dovada unei vieţi sociale, în care existau artişti specializaţi şi un public care admira şi aprecia arta, încă din Paleolitic. Arta era în slujba comunicării sociale, a consolidării colectivităţii, a afirmării personale a individului, a seducţiei şi în mod sigur avea ca sorginte şi ca scop iubirea. Multe statuete feminine arată că femeia era idealizată şi divinizată. Nici vorbă de idealizarea şi divinizarea bărbatului. Asta apare abia în Antichitatea greco-romană, când războiul şi cultul forţei brutale devin o preocupare importantă.

Fluierele din os, picturile rupestre şi statuetele feminine sunt descoperiri artistice concrete şi incontestabile, făcute cu douăzeci şi chiar treizeci de mii de ani înainte de marile descoperiri pragmatice, pe care le-a menţionat Lévi-Strauss. Toate aceste activităţi artistice au dezvoltat creativitatea, ingeniozitatea şi capacitatea intelectuală a oamenilor arhaici, ceea ce a făcut posibile descoperirile pragmatice. Putem fi siguri că în Paleolitic existau condiţiile materiale şi spirituale favorabile compunerii *Mioriţei* ca text literar şi partitură muzicală. În variantele *Mioriţei* sunt versuri şi multe cuvinte cheie neglijate în cercetarea anterioară, în care se păstrează amintirea vremurilor când oamenii erau vânători sau treceau de la stadiul de vânători la cel de ciobani, vremuri anterioare agriculturii şi vieţii sedentare.

În concluzie: putem fi siguri că *Mioriţa* a putut să fie creată în epoca de piatră. Textul literar a urmat evoluţia limbii de-a lungul miilor de ani. *Mioriţa* are cea mai mare diversitate de variante şi a avut o mai întinsă răspândire decât orice altă operă din folclorul românesc. *Mioriţa* a contribuit cel mai mult la unificarea şi stabilitatea limbii române, cât şi la coeziunea sufletească a românilor. Hai să o scoatem din programa şcolară şi să o aruncăm la gunoi, zic unii, care nu ştiu ce vorbesc. Cum vor să o scoată din enciclopediile şi din cărţile occidentale?...

Note

1. Bernard Sergent, *Les indoeuropéens. Histoire, langues, mythes,* Payot, Paris, 1995; Harald Haarmann, *Die indoeuropäer, Herkunft, Sprachen, Kulturen,* Verlag C.H.Beck, München, 2012 (prima ediţie 2010).
2. Victor Ravini, *Jumătăţi de adevăruri la Herodot, Curtea de la Argeş,* Anul IX, Nr. 9 (94), septembrie 2018, pp. 13-14. http://www.curteadelaarges.ro/arhiva/IX_9_94/IX_9_94.pdf.
3. Marija Gimbutas, *The Gods and Goddesses of Old Europe, 7000-3500 B.C., Myths, Legends, Cult Images,* Berkeley-Thames and University of California Press, 1974; Harald Haarmann, *Das Rätsel der Donauzivilisation,* Verlag C.H. Beck, München, 2011; Harald Haarmann, *Weltgeschichte der Sprachen,* Verlag C.H. Beck, München, 2010 (prima ediţie 2006); Harald Haarmann, *Geschichte der Schrift,* Verlag C.H. Beck, München, 2009 (prima ediţie 2002).
4. Victor Ravini, *Mioriţa – Izvorul nemuririi,* Editura Alcor EDIMPEX, 2016, reeditare 2017 (prima ediţie în suedeză: Victor Ravini, *Mioriţa. Oödlighetens källa,* Stockholm, 2012).
5. Claude Lévi-Strauss, *Race et histoire*, Denoël, Unesco, 1987 (prima ediţie 1952).
6. Ludwig Feuerbach, *Einleitung in die Logik und Metaphysik,* Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1975, pp. 22-24.

Semn(al) de carte

Elisabeta Iosif, *Cină cu Veturia,* Editura Art Book, Bacău, 2020

Noul roman al Elisabetei Iosif ne evocă povestiri şi personaje în maniera autoarei, într-o atmosferă de rafinat intelectualism, din care nu lipsesc inefabilul, fantasticul, oniricul, dar şi evenimente şi catastrofe ale epocii noastre... Acţiunea, de altfel, porneşte pe o stradă ciudată, cu întâlnirea unui fotograf care se află în căutarea a ceea „ce măsoară puterea unei fotografii într-un loc al iluziilor” şi, ca urmare a acestei întâlniri, Emanuel găseşte „o bibliotecă zidită. Acolo, în zid, mi-a spus fotograful, se află o bibliotecă.” (...)

Romanul este un discurs cultural, bine documentat şi exemplificat, axat pe dialoguri între personaje erudite, ceea ce reprezintă patul germinativ al construirii romanului care, la final, devine acea „carte altfel” care decelează romanesc personalitatea literară a autoarei. (Cristina Ştefan, pe coperta a patra)

Elena Armenescu, *Călător prin labirint,* Editura Rawex Coms, Bucureşti, 2023

Nostalgia faţă de locul natal unde am descoperit lumea este un indiciu clar că suntem legaţi prin fire nevăzute de toţi înaintaşii noştri. Prin urmare, este important să ne cunoaştem rădăcinile, cu tot ce implică viaţa începând de la îndeletnicirile zilnice truditoare, apoi obiceiuri, ritualuri desfăşurate în sărbători până la legile morale, religie şi conceptul despre viaţă, cosmos şi divinitate. (Autoarea, pe coperta)

Vilia Banţa, *E noapte în Micul Paris,* Editura Neuma, Apahida, 2022

Măiestria artistică şi fluiditatea urzelii verbale sunt atât de egale în vastitatea demersului, încât tulbură printr-un mirabil amestec de surpriză şi monotonie, aşa cum se întâmplă în contemplarea cerului înstelat, din faptul căruia poezia sa pare să se ivească în toate împrejurările, chiar dacă poeta îi trece adesea fiorul prin zgura terestră a vieţii de toate zilele. (C.D. Zeletin, pe copertă)

Maria Grapini, *Viaţa ca un joc de şah. Democraţie şi responsabilitate,* Editura Cosmopolitan Art, Timişoara, 2022

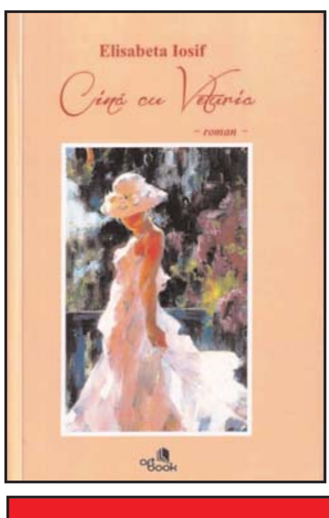
Trebuie să mărturisesc, iată, că, după ce am publicat patru cărţi, aceasta, a cincea, este prima pe care o scriu din proprie iniţiativă! Celelalte le-am scris la îndemnul altor persoane, cărora le mulţumesc.

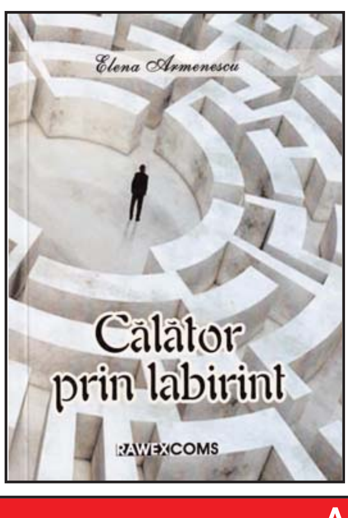
Le mulţumesc, pentru că nu aş fi avut iniţiativa sau chiar curajul să mă aventurez în această lume. Cărţile scrise anterior nu au ajuns în librării. Le-am oferit cu drag în toată ţara, în tiraje de mii de exemplare. Le-am expediat la cerere! Probabil o obişnuinţă din meseria mea de bază, femeie de afaceri, să produc, în companiile mele, la cerere, pe baza unor contracte ferme, cerere/ofertă. (…)

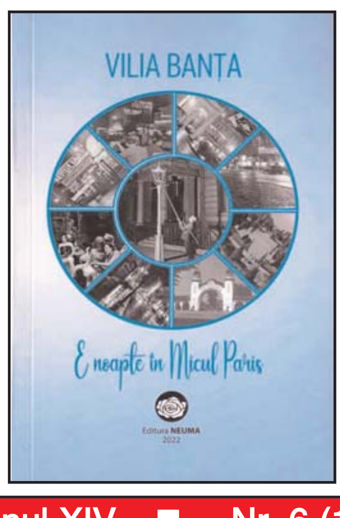
Nu ştiu ce voi face cu cea de-a cincea carte. (…) Cumpără cineva o carte (…) care împărtăşeşte o viziune construită pe experienţa trăită? (Autoarea, în prefaţa „Pentru bine şi normalitate”)

Dan Anghelescu, *Cămaşa de forţă a clipei,* Editura Aius, Craiova, 2022

Dan Anghelescu este un bacovian, înţelegând prin aceasta o tipologie stilistico-spirituală şi nu un semn de epigonism, adică o natură hipersensibilă aflată în permanent dezacord cu realul înconjurător. Din această cauză poetul este un mare neliniştit, aflat în căutarea unui refugiu sau stând la pândă pentru a surprinde mişcarea obscură, secretă a materiei. (Paul Dugneanu, reluare în „Referinţe critice”, la finalul cărţii)

Niculae Gheran.
Despre cum n-a fost să fie

Rodica LĂZĂRESCU

Povestea locului odihnei veşnice de la Mănăstirea Dobric a lui Niculae Gheran e bine cunoscută în grupul de prieteni bistriţeni (de unde a şi pornit, la ceas de oarece desfătări bahice, în timpul călătoriei cu trenul de la Bistriţa la Bucureşti, noapte lungă, drum de fier!) şi într-un anumit cerc de intelectuali de înaltă ţinută, mireni şi clerici, de la Cluj, ardeleni, cum ar veni, cu mai puţin umor, care s-au implicat cu toată buna lor credinţă şi seriozitate în rezolvarea unei – credeau dumnealor – urgenţe.

Iat-o, parte din poveste, subiect de corespondenţă ţesută într-o zi de martie a anului 2016 între protagonist şi bunul său prieten, profesorul Ion Vlad, trimisă (hâtrul domn Gheran avea totdeauna nevoie de public!) spre amuzament altui ardelean, Andrei Moldovan (16:57), căruia mai apoi îi dezleagă tâlcul întâmplării şi, târziu în noapte (11:23 PM), pentru arhivare, subsemnatei (regăţeancă, de!), cu mesajul: „Încurcă-i, drace! Salvarea mi-o oferă Salva!"

Ca în poezia lui Haralamb Lecca, despre Doña Clara cea surdă (nemurită muzical de Tudor Gheorghe), şi povestea noastră are un final neaşteptat: Mănăstirea Dobric... nu are cimitir!

Am reamintit povestea Dobricului, convinsă că ea a fost deja depănată Dincolo, la reîntâlnirea celor trei, când nou-sositul în sânul Raiului probabil a trebuit să le explice prietenilor de ce îşi doarme somnul de veci în pacea aproape rurală a unui ţintirim aflat la margine de Bucureşti… că de Bellu nici nu s-a pus problema…

Notă: În transcrierea mesajelor am pus diacriticele şi am corectat eventualele greşeli de tastare.

[1]
From: Vlad Ion
To: "niculaegheran@yahoo.com" <niculaegheran@yahoo.com>
Sent: Thursday, March 3, 2016 1:55 PM
Subject: explicatii si semne de intrebare

Dragă prietene Niculae Gheran,
La 1 martie, în jurul orei 13, acad. Ioan-Aurel Pop, reales pentru o nouă legislatură în cursul zilei de ieri, mi-a transmis un mesaj mai amplu din care am reţinut:

1. Constată şi el, după demersurile sale şi ale prof. Chirilă, că nu aţi fost informat oficial despre situaţia reală.

2. Surprins, a luat legătura cu Mitropolia, prin acelaşi colaborator pomenit mai sus, şi a aflat ca Mr. Dobric nu are un cimitir al călugărilor; sunt înhumaţi în cimitirul satului.

3. În schimb, Mănăstirea Salva, din apropierea oraşului Năsăud, are locuri de veci ale călugărilor, în teritoriul exclusiv al mănăstirii.

Repet, acest universitar cinstit şi bun cunoscător al carierei scriitorului Niculae Gheran a fost realmente uimit de neglijenţele celor chemaţi să vă comunice decizia aşteptată. Ne roagă să aşteptăm informaţiile pe care le va primi.

Dincolo de acest mesaj, rămân cu totul mâhnit de ceea ce văd că s-a întâmplat: ignorarea demersurilor noastre.

O să revin, şi aştept să vedem ce se va întâmpla în viitorul imediat.
ion vlad

[2]
----- Forwarded Message -----
From: niculae gheran <niculaegheran@yahoo.com>
To: Vlad Ion
Sent: Thursday, March 3, 2016 4:28 PM
Subject: Re: explicatii si semne de intrebare

Dragă prietene,
Ca şi cum nu ţi-ar ajunge necazurile tale, ţi-ai mai atârnat încă o ghiulea la picioare. Şi măcar de ne-ar mai ajuta să ridicăm un pas – la propriu şi la figurat – pe scara vieţii. Or, în „suplica" – cerută ca dublet de mitropolia clujeană la „scrisoare pierdută" –, era vorba de un pas spre moarte, la comanda: „Cu picioarele înainte, marş!"

Îţi mulţumesc pentru bunătatea ta şi iartă-mă pentru gheranj. O voi face şi în scris, trimiţând câteva rânduri şi rectorului Ioan-Aurel Pop, recent reales în funcţie, şi prof. Chirilă (pe care nu ştiu cum îl mai cheamă, dar, prin bunăvoinţa ta, îi voi afla şi adresa). Eventual, îl voi ruga pe Niculiţă, deja declarat doctor în filologie, să le înmâneze, deşi, din toate punctele de vedere, poşta ar fi mai indicată.

Şi-acum, ca parte a sufletului meu – împărţit cu zgârcenie la puţini apropiaţi –, să-ţi spun un secret: aveam eu nevoie de un loc de veci la Mănăstirea din Dobric, cum ai mata nevoie de un maraton de 500 km până la Bucureşti, dus-întors.

În Capitală, „beneficiam" şi post-mortem de cavoul familiei – care însă m-ar fi obligat să mă odihnesc, în perspectivă, cu o nepoată ce mă transformase din ditamai proprietar un chiriaş de mântuială –, de o criptă cumpărată în cavoul unor rude îndrăgite, başca de două locuri în cimitirul Sfânta Vineri şi, eventual, de ţintirimul Bellu, amintit de mulţi că doresc să fiu aşezat mai aproape de Rebreanu şi prietenii generaţiei noastre. Nu ţin să ştiu locul, cât sunt legat mai mult de epitaf: „FEREŞTE-MĂ, DOAMNE, DE MAI RĂU!" – de care unul dintre copii sper să-şi amintească, poate, ca ultimă dorinţă!

De unde, fireşte, şi întrebarea: ce i-a venit individului ideea Mănăstirii Dobric, mai aproape de bistriţeni?

Ai să râzi: să scutesc pe toţi şi toate rudele şi paparudele mele, prieteni şi duşmani, să asiste la o înmormântare la care, în fond, mie însumi îmi va veni greu să particip. Iarna, vreme geroasă, vara prea multă căldură, neavând nici pistol să găsesc un timp mai potrivit. Fănuş Neagu, cu care am băut măsurat la Elias, împreună cu Grigore Traian Pop (o dată şi cu chirurgul ce l-a operat), rezolvase problema: a lăsat cu limbă de moarte să i se bată sicriul în ţinte, să nu-l vadă nimeni (deşi arăta bine, numai că era alb ca varul, din pricina timpului îndelungat de spitalizare, dar cu puţin fond de ten putea fi aranjat de însurătoare). Eu am dorit mai mult: să dispar pe furiş cu un zâmbet şi-o amintire. Rămâneau cărţile să adauge ceva la rostirea vremelnică a popii.

În rest, *que sera, sera*. Vorba tatălui meu: „Mort să mă văd, c-apoi mă descurc!"

Cam în aceiaşi termeni doresc să le scriu celor din Cluj, care, fără să mă cunoască, s-au oferit să-mi fie de folos. Mă refer îndeosebi la acad. Ioan-Aurel Pop şi prof. Chirilă, preşedintele Senatului Universitar, dorind să le trimit şi o carte.

Pe tine te îmbrăţişez, urmând să-ţi povestesc la telefon trei scene incredibile, văzute şi auzite de mine, care mă asigură că ne vom întâlni şi Dincolo. Deocamdată, ni se pare că trăim! Te rog transmite soţiei tale toate urările de bine, încercând amândoi să râdeţi mai mult, că, slavă Domnului, avem şi de ce.
Niculae

[3]
From: Andrei Moldovan <andreimoldovan@yahoo.fr>
To: niculae gheran <niculaegheran@yahoo.com>
Sent: Thursday, March 3, 2016 9:56 PM
Subject: Re: explicatii si semne de intrebare

Dragă domnule Gheran,
cam întunecată corespondenţă, de parcă aţi începe să frecventaţi umorul negru. Este adevărat că Mănăstirea Salva – tot de măicuţe! – este pe un deal, având la picioare toată valea Someşului (nevastă-mea mă duce acolo în fiecare an, de Sf. Marie, 15 august), un loc minunat pentru a desfunda o sticlă de „Rouge sauvage", vinul meu ajuns deja celebru, dar din care încă nu aţi gustat, şi a vorbi verzi şi uscate despre lumea ce stă la picioarele noastre. Nu credeţi că sună mai bine aşa? Vă doresc o seară mai senină! a.m.

[4]
----- Forwarded Message -----
From: niculae gheran <niculaegheran@yahoo.com>
To: Andrei Moldovan <andreimoldovan@yahoo.fr>
Sent: Thursday, March 3, 2016 11:21 PM
Subject: Re: explicatii si semne de intrebare

Dragă prietene,
Totul mi se trage de la Câţcăuan, de la promisiunea făcută în stare bahică – ca un compliment suprem, de care trebuia să fiu recunoscător pe viaţă, nu mort: că în ziua când voi pune mâinile pe piept va veni personal să mă care la Dobric, cu argumentul că o cunoaşte bine pe stareţă, c-a dormit cu ea în acelaşi pat (fără menţiunea că i-ar fi făcut ceva important, biata Veronica rămânând să regrete imprudenţa de a-l auzi cum sforăie).

De aici ideea mea de a evita un spectacol stupid. Inevitabil, nu ştiu şi nici nu doresc să cunosc locul de veci. Cert e că vei citi o povestire pe care Dere mi-o cere de mult. Mai ales că se complică neaşteptat cu varianta Salva. EŞTI SIGUR CĂ E MĂNĂSTIRE DE MAICI?

Încurcătura îmi place. Târziu am aflat de replica lui Dali, apropo de final: dorea, poate în glumă, să fie înmormântat la o mănăstire de maici, cât mai aproape de closet (la Dobric se poate citi: latrină).

În rest, totu-i bine. În locul Operei magna, ocolită de mai-marii Bistriţei, adun studiile, prefeţele, articolele, plus un capitol de scrisori către stăpânirea de ieri şi de azi, cu titlul „REBRENIANA".

Alături de EMINESCIANA şi CARAGIALIANA, ale lui Perpessicius şi Cioculescu, îşi găseşte locul ca ecou al tripticului de marmură pe care se susţin lirica, dramaturgia şi proza românească.

Spune-mi ce-i cu Salva.
Toate brune,
Niculae

In memoriam

Teodor Murăşanu, scriitorul unei epoci

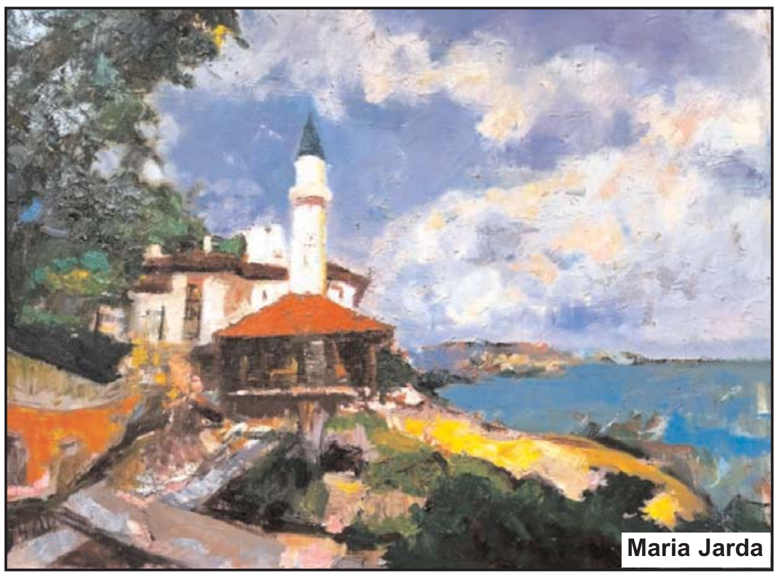
Marin IANCU

Chiar dacă nu s-a dovedit un talent care să-şi fi găsit împlinirea deplină în literatura epocii, activitatea literară şi de prodigios animator cultural a lui Teodor Murăşanu stârneşte şi astăzi, la peste 130 de ani de la naşterea sa, un uriaş interes în latura contribuţiei pe care acesta a avut-o la intensificarea vieţii artistice transilvănene pe o perioadă de mai bine de o jumătate de secol. Poet, prozator, traducător, o conştiinţă apropiată prin patetismul trăirilor de scriitori ca Şt.O. Iosif şi O. Goga, Teodor Murăşanu ilustrează destinul intelectualului transilvănean cu o viziune istorică şi etică, dominat de demonul implicării în soluţionarea tuturor problemelor naţionale şi sociale, „un deschizător de drumuri" ţintind spre idealul de libertate şi demnitate naţională împlinit prin cultură.

Născut la 9 iulie 1891, în Câmpia Turzii, judeţul Cluj, al doilea din cei cinci copii ai lui Vasile Murăşanu şi Eudochia (Dochiţa), născută Danciu, amândoi ţărani din Urca, Teodor Murăşanu a urmat liceul la Blaj, la absolvirea căruia i se acordă o bursă la Seminarul Catolic Central din Budapesta (1912-1916), fiind hirotonit preot rural, până în 1919, când alege să efectueze un an de studii de Filologie şi Filosofie la Universitatea din Cluj, la obţinerea licenţei fiind numit profesor de limba şi literatura română la Liceul „Regele Ferdinand" din Turda (azi Colegiul Naţional „Mihai Viteazul"), unde funcţionează până în 1948, punând aici bazele societăţii de lectură „Titu Maiorescu" şi ale revistei şcolare *Fire de tort.*

Alăturându-se eforturilor altor scriitori din acest mediu cultural transilvănean, precum Ion Agârbiceanu, Mihai Beniuc, Emil Giurgiuca, Pavel Dan, Teodor Murăşanu se orientase spre un anumit tip de exerciţii gazetăreşti, ale căror îndemnuri şi acţiuni culturale, de „îndreptare", după cum o arătase şi Iorga în alt context, începuseră să devină ascultate cu sfinţenie de tinerii studioşi ai timpului. Concepute mereu ca o „misiune", asemenea genuri de manifestări deveniseră cu încetul o necesitate vitală, înainte şi, cu deosebire, după Unirea din 1918, poetul având sentimentul unei intime angajări în noul destin al literaturii române. După un debut promiţător în anul 1906, la puţin timp după ce împlinise cincisprezece ani, cu poezia *Pastel*, tipărită în revista săptămânală *Unirea* din Blaj, colaborările cu poezii, proză şi articole la revistele *Răvaşul, Luceafărul, Tribuna* şi *Românul* din Arad, *Răvaşul* din Cluj, condus de Elie Dăianu, *Gazeta Transilvaniei* din Braşov, *Cosânzeana, Transilvania, Ţara noastră, Societatea de mâine, Gazeta de la Turda, Înfrăţirea*, pentru a le aminti doar pe cele unde numele lui Teodor Murăşanu este întâlnit cu o oarecare constanţă, duc toate spre imaginea unui inventar publicistic destul de bogat. Acestei atmosfere de înţelegere şi cunoaştere reciprocă i se datorează şi apropierea lui Al. Ciura, cel dintâi redactor-şef al *Luceafărului*, care îl găzduieşte cu versuri (*Vei plânge mult*, nr. 16-17, 1909) la revista din Budapesta şi îl îndrumă spre *Cosânzeana* din Orăştie, revistă literară ilustrată aparţinând lui Sebastian Bornemisa (redactor-şef: D.I. Cucu), unde începe să lege alte prietenii literare, cu vizibile reverberaţii în spaţiul cultural dintr-un teritoriu românesc plenar.

Din multitudinea problemelor politice de direcţionare ideologică sau de popularizare a unor cunoştinţe şi orientări morale, religioase sau culturale şi literare, multe iniţiative de cultură din sfera asociaţiei culturale ASTRA, în raza căreia se pare că intenţiile lui s-au înscris de timpuriu, aria tematică a articolelor semnate de Teodor Murăşanu fiind axate pe câteva idei-forţă: unitatea naţională, consolidarea unei culturi a tuturor românilor, luminarea maselor, lupta politică naţională şi cea etică, înscriindu-se printre cele mai importante. Resimţind lipsa unui climat imediat stimulator, atent la tot ce se scria în literatura română încă din primii ani de liceu şi din cei de studenţie budapestană şi, mai apoi, clujeană, poetul şi publicistul se arăta interesat de evoluţia literaturii şi de modalităţile de cuprindere a noii realităţi, de tot ceea ce preocupa „sufletul naţional" în acest moment. În zeci de articole comemorative, editoriale şi foiletoane, rubrici fixe, programe ale ASTREI, în diverse alte articole, semnate uneori şi T.M., Hyperion, Ion Codrin, Silviu Bardeş, P. Pădure şi T. Pădure, lecţia dascălului de conştiinţe şi a animatorului este fructificată cu o tenacitate şi fidelitate de-a dreptul emoţionante, ceea ce, în mod direct, ar putea explica prezenţa sa în viaţa publicistică pe o durată de şase decenii a secolului trecut şi, cu deosebire, tăria de încredere ce-l însoţea cu fiecare demers publicistic. Implicarea dezinvoltă în dispute politice şi nevoia confesiunii ofereau intervenţiilor sale promptitudinea şi sinceritatea proprii conştiinţei de supravieţuitor al unei generaţii care a crescut în cultul respectului valorii autentice, cu un accent tot mai insistent pe receptivitate, gust şi adevăr. În toate ziarele şi revistele întemeiate de el, destinul lui Teodor Murăşanu se împlineşte prin meritul de a aduna în juru-i, cu toate dificultăţile pe care le întâmpină, mare parte dintre energiile artistice majore ale Ardealului, din categoria celor tineri în special, cărora li se cerea „să ţie mereu la suprafaţă complexul de probleme ale acestei părţi

Maria Jarda

de ţară, să continue, cu alte cuvinte, să actualizeze tradiţia ASTREI", după cum scria şi Ion Chinezu, un alt mare animator literar al Transilvaniei interbelice, în articolul program al revistei *Gând românesc,* tipărită de acesta între anii 1933-1940.

După un an de la Marea Unire, Teodor Murăşanu devine redactor responsabil la ziarul *Turda*, ca din 1926 să deţină funcţia de director al revistei *Arieşul.* Se pare că din acest moment Teodor Murăşanu îşi avea bine fixate coordonatele teoretice pe care va evolua gândirea lui ideologică şi artistică, precum şi ţelurile ce le-ar putea reveni publicaţiilor literare din spaţiul literar transilvănean. Între 29 iunie 1933, de la numerele 31-32/1933, şi 25 martie 1934, alături de Emil Giurgiuca, George Boldea, Grigore Popa, Pavel Dan şi Mihai Beniuc, Teodor Murăşanu preia conducerea revistei *Abecedar,* care, sub „îngrijirea" lui Emil Giurgiuca şi George Boldea, îşi începuse apariţia la Brad, ca săptămânal de literatură şi cultură, între 11 mai-22 iunie 1933. Asemănătoare sub multe aspecte cu prima serie a *Biletelor de papagal,* revista *Abecedar* grupează în jurul ei tineri care îşi propun să ofere cititorilor „rânduri gândite despre oameni şi fapte contemporane, să facă din aceasta o revistă de iniţiere în regiuni de cunoaştere noi", expresie a dimensiunii nepreţuite „de simţ veritabil şi gând tineresc" (Emil Giurgiuca, *Prezentare*, nr. 1/1933).

Moment fundamental în activitatea de mentor a lui Teodor Murăşanu, la 15 mai 1934 apare la Turda revista *Pagini literare*, bilunar (15 mai 1934 – 30 dec. 1937), apoi lunar (ian. 1937 – sept., dec. 1943). Împrejurările întemeierii acestei reviste sunt evocate chiar de scriitorul însuşi într-un interviu acordat în 1966 lui I. Oarcăşu şi C. Cubleşan pentru revista *Tribuna:* „Prin 1928 pe mine însumi m-a preocupat serios scoaterea, pe speze proprii, a unei reviste literare în jurul căreia să fie grupaţi, stimulaţi şi ajutaţi toţi scriitorii care aveau ceva de spus. Am compus o listă, un chestionar, la care erau rugaţi să răspundă toţi cei interesaţi, şi l-am consultat şi pe neuitatul Al. Ciura, pe care-l consideram a avea o experienţă în această materie. Realizarea planului a trebuit să fie amânată. Ideea a fost fericită, pentru că m-am convins ulterior că la o astfel de întreprindere nu era de-ajuns o situaţie oarecare de moment, nici asigurarea materială a apariţiei revistei cel puţin pe un an înainte (sfatul lui Ciura), ci altceva care încă ne lipsea: să apară o nouă generaţie înzestrată cu darul creaţiei literare. Şi aceasta şi-a făcut într-adevăr apariţia în jurul anului 1933. Semnalul a fost dat la Brad de către George Boldea şi Emil Giurgiuca, făcând să apară acolo extrem de simpatica publicaţie *Abecedar,* care de la numărul 8 înainte a trecut sub redacţia mea, în 1934 transformată în revista de mari dimensiuni *Pagini literare,* cu apariţie neîntreruptă până în toamna lui 1943." (1)

După cum reiese dintr-o scurtă însemnare, publicată de Teodor Murăşanu în primul număr al revistei *Pagini literare*, plasarea revistei de la Turda în continuarea revistei *Abecedar* ar lăsa să se întrevadă o anume ruptură în sânul grupării de scriitori care făcuseră posibilă apariţia minusculei reviste, mai întâi la Brad şi apoi la Turda: „Din circumstanţe în afară de voinţa şi prevederile noastre, a trebuit să redăm titlul revistei *Abecedar* fondatorilor ei, iar noi ne-am grupat în jurul acestor *Pagini literare.* Cititorii şi confraţii în ale scrisului ne vor putea urmări cu uşurinţă în existenţa de sub noul adăpost. Continuăm în aceeaşi linie şi cu acelaşi suflet…" (2) Cu totul remarcabilă sub aspectul înnoirii inspiraţiei lirice şi al modernizării mijloacelor de exprimare şi încurajare a tinerelor talente, revista *Pagini literare* „ar vrea să-şi caute şi, totodată, să-şi justifice încrederea în răsucirile vieţii literare, aşa cum primăvara se anunţă mereu cu noi şi imprevizibile rezerve şi surprize". În astfel de împrejurări, Teodor Murăşanu simte tot mai mult nevoia unei regrupări a forţelor scriitoriceşti din această parte de ţară, în general, şi a celor de la *Abecedar,* în special, acesta ţinând să menţioneze, în acest sens, următoarele: „Eu am avut slăbiciunea să mă ataşez mereu de generaţiile tinere în perindare şi să mă identific cu idealurile lor literare." În paginile revistei turdene lirica este semnată de Mihai Beniuc, Teodor Murăşanu, Gherghinescu Vania, Radu Stanca, Emil Giurgiuca, Ion Şiugaru, cărora li se alătură de prin alte colţuri ale ţării Mircea Streinul, Tr. Chelaru, Ion Pillat, Al.T. Stamatiad, V. Voiculescu, Virgil Carianopol, Vlaicu Bârna, pentru a-i cita pe câţiva dintre aceştia. Dintre cei mai cunoscuţi, cu proză colaborează Pavel Dan, Ion Agârbiceanu şi V. Papilian, eseul fiind reprezentat de I.I. Russu, Romulus Demetrescu, Emil Cioran, D.D. Roşca şi Gr. Popa. Nu lipsesc articolele pe cele mai diverse teme, literare, ideologice sau articole de sinteză şi eseurile filosofice, după cum un spaţiu tot mai larg este acordat cronicilor literare şi dramatice, reuşindu-se performanţa de a fi înregistrate aproape toate cărţile de valoare apărute între anii 1935 şi 1940, între recenzenţi regăsindu-i pe Gr. Popa, Mihai Beniuc, Romulus Demetrescu.

Dincolo de demersurile ideologice întreprinse de-a lungul anilor, e tot mai limpede că, prin colaborările la peste 40 de periodice româneşti, Teodor Murăşanu a fost capabil de o receptivitate faţă de spiritul modern şi faţă de orientările cele mai diferite din cultura românească interbelică, chiar dacă nu a arătat o deschidere europeană deosebit de amplă, rubricile revistei, conform sumarului anului 1936 (an III, 15 ianuarie 1936 – 15 decembrie 1936), dovedindu-se elocvente faţă de diversitatea preocupărilor literare şi culturale ale redactorului responsabil de destinul revistei: „Versuri", „Proză", „Eseuri, studii, articole", „Idei, oameni, fapte", „Expoziţii de artă plastică", „Cărţi", „Reviste", „Însemnări".

In memoriam

În 1939, când „cumplitele vremi” începeau să pună la grea încercare entuziasmul colaboratorilor *Paginilor literare*, Teodor Murăşanu publică aici o scurtă însemnare în stil cronicăresc, mărturie peste timp „despre greutăţile şi frământările unui suflet nobil, care presimţea zona de umbră în care revista şi cultura românească intrau încet, pentru vreme îndelungată: Fost-au gândul mieu, iubite cetitoriule, să fac letopiseţul inimii Ardealului şi să-i bat urzeala, cum i-a fost începătura. (…) Puternicul Dumnezeu, prea cinstiţi boiari, şi iubiţilor leptori, să vă dăruească dupe aceste cumplite vremi ale anilor noştri, cândva şi mai slobode veacuri, între care, pe lângă alte trebi, să aveaţi vreme şi cu leptura cărţilor a face iscusită zăbavă, că nu este alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă… Iar să nu va tâmpla într-acest chip, nu-i din vina noastră, ce a acelora ce cu necurmată pismă aruncă pietre în oglinda duhului şi a pohtelor noastre de ne turbură cărturăreştile trebi şi nu ne lasă nicidecum răgaz să ne ocupăm de ele. Mai apoi de toate, rugăm pre cetitorii ceştii cărţi să nu ne giudece numaidecâtu, până nu vor socoti izvoadele şi veţi afla pe ce cale am îmblat. Hiţi sănătoşi…!” (3)

Format în mediul cultural al Blajului, tânărul Teodor Murăşanu îşi începe activitatea literară sub influenţa lecturilor din clasicii antici şi a receptării tot mai entuziaste a literaturii celor mai reprezentativi scriitori ardeleni ai momentului, Coşbuc, Şt.O. Iosif şi, mai apoi, O. Goga. Din păcate, scriitorul nu va reuşi să se detaşeze prea mult de pedagogul, animatorul şi publicistul harnic. Deşi lipsite de timbru propriu, versurile lui Teodor Murăşanu au fost acceptate cu multă bunăvoinţă de presa literară a timpului încă de la debutul literar la ziarul săptămânal *Unirea*, condus, printre alţii, şi de canonicul Al. Grama, unde, cu un deceniu în urmă, în numărul 27 din 1899, Ion Agârbiceanu îşi va începe şi el viaţa literară cu versurile *Amintiri*. Apărut sub auspicii sămănătoriste, cu reprezentări plastice modeste ale satului transilvănean sub dominaţie străină, primul său volum, *Poezii* (1909), cuprinde „versuri de ucenicie scrise cu meşteşug de atelier poetic şi în general estompate de puternica originalitate a lui Oct. Goga”. (4) Mai degrabă, pronunţatul „caracter social-ocazional” dat de atmosfera literară a Transilvaniei din preajma războiului, de ancorarea într-o anumită viziune istorică şi etică, cu toate elementele proprii ambianţei familiale, ar constitui, în definitiv, aspectele în măsură să dea oarece substanţă acestor versuri. Viaţa morală, cu impulsuri specifice, mentalitatea sămănătoristă, relaţia de la jale la speranţă şi revoltă acaparează intens conştiinţa poetului. După Unirea din 1918, Teodor Mureşanu se confruntă cu totul alte dispoziţiuni sufleteşti şi posibilităţi artistice. Un moment esenţial în această devenire lirică îl reprezintă tripticul *Fum de jertfă* (Turda, Imprimeria Arieşul, 1923), *Lumini suflate de vânt* (Arad, Editura Librăriei Diecezane, 1923) şi *Chiot câmpenesc* (Cluj, 1926), o încercare de sinteză „între armonia poeziei clasice, dominată de idei limpezi, versificate uneori cu sensibilitate, şi tendinţele novatoare din planul expresiei.” (5)

Reuşind să depăşească elementele ariei sămănătoriste, poetul Teodor Murăşanu ajunge treptat la un mai ridicat „coeficient de vibraţie afectivă”, ca în poezia *Drumul dintre brazi.* Nu lipseşte nici regretul vremurilor apuse, ajungându-se ca sentimentul dezrădăcinării, exploatat de sămănătorişti, să ia amploare. Regretul implică „dorinţa” de a reveni în decorul clasic al peisajului rural, descris într-o viziune idilică, influenţa liricii lui Coşbuc simţindu-se în structura meditaţiilor poetului şi, în egală măsură, a mijloacelor de exprimare, cu deosebire asupra poemelor din volumul *Lumini suflate de vânt*. Fapt revelator, o dată cu paginile din *Fum de jertfă* (1923), volum premiat de Academia Română, în urma unui raport favorabil al lui O. Goga, registrul liric al lui Teodor Mureşanu se îmbogăţeşte considerabil. Sentimentul apartenenţei la un asemenea spaţiu se îmbină armonic cu zbaterile

Elena Boţan

sociale şi naţionale, poezia devenind aici o ardere continuă, ceea ce pentru un poet militant, din stirpea lui Goga, se dovedeşte decisiv, iar asta, după toate probabilităţile, trebuie să-l fi determinat şi pe G. Călinescu să menţioneze: „Folosind poetica veche a lui Eminescu, a lui Coşbuc şi a lui O. Goga, T. Murăşanu izbuteşte pe alocuri să interpreteze proaspăt izvoarele, făcând chiar, cu sensibilitate de rural ardelean evoluat, poezie populară fără diformaţii culte.” (6) Sentimentul contopirii cu spaţiul şi cu destinul celor „osândiţi să plângă şi să tacă”, cum spunea Goga, îl îndeamnă, potrivit obiceiului timpului, spre creionarea unei arte poetice, nu departe de ideile programatice frecventate de poeţii ardeleni. Pasiunea pentru natură nu se converteşte în descripţii „izolate”, trecutul şi natura stimulând înclinarea spre fabulos. În aceste cazuri, atmosfera se luminează, căpătând accente puternice, mai dinamice, identificabile pe alocuri cu elementele de origine folclorică, asemenea ritmurilor ferme, de unde şi, impecabil redate, preferinţa pentru ritmica şi motivele populare. De aici până la evaziunea în natură şi istorie mai e doar un pas, ideea naţională devenind forţa motrice pentru mobilizarea energiilor creatoare în domeniul social-politicului, ca şi în domeniul culturalului. Întregii atmosfere rustice i se asociază sentimentul naturii, Teodor Mureşanu rămânând cunoscut drept autorul unei poezii a câmpiilor însorite, cu peisaje cu sălcii înflorite, imaginile peste care se revarsă zorii, totul fiind învăluit într-o atmosferă mitică, exprimând o concepţie senină asupra vieţii. Cele mai frumoase rămân versurile în care ni se destăinuie admiraţia faţă de frumuseţile întregului univers, precum în *Chiot câmpenesc*, unde ghicim vibrând latura unei sensibilităţi de factură romantică. Privită din perspectivă folclorică, tradiţională, natura devine una cu fabulosul, jocul imaginaţiei plastice având o mişcare de mare vigoare.

Considerat drept un semn de maturitate artistică a poetului, volumul *Lilioară* (1938), editat în 1982 de Lucian Bogdan, la Editura Dacia din Cluj-Napoca, exprimă sentimentul solidarităţii cu natura, evocarea tradiţiei, în poeme din care se degajă o melancolie cu substrat romantic. De la baladă la colinde, bocete şi vechi melodii bisericeşti, limbajul este nivelat prin pulsaţia egală, impresionând prin construcţia riguroasă a frazei şi ştiinţa ritmurilor, prin insistenţa în care se apasă pe ideea naţională, ca forţă motrice întru mobilizarea energiilor creatoare în domeniile social-politicului şi culturalului. Poezia patriotică din finalul volumului *Lilioară* rămâne, în această privinţă, o mărturie a unor energii comprimate, gata să erupă. Limbajul e profetic, luminos, dar şi plin de durere. Tehnica potenţării prin repetiţiile destul de frecvente sugerează o serie de atitudini caracteristice, analogia cu elementele naturii fiind în măsură să potenţeze dimensiunea vizionară.

Tradiţionalist corect, cu preferinţă spre peisajul rural, Teodor Murăşanu „a promovat astfel reîntoarcerea spre izvoarele spiritualităţii naţionale. Apropierea de lumea satului şi de motivele folclorice româneşti s-a înscris pe linia tradiţionalismului interbelic, care şi-a căutat modelele şi reperele valorice în moştenirea socială şi culturală unică, orientând cultura şi literatura prin tradiţie spre structurile naţionale, spre elementele definitorii de viaţă şi spiritualitate românească.” (7)

Bibliografie

1. Vezi Ion Oarcăşu şi C. Cubleşan, *Mărturisiri literare. De vorbă cu Teodor Murăşanu,* în *Tribuna,* an X, nr. 38.
2. Apud Ileana Ghemeş, *Activitatea redacţională a lui Teodor Murăşanu la revista „Pagini literare”*, în *Teodor Murăşanu. Studiu monografic*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, Colecţia „Bibliotheca Universitas Apulusis, 2002, p. 190.
3. *Ibidem,* p. 195.
4. Nae Antonescu, *T. Murăşanu,* în *Scriitori uitaţi,* Cluj, Editura Dacia, 1980, p. 183.
5. *Ibidem,* p. 184.
6. Apud G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent.* Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 870.
7. Vezi Ileana Ghemeş, *op. cit.*, p. 200.

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

De Ziua Internaţională a Poeziei

Guy Goffette (Belgia)

**Poete, recită-ţi poezia, au să te-ndemne,
să se răstoarne în sfârşit lumea
ca un cap sub o lampă
silabisind în fine acel nume
a cărui neştiinţă ne orbeşte.
Şi, apoi, el, cartea deschizând-o,
pagini albite va găsi.**

Comunicare

Manfred Chobot (Austria)

**Nu mai trimit de mult nici e-mailuri
nici se-me-seuri când mă simt bine
căci ele niciodată nu ne pot bucura
aşa îmi scriu prietenii înapoi
ce folos dacă tu stai tolănit la soare sau
înoţi în bazin
iar nouă ne e frig şi ploile ne îneacă
măcar un pic mai rău de ţi-ar merge şi ţie
atunci am avea şansa să te compătimim
şi ne-am simţi mai bine
cu toţii dintr-o dată.**

Karma

Moon Dok-Su (Coreea)

**Sub verde amurg de primăvară,
în timp ce adormisem sub pomul înflorit,
căzu asupra mea, zburătăcită, petala călătoare
şi, în timp ce ea mă mângâia,
o altă frunză se desprinse,
pornind a-mi dezmierda sprâncenele şi gura.
A treia frunză, mai apoi, îmi poposi pe unghii
şi, în scurt răstimp, pieri întreaga viaţă
din pomul ce rămase un ciot golaş.
Eu, luând chip de fluture hoinar,
pornit-am singur căutând petalele pribege
şi, ca într-un vis, săltam pe colbul acelui drum de ţară.**

Ştiinţa, parte a culturii

Inteligenţa artificială, între etică, risc şi performanţă

Viorel GAFTEA

Asistăm în prezent la un adevărat asalt al Inteligenţei Artificiale (IA sau, forma engleză, AI) în viaţa noastră, prin mass-media, dar şi prin soluţii, echipamente sau servicii şi aplicaţii informatice. Discursurile de recepţie la Academia Română ale acad. Dorel Banabic, *Evoluţia tehnicii şi tehnologiilor de la prima la a patra revoluţie industrială şi impactul lor social,* şi acad Viorel Bădescu, *Trilema civilizaţiei tehnologice: între tradiţie, conservaţionism şi revoluţie,* urmat de răspunsul celui dintâi, au marcat şi menţionat paşii tehnologiei şi cei filosofici de abordare a ştiinţei actuale până în situaţia în care *IA devine, din instrument, un factor de decizie sau cel puţin consultant.* Ulterior, conferinţa dr. Dorin Comaniciu, *Inteligenţa artificială în medicină. De la diagnosticare la terapia de precizie,* ne-a descris un domeniu de aplicabilitate cu perspective şi utilitate deosebite.

Astăzi, când tehnologia ne-a cucerit şi acaparat majoritatea domeniilor vieţii, putem constata că Inteligenţa Artificială ne conduce subconştient mare parte din activităţile noastre. Dacă până de curând credeam că roboţii ne vor schimba viaţa într-un mod covârşitor, iată că acestora sau spaţiului şi aplicaţiilor informatice li se adaugă inteligenţă, dar nu numai pe un fond executiv, ci şi pe un mod creativ, decizional.

Consemnăm că unele dintre primele referinţe despre inteligenţa artificială au fost indicate de lucrarea fundamentală a lui Alan Turing *Computing Machinery and Intelligence,* publicată în 1950. În această lucrare, Turing, adesea numit „părintele informaticii", pune întrebarea „Pot maşinile să gândească?" Ca răspuns se oferă un test, cunoscut acum sub numele de „Testul Turing", în care factorul uman încercă să distingă între un răspuns de maşină şi unul de fiinţă umană. Acest test, cu controversele timpului, constituie o parte a istoriei AI, precum şi un concept de abordare în filosofie, deoarece se utilizează idei despre lingvistică.

Între obiectivele potenţiale sau definiţiile IA care diferenţiază sistemele informatice pe baza raţionalităţii şi gândirii faţă de acţiunea maşinii/computerului, putem distinge:

- abordarea umană: a) sisteme care gândesc ca oamenii şi b) sisteme care acţionează ca oamenii sau
- abordarea ideală: c) sisteme care gândesc raţional şi d) sisteme care acţionează raţional.

Alan Turing ar fi fost înclinat către categoria sistemelor care acţionează ca oamenii, dar tehnologia a devenit imprevizibilă în realizările sale faţă de acei ani.

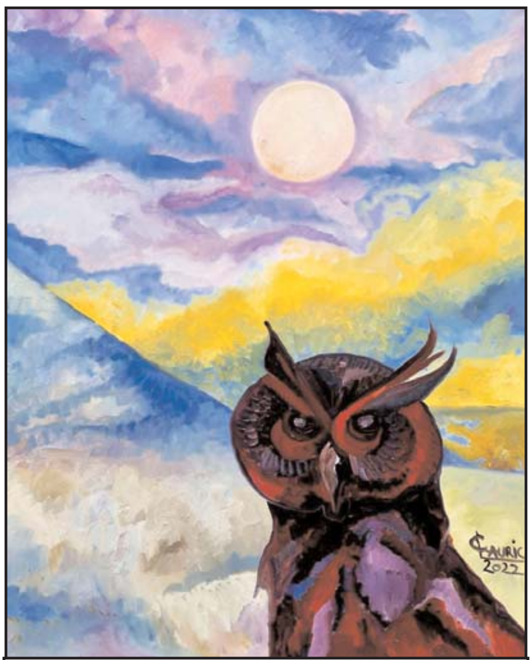
IA o găsim astfel aplicată unor echipamente, roboţi sau aplicaţii şi servicii informatice. Ca urmare, vor exista platforme de inteligenţă artificială care vor fi foarte active, cum este ChatGPT. Profesiile din educaţie, domeniul financiar şi chiar judiciar sunt extrem de deschise, dar şi vulnerabile în faţa soluţiilor software generate de ChatGPT. Recent, serviciile „Copilot" accentuează caracterul imprevizibil.

În partea creativă. Inteligenţa Artificială poate astăzi scrie cod software pentru a crea site-uri şi alte produse IT, poate face analiză de documente, discerne pe bază de legislaţie sau alte criterii tehnice, lingvistice sau operaţionale.

Ne găsim astfel în faţa unui nou complex de probleme, care, la rândul lui, trebuie supervizat pe un nivel mai ridicat de competenţă, sub un control decizional uman. Ce se întâmplă când un astfel de sistem de analiză, decizie, control de acţiuni bazat pe IA greşeşte?

Chiar OpenAI, firma care a creat sistemul software GPT, oferă un produs DetectGPT, care încearcă să vadă dacă un text este generat de inteligenţa artificială sau umană. Deja există avertismente că rata de succes a produselor pare să fie de 25%. Ca realizare, ChatGPT este evenimentul tehnologic al momentului. El oferă răspunsuri competente extrem de apropiate de cele ale unui om educat şi informat, deşi acestea sunt produse ale IA. A fost generată teama că se poate astfel favoriza extinderea plagiatelor şi copiatului şi a apărut un mare interes pentru instrumente de (auto)control care, la rândul lor, să detecteze dacă o creaţie de tip lucrare, articol, document, informaţie este produsă de inteligenţa artificială sau de un om. Pentru aceasta, OpenAI a primit miliarde de dolari de la Microsoft şi astfel s-a impus în domeniul inteligenţei artificiale generând modele sau texte, imagini, cu ajutorul unui program, DALL-E.

Vedem că soluţiile noi generează probleme noi, lumea se complică în moduri mult mai „smart" (deştepte). Rata de eroare a unor teste cu soluţii de autocontrol ca DetectGPT pe texte generate de software GPT se încadrează în cele 75% procente estimate ca rată de eşec, dar toate acestea ne duc cu gândul că apucături umane, ca ascunderea greşelilor, minciuni, autoaprecieri, apar voit sau sunt induse comportamental de la om către IA.

Sophia Cristina Lauric

Perspectiva capătă astfel imaginea unor vremuri tot mai interesante, fascinante pentru lumea informaţională! Remarcăm competiţia dintre Google şi Microsoft, care încep marea cursă pentru a obţine un avantaj în domeniul IA. Motorul de căutare Microsoft, Bing, va avea integrată o componentă de IA, ChatGPT. Motorul de căutare Google are deja integrat un LLM – Large Language Model, iar ambele nu vor mai oferi răspunsuri doar prin link-uri, ci vor încerca să răspundă cu un asistent personal.

Fiindcă vorbeam de erori, date chiar de sistemele de învăţare proprii, parcurgând în cazul GPT circa 500 de miliarde de pagini, apar implicaţiile economice, de exemplu, în evaluarea acţiunilor pe burse ale companiilor care oferă astfel de servicii, orice greşeală fiind penalizată cu miliarde de dolari pierderi. Investiţiile în domeniu se ridică tot la miliarde de dolari, deci lupta devine aprigă.

Dacă ChatGPT a generat atât entuziasm, cât şi controverse de când a devenit open source, fiind folosit în întreaga lume de milioane de oameni pentru a scrie de la banale reclame, eseuri, linii de cod la pur şi simplu încercări de a-i testa abilităţile, putem înţelege şi implicaţiile majore în multe alte domenii.

Tehnologiile şi metodele de aplicare şi utilizare sunt specifice diverselor domenii, dar sunt multe direcţii legate direct de viaţa individului, ca acelea din medicină, robotică, maşini şi transport inteligent, servicii social-media, care atrag după sine o problematică de etică a IA.

De pildă, IA este implicată în ameninţarea existenţială prin utilizarea în domeniul armelor tot mai performante, mai exacte, ceea ce ne conduce la paradoxul inteligenţei artificiale şi nevoia de control în utilizare şi multă responsabilitate. Forţa explozivă a inteligenţei artificiale, mai ales în utilizarea în scopuri destructive, poate conduce până la a o privi cu frică, cu neîncredere.

Capacitatea IA de a crea, de a negocia, de a judeca în locul sau în sprijinul omului este amplificată de puterea de a gestiona rapid volume cu adevărat mari de date, depăşind şi viziunile actuale de Big Data. Aceasta conduce la responsabilităţi generale noi, uriaşe, care se cer bine stăpânite, astfel că sunt de înţeles iniţiative pentru promovarea şi protejarea drepturilor cetăţenilor în întreaga Uniune Europeană, prin care Parlamentul European cere limitarea folosirii inteligenţei artificiale sau Recomandarea UNESCO privind Etica Inteligenţei Artificiale, adoptată la 23 noiembrie 2021 (https://www.cnr-unesco.ro/uploads/media/f1077_recomandari-unesco-ai-site.pdf).

Parcursul între risc şi performanţă este identificabil în multiplele domenii în care există deja aplicaţii ale IA: recunoaşterea şi transcrierea vorbirii, servicii voce online pentru clienţi, agenţi virtuali online care-i înlocuiesc pe agenţii umani, viziunea şi prelucrarea computerizată a imaginii prin care tehnologia IA permite computerelor şi sistemelor să obţină informaţii semnificative din imagini digitale, videoclipuri şi alte date vizuale, motoare de analiză/ recomandare cu decizia pe baza comportamentului anterior şi alte date din istoric, tranzacţionarea automată de acţiuni şi optimizarea portofoliilor de acţiuni. Utilizarea IA în securitatea cibernetică şi domeniile asociate informatice (*machine learning, healthcare, business, engineering, robotics and information technology, military and government decision*) aduce după sine performanţe spectaculoase.

Preocupările privind IA sunt deja în mentalul public. Cartea *Inteligenţa Artificială, între optimism şi precauţie* de Mihai Bogdan Curelea şi Petru Şteţcu, apărută la Editura Concordia, 2023, face o largă trecere în revistă a problematicii, parcurgând de la întrebările fireşti, dacă este *Realitate sau SF?*, prin paşii evidenţi, la o deducţie: *O realitate din ce în ce mai clară,* de la problemele filosofice ale inteligenţei până la o trecere în revistă a aplicaţiilor, domeniilor şi avantajelor utilizării IA în societate, în viaţa omului, a maşinilor şi a serviciilor.

Institutul de Cercetări pentru Inteligenţă Artificială „Mihai Drăgănescu" (ICIA www.racai.ro) al Academiei Române abordează o problematică de fond necesară dialogului şi performanţelor specifice interacţiunii om-maşină: lexic, text, voce, traduceri, domeniile prelucrării limbajului natural, învăţării automate şi achiziţiei de cunoştinţe, instruirii asistate de calculator.

În ţara noastră a fost creat, la 11 nov. 2022, Comitetul Român pentru Inteligenţă Artificială, sub patronajul prim-ministrului Guvernului României, cu secretariatul tehnic asigurat de Ministerul Cercetării, Inovării şi Digitalizării (MCID). Împreună cu ICIA, acest comitet va fi un cadru-umbrelă care, practic, va concentra toate forţele din societate care doresc să gândească viitorul şi acest cadru al inteligenţei artificiale din România. Se va include şi un Consiliu Ştiinţific şi de Etică în Inteligenţa Artificială şi un Consiliu de Educaţie în Inteligenţa Artificială. În acest context, merită a fi amintite rezoluţia Consiliului pentru Drepturile Omului privind „Dreptul la viaţă privată în era digitală" (A/HRC/RES/42/15; 2019) şi rezoluţia Consiliului pentru Drepturile Omului privind „Tehnologii digitale noi şi emergente şi drepturile omului" (A/HRC/RES/41/11; 2019).

Viitorul IA, în care aceasta dialoghează cu omul, este deja prezent în sistemele informatice care gestionează serviciile social-media, în sistemele informaţionale şi cele ale unor servicii. Explorarea, cercetarea şi cucerirea spaţiului, volumul imens de date geospaţiale necesită, de asemenea, utilizarea IA în mod intensiv.

Faptul că Parlamentul European a propus o *Foaie de parcurs pentru IA în UE* şi s-a propus o reglementare a IA pe termen lung, printr-o comisie care a evaluat impactul, denotă existenţa atât a unor mari oportunităţi, dar şi pericole legate de viitoarele aplicaţii ale IA. Ne punem întrebarea dacă în final IA se apropie de inteligenţa umană, dacă va avea capacitate decizională sau doar executivă? IA este încă într-un stadiu incipient. Reglementările au apărut, dar sunt necesare eforturi în domenii specifice, pe nişe restrânse. Inteligenţa Artificială marchează deja o nouă revoluţie tehnologică.

Ştiinţa, parte a culturii

Prietenia la matematicieni

Eufrosina OTLĂCAN

Eram studentă pe vremea când la catedră era prezentă *Constelaţia de genii ale anilor ’50. O configuraţie de minţi celebre ca aceea a profesorilor noştri de la Facultatea de Matematică se poate produce doar la intervale seculare* (Mircea Maliţa). Din bancă, îi priveam pe profesorii noştri la tablă, îi ascultam, urmăream firul logic al demonstraţiilor, uneori admiram ţinuta lor vestimentară şi comportamentală, dar nu aveam vreo curiozitate pentru viaţa lor personală, pentru familia sau prietenii lor. Consideram atunci că marii matematicieni au o structură spirituală aparte, mă miram când mai auzeam câte ceva care să denote că şi ei „sunt oameni, ca toţi oamenii”. Desigur, ştiam că în lumea matematicienilor există magiştri şi discipoli, dar prea puţin aflam chiar şi despre colaborările lor profesionale şi nimic despre relaţiile inter-personale.

Mai aproape de aceste zile descoperisem prietenii din lumea cultă a Bucureştiului de altădată (*Curtea de la Argeş*, noiembrie 2022), iar de curând, recitind cărţi ale profesorului Solomon Marcus, mi-am pus problema prieteniei şi a prietenilor acelor persoane pe care în studenţie le imaginam doar în turnul lor de fildeş. O părere a Profesorului era că: „Matematicienii români au obiceiul de a se cam ignora între ei, şi în viaţă, şi între cei care nu mai sunt în viaţă” (*Nevoia de oameni,* pag. 799). Tristă constatare… Marele nostru profesor a contribuit, ca un adevărat istoriograf, pentru ca să-i cunoaştem şi să ni-i apropiem pe mulţi dintre matematicieni. Chiar şi la tema pe care mi-am propus-o prin titlu găsesc răspuns în paginile cărţilor sale. Căci tot Profesorul scria: „Marii oameni de ştiinţă sunt capabili uneori de mari prietenii, în care este greu să delimitezi cât anume ţine de admiraţia faţă de omul de ştiinţă şi cât se datorează unor aspecte pur umane, extra-ştiinţifice” (*Nevoia de oameni,* p. 284).

De multe ori mă voi referi la personalităţile pe care le-am cunoscut, aflate între rândurile cărţilor lui Solomon Marcus, autorul care trecea prin filtrul judecăţii sale lumea în totalitatea manifestărilor ei. Notând doar pagina citatului, înseamnă că este vorba de volumul *Nevoia de oameni* (Spandugino, Bucureşti, 2015).

Pe Octav Onicescu l-am avut profesor la cursul de Probabilităţi. L-am mai întâlnit în câteva ocazii: jovial, bucuros să salute şi să răspundă la salut. Asta mă face să nu mă mir că a avut mulţi prieteni, după cum îi povesteşte mai tânărului său coleg, Solomon Marcus, într-un interviu (p. 201): „Sunt prea numeroşi şi prea scumpi prieteniei şi preţuirii mele probabiliştii şi statisticienii care au urmat drumurile pe care le-am deschis eu”. Ne imaginăm aici pe Gheorghe Mihoc, colaborarea celor doi fiind înscrisă şi în istoria matematicii universale (lanţurile cu legături complete), dar şi pe, de asemeni profesor al nostru, C. Ionescu Tulcea. Prietenia cu Gh. Vrănceanu este amintită în Notele personale ale marelui geometru, acesta scriind despre excursia din 1942, făcută la Moeciu şi Sinaia, împreună cu Onicescu şi un profesor german, Geppert; o discuţie interesantă despre starea din Germania şi situaţia alimentară grea de acolo: „Să ajungă un profesor universitar să aibă teama de a nu-şi putea oferi hrană unicului său copil...” (C.L. Badea, *Commentarium 1940-1944*, Herstellung und Verlag, BoD, 2020, p. 25).

Dar Onicescu a avut şi mari prieteni din afara matematicii. Cu Enescu au locuit împreună pe Cumpătul în timpul bombardamentelor din 1944 – marele muzician l-a introdus „în secretele sale despre viaţă şi moarte”. Iar împreună cu Nae Ionescu, „o personalitate a cărei existenţă nu o despart niciodată de însăşi fiinţa mea spirituală”, a făcut lungi plimbări, de multe ori discutând „matematici, filosofie, logică, psihologie”… Şi a mai fost prieten cu Horia Hulubei, pe care îl cunoscuse încă de la Paris, dar şi cu pictorii Stroescu, Teodorescu Sion, Steriadi.

O prietenie statornică: Barbilian şi Vrănceanu. Mai întâi, mă refer la Gheorghe Vrănceanu (şeful catedrei de Geometrie în timpul studenţiei mele a venit să asiste la examenul nostru de geometrie diferenţială, titularul fiind Andrei Dobrescu) care „a fost prin excelenţă un om de bine” (p. 239). Pe unii i-a ajutat să obţină locuinţă, pe alţii să fie promovaţi pe post, să li se aprobe o plecare în străinătate… „Era deosebit de sensibil la aflarea veştii îmbolnăvirii unui coleg, imediat se interesa să-l ajute.” Barbilian (profesorul cu care am dat examene la două discipline, în anii IV şi V) şi-a exprimat mereu admiraţia pentru Vrănceanu, ca faţă de unul dintre cei mai mari geometri ai României. „Vrănceanu s-a dovedit un prieten de nădejde al lui Barbilian”, ajutându-l în împrejurări dificile ale acestuia. Căci, acest geniu al matematicii şi al poeziei de multe ori „nu a înţeles schimbările scenei politice”. Paginile 284-288 sunt convingătoare în sensul acestei prietenii. Avem şi mărturia recunoştinţei lui Barbilian faţă de Vrănceanu în aceste pagini: „Îţi mulţumesc, Vrănceanu, totdeauna mi-ai fost prieten”, redat de Gerda Barbilian (p. 287). În amintirile lui Vrănceanu, pe care S. Marcus le publică în *România literară,* 2005, nr. 1, marele geometru revine de multe ori la Barbilian.

Relaţia între Dan Barbilian şi Simion Stoilow (profesorul care a adus-o şi ne-a prezentat-o pe Cabiria Andreian Cazacu, discipola sa, profesoara noastră de Funcţii complexe) se regăseşte în corespondenţa purtată de ei, care exprimă

Nicolela Cristina Cărare

stima şi admiraţia reciprocă a celor două vârfuri ale matematicii româneşti: „Această corespondenţă este o mărturie a profundei prietenii care-i lega pe aceşti doi savanţi, dincolo de orice efemere împrejurări” (p. 290). Corespondenţa este „de o mare valoare culturală”. Scrisoarea datată „Marţi 30 ianuarie 1945, dimineaţa”, redată de Marcus în paginile 294-296, este semnată „Al dumitale prieten pe vecie, D. Barbilian”.

Poetul Dan Barbilian/Ion Barbu, firesc, avea prieteni şi în lumea Literelor, unde, „cel mai bun prieten al său era Alexandru Rosetti”, aşa cum reiese din Amintirile lui Vrănceanu, redate de Solomon Marcus (p. 256).

Profesorul Gheorghe Mihoc, decan al facultăţii în vremea studenţiei mele, cu care am dat examenul de Statistică, savura „compania oamenilor deosebiţi pe care i-a cunoscut şi faţă de care practica o adevărată ştiinţă a admiraţiei – există aici explicaţia veneraţiei cu care l-a înconjurat pe Dan Barbilian”. Se ştia că lucraseră împreună la Asigurări şi la Matematici actuariale în anii ’30 şi ’40. Şi se mai ştie, Mihoc „a avut, de multe ori, un rol cheie în apărarea veteranilor matematicii româneşti, ca Victor Vâlcovici, Octav Onicescu şi Dan Barbilian” (pag. 368).

Miron Nicolescu, de la înălţimea sa de profesor, şef de catedră, director al Institutului de Matematică şi Preşedinte al Academiei Române, a fost „părintele spiritual al multor matematicieni din generaţiile ulterioare celui de Al Doilea Război Mondial”. (Anul acesta se împlinesc 120 de ani de la naşterea sa, dar eu nu am puterea de a scrie despre Profesorul care mi-a rămas în suflet!)

Simion Stoilow, Miron Nicolescu, Gheorghe Mihoc, Gheorghe Vrănceanu sunt marii noştri matematicieni care au acceptat funcţii înalte în timpul dictaturii comuniste pentru a fi în slujba învăţământului, cercetării ştiinţifice, colegilor… şi au sfârşit tragic. Cum spune Solomon Marcus, au fost doborâţi de o credinţă înşelată (pag. 308).

Mi-au fost profesori în facultate academicienii Grigore C. Moisil şi Solomon Marcus. Îi voi pune aici într-o acoladă pe care o datorez lui Sergiu Rudeanu *(Întâlniri cu Solomon Marcus*, vol. 2, pag. 343; din acelaşi volum, la paginile 27 şi 31, sunt şi cuvintele lui Mircea Maliţa, citate aici în introducere). „Devotamentul impresionant al lui Solomon Marcus în memoria lui Gr.C. Moisil se explică uşor prin afinitatea spirituală a celor doi mari savanţi. Acelaşi orizont larg, nu numai matematic, dar, de asemenea, literar sau filosofic, cultural în general. Aceeaşi curiozitate pentru ceea ce este nou în aceste domenii şi chiar aceeaşi aptitudine de a decela ceea ce este valoros printre aceste noutăţi. Chiar acelaşi talent de a găsi ei înşişi idei surprinzătoare, dar productive. Acelaşi spirit nonconformist. Chiar acelaşi număr de discipoli. Savanţi cetăţeni amândoi, desfăşurând o activitate fără răgaz pentru a propaga matematicile şi informatica în cele mai diverse medii. Modeşti amândoi…” Rudeanu încheie cu faptul că „a fost onorat de prietenia profesorului Solomon Marcus, cel care i-a urmărit cu atenţie evoluţia ştiinţifică”. Se consideră beneficiarul sfaturilor şi exemplului personal al Profesorului.

Tema prieteniei matematicienilor o urmăresc şi în *Poveste la Institutul de Matematică* (Ed. Curtea veche, Bucureşti, 2008), cartea doamnei D. Nistor Teodosiu, cea care a fost secretară la Institutul de Matematică, chiar de la înfiinţarea acestuia în 1949. Persoană cultă, inteligentă, talentată, vădeşte o admiraţie nemărginită faţă de directorul Institutului, profesorul academician Simion Stoilow. Zi de zi între matematicieni, observând pe fiecare în parte, le face portretul, fizic uneori, dar şi psihologic şi nu-i scapă relaţiile de amiciţie care se statornicesc între aceştia.

Iau şi de aici câteva exemple, unele completând pe cele ale lui Solomon Marcus.

Profesorul Vrănceanu avea faţă de colegi un aer protector care aducea linişte şi siguranţă. Între multe alte intervenţii la „măririle” epocii, va reuşi să-l scoată din închisoare pe profesorul Nicolae Mihăileanu (a scris *Istoria matematicii,* două volume, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1974). Gheorghe Galbură, profesorul născut în Basarabia, cel care ne-a predat Teoria grupurilor, a fost protejat şi ocrotit de către profesorul Octav Onicescu, care l-a sprijinit atât moral, cât şi material. Tudor Ganea, profesorul care ne-a predat Topologie, era considerat copil de suflet al profesorului Stoilow. Un trio de prieteni era format din Martin Jurchescu, Alexandru Lascu, Cornel Costantinescu (cel care s-a ocupat de aproape, însoţindu-l zilnic la bibliotecă şi seminarii, pe un alt geniu al matematicii, nevăzător, Aurel Cornea). Mai aflăm că Gheorghe Vrănceanu şi Miron Nicolescu au fost chezaşi pentru plecarea lui C. Constantinescu, invitat în RFG la un colocviu de Teoria funcţiilor.

Profesorul Mihail Neculcea, despre care scrie elogios Solomon Marcus în *Nevoia de oameni* (p. 402), a avut mulţi prieteni, pentru unii chiar intervenind la partid pentru a-i scăpa de răzbunările „tovarăşilor” în timpul când „se ascuţea lupta de clasă”; Neculcea era un obişnuit al casei lui Gr.C. Moisil, unde o acompania la pian pe doamna Viorica Moisil. Pe profesorul Aristide Halanay l-am cunoscut doar în câteva ocazii, dar asta mă face să o cred pe autoarea cărţii: „nu este prieten cu nimeni”.

→

Ştiinţa, parte a culturii

Repere şi interferenţe ştiinţifice: Lippmann, Hurmuzescu, Paillot

Narcis ZĂRNESCU

Această intervenţie face parte dintr-un proiect mai amplu, pe care îl voi prezenta pe scurt, *hic et nunc,* nu înainte însă de a schiţa conexiunile ştiinţifice ale celor trei jucători pe scena ştiinţei europene de la începutul secolului XX.

Am ales această triadă şi nu alta, în primul rând, pentru că Dragomir Hurmuzescu (1), bursier român în laboratoarele de cercetări (1890-1896) de la Sorbona, a beneficiat de experienţa complexă a profesorului Gabriel Lippmann, laureat al Premiului Nobel pentru fizică, care i-a coordonat teza de doctorat. Şi, în al doilea rând, pentru că M.R. Paillot, savant francez, va scrie şi susţine la 1 ianuarie 1901 o teză de doctorat, intitulată *Recherches sur les forces électromotrices d'aimantation* (*Cercetări asupra forţelor electromotrice ale magnetizării*) (2), în care va face referiri ample la unele lucrări ale lui Dragomir Hurmuzescu.

Spre exemplificare, voi selecta câteva fragmente din analiza lui Paillot, care demonstrează interesul şi entuziasmul fizicianului francez faţă de cercetările savantului român, în speţă pentru lucrarea *Sur les modifications mécaniques, physiques et chimiques qu'éprouvents les différents corps par l'aimantation* (*Despre modificările mecanice, fizice şi chimice experimentate de diferite corpuri prin magnetizare*) (3), care apare în 1898, în *Archives des sciences physiques et naturelles de Genève.* Cu acest prilej, propun şi prima traducere în limba română a unui text memorabil, din păcate, rătăcit până acum prin arhive, care mi se pare revelator pentru recunoaşterea timpurie a cercetărilor tânărului, pe atunci, savant român.

După ce abordează concluziile unor binecunoscuţi savanţi din epocă, precum Gross, Andrews, Nichols, Franklin, Rowland, Bell, ajunge la Dragomir Hurmuzescu. Iată citatul extras din teza de doctorat a lui Paillot (4), tradus:

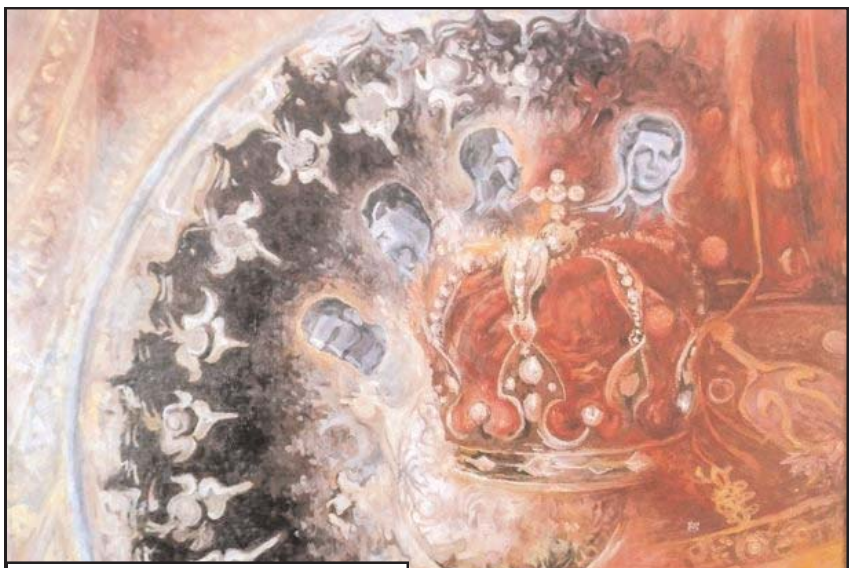
„Domnul Hurmuzescu, într-o lucrare remarcabilă, a precizat condiţiile experimentale în care trebuie să se plaseze [operatorul] pentru a evita pe cât posibil cauzele unor erori şi a obţine rezultate concordante. În locul electrozilor de suprafaţă mare, a folosit electrozi bine izolaţi, având cu lichidul în care sunt scufundaţi suprafeţe de contact foarte mici, limitate, cu orientare bine determinată faţă de câmpul magnetic. În acest scop, a luat electrozi formaţi din fire de la $0^{em},02$ la $0^{em},1$ în diametru pregătiţi la Wollaston, a căror extremitate a fost lustruită cu grijă.

Mai mult decât atât, în loc să folosească un galvanometru pentru măsurarea forţei electromotrice de magnetizare, a luat un electrometru capilar, care a făcut posibilă folosirea unui lichid ce conţinea extrem de puţin acid şi, în consecinţă, acţiunea electrodului a fost foarte lentă şi regulată.

Prin scufundarea într-un electrolit a două bare, cât mai identice cu putinţă, din acelaşi metal, se obţine întotdeauna o forţă electromotrice parazită. Având grijă să facă măsurători doar atunci când această forţă electromotrice parazită începe să dobândească o valoare constantă şi nefăcând o nouă determinare până când electrometrul nu a revenit la zero, domnul Hurmuzescu a obţinut rezultate comparabile între ele, pentru acelaşi sistem, chiar şi câteva zile mai târziu, după formarea acestuia."

Analiza lui Paillot asupra studiului publicat de Dragomir Hurmuzescu în *Archives des sciences physiques et naturelles de Genève,* continuă pe mai multe pagini. Vom reveni cu alt prilej asupra acestui moment important din istoria conexiunilor şi receptării ideilor ştiinţifice.

Plecând de la acest punct de sprijin, triada aleasă aleatoriu, vom încerca, în viitorul apropiat, să cartografiem ceea ce se numeşte *Zeitgest* sau *Esprit du temps,* focalizat pe epoca 1900, folosind anumite modele, generate de teoria grafurilor, teoria reţelelor neuronale (5) etc. Rezultatele se vor concretiza într-o fenomenologie psiho-socială a cercetării şi creativităţii ştiinţifice, care vor completa şi remodela tratatul meu de *Receptologie sau ştiinţa receptării,* publicat nu demult la Editura Academiei Române.

Larisa Tatiana Harea Mănguţă

În ultimii ani, structura ştiinţei globale a cunoscut o revoluţie discretă, „de catifea", odată cu apariţia în SUA şi promovarea a ceea ce se numeşte *the new invisible college* [„noul colegiu invizibil"] (6). Acesta pare a acţiona prin impunerea a *cinci forţe,* care determină schimbări în structura ştiinţei şi de care îmi propun să ţin cont în cercetarea mea (7). *Prima forţă este constituită de Reţele.* Formate din conexiuni între oamenii de ştiinţă, ele pot exista în cadrul unor instituţii formale sau proiecte stabilite. Se bazează pe interese comune şi se extind pe vaste distanţe geografice. Nu sunt determinate sau dictate de nimeni, dar nici aleatorii (8). *A doua forţă, Emergenţa,* este definită de reţelele interumane ca răspuns la noi informaţii, conexiuni şi oportunităţi. Ştiinţa se dovedeşte, astfel, a fi mai degrabă un ecosistem decât o corporaţie. De aceea, ideile noi apar din combinarea şi recombinarea oamenilor şi a cunoştinţelor. *A treia forţă, Circulaţia.* Creierele circulă. Cercetătorii se deplasează acolo unde îşi pot maximiza accesul la resurse şi pot contribui mai bine la fondul de cunoştinţe ştiinţifice şi informaţii, care circulă, şi ele, astfel încât datele încărcate pe paginile web sau partajate duc la conexiuni neaşteptate. Prin promovarea circulaţiei oamenilor, a informaţiilor şi a ideilor, „colegiul invizibil" poate urgenta acumularea de cunoştinţe mai eficient decât ceea ce unii teoreticieni numesc „naţionalismul ştiinţific". *A patra forţă, Aderenţa* [*Stickness*], promovează concentrarea activităţii ştiinţifice, astfel încât clusterele devin extrem de productive, datorită convergenţei resurselor, oamenilor şi ideilor. *A cincea forţă, Distribuţia.* Cândva zona geniului singuratic, ştiinţa este acum un „sport de contact". Oamenii de ştiinţă şi inginerii de pe tot globul văd din ce în ce mai mult beneficiile conectării în echipe, care se bazează pe sarcini corect repartizate.

Sintetizând un corpus informaţional amplu, se poate spune că asistăm la dezvoltarea şi consolidarea unui sistem global al ştiinţei, care funcţionează după reguli şi dinamici diferite de cele din secolul trecut. Acest sistem emergent va determina, probabil, modul în care ştiinţa şi tehnologia vor funcţiona în secolul XXI.

Nu este imperativ, dar ar fi cel puţin interesant ca mulţi dintre savanţii români şi europeni să fie reevaluaţi şi reconectaţi la noile huburi ştiinţifice, care se prefigurează în strategiile geopolitice ale cunoaşterii actuale.

Note

1. C.A. Ghica, *Dragomir Hurmuzescu,* Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1967; D. Hurmuzescu, *Miracolul în ştiinţă şi în afara ştiinţei,* Bucureşti, Independenţa, 1937; D. Hurmuzescu, *Amintiri din viaţa de cercetări din Laboratorul de Fizică de la Sorbona,* Bucureşti, Universul, 1942.
2. R. Paillot, *Recherches sur les forces électromotrices d'aimantation.* In *J. Phys. Theor. Appl.*, 1902, 1. (1), pp. 207-228. Teza va fi prezentată la Facultatea de Ştiinţe din Lille (1 ian. 1901). Editor I. Daniel, Lille.
3. *Archives des sciences physiques et naturelles de Genève*, t. V, p. 27, 1898; *Journal de physique,* 3e serie, t. V, p. 119.
4. R. Paillot, *Recherches...*, pp. 209-210.
5. Albert-László Barabási, *Linked: The New Science of Networks* (Cambridge: Perseus Books, 2002).
6. Conceptul de *colegiu invizibil* a fost dezvoltat în sociologia ştiinţei de Diana Crane (1972) pornind de la lucrările lui Derek J. de Solla Price privind reţelele de citare. Este legat, de asemenea, de *comunităţile epistemice* (Haas, 1992) sau *Comunitatea de practică* (Wenger, 1998). Recent, conceptul a fost aplicat reţelei globale de comunicaţii între oameni de ştiinţă de către Caroline S. Wagner în *The New Invisible College: Science for Development* (Brookings 2008). Vezi şi cartea lui Clay Shirky, *Cognitive Surplus: How Technology Makes Consumers into Collaborators. Creativity and Generosity in a Connected Age* (2010).
7. Loet Leydesdorff & Andrea Scharnhorst, *Measuring the Knowledge Base: A Program of Innovation Studies, Report to the Bundesministerium für Bildung und Forschung* (Berlin: Brandenburgische Akademie der Wissenschaft, 2003).
8. Caroline Wagner, *The New Invisible College: Science for Development,* 2008. Publisher: Brookings Press Editor: Mary Kwak. [https://www.researchgate.net/publication/318795472_The_New_Invisible_College_Science_for_Development]; Thomas Friedman, *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century* (New York: Farrar, Strauss, and Giroux, 2005).

Solomon Marcus are din partea secretarei, aşa cum mărturiseşte ea, o atenţie deosebită (p. 95). „Provenind dintr-o familie numeroasă şi având o copilărie grea, el este rezultatul unei educaţii pline de respect pentru muncă. Este cercetătorul care se împacă cu toată lumea, fără să se angajeze în niciun fel, nici pro, nici contra. Este un înnăscut diplomat, fapt pe care şi-l impune în orice situaţie s-ar afla. Este cel mai preţios elev al puternicului profesor Gr.C. Moisil. (…) Profesorul Moisil îl consideră discipolul său de mare încredere şi loialitate."

Povestea Institutului de Matematică a fost frumoasă până când s-a ordonat desfiinţarea lui. La scurt timp după năprasnica hotărâre a conducerii de partid şi de stat, în 30 iunie 1975, academician Miron Nicolescu, preşedintele Academiei Române, s-a stins din viaţă înainte de a împlini 72 de ani!

În Institut, relaţiile matematicienilor între ei şi ale lor cu personalul administrativ erau mai calde, mai omenoase decât cele pe care am putut să le observ (poate chiar să mi le imaginez) în facultate.

Citind/recitind cărţile amintite mai sus, îi aflu pe cei pe care, cu multe zeci de ani în urmă, i-am cunoscut, dar doar de la distanţa catedră–bancă. I-am regăsit aici în calitatea lor firească, omenească, iar pe câţiva dintre ei cultivând acea floare rară a prieteniei. Recunoştinţă tuturor profesorilor mei matematicieni, un moment de reculegere datorat celor care au părăsit pământul tuturor problemelor!

O mare prietenie, Ion Barbu – Gabriel Sudan

Olimpia IORGA-POPESCU

După ce în nici două luni (29 oct. – 20 dec. 1929), prin grija lui Alexandru Rosetti, cele două caiete cu poezii ale matematicianului Dan Barbilian, cu pseudonimul de poet Ion Barbu, au fost publicate sub titlul *Joc secund,* imediat, în ianuarie 1930, s-a declanşat un val de analize şi comentarii. Faţă de tirajul destul de redus al apariţiei, doar 1170 de exemplare, numărul criticilor şi analiştilor literari care şi-au încins verbele, adjectivele şi ideile în analiza poeziilor matematicianului D.B. a fost destul de mare, printre ei fiind Al. Philippide, Şerban Cioculescu, Perpessicius, G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu, I. Cantacuzino ş.a. Erau de fapt printre primele semne, după cele date de T. Arghezi, de modernizare a poeziei româneşti. Numărul analiştilor s-a redus treptat, astfel că, odată cu cea mai completă analiză a volumului *Joc secund,* cea a lui Tudor Vianu din 1935, timp de 30 de ani, rar s-au mai făcut referiri la opera poetului Ion Barbu.

Această *pauză,* de peste 30 de ani, s-a datorat în primul rând faptului că poetul a declarat că, odată cu publicarea volumul *Joc secund, a lichidat cu trecutul său literar* şi chiar se supăra dacă cineva făcea vreo aluzie la calitatea lui de poet sau traducător şi susţinea că numai matematicile îl fericesc. În al doilea rând, din 1945 şi până în 1963 (după decesul său din 1961), a fost considerat un poet decadent. Marele merit al reconsiderării poeziei barbiene îi revine lui Ovid S. Crohmălniceanu, care, în lunile iunie-iulie 1963, publică în *Viaţa Românească* un amplu studiu asupra operei poetului, în care arată că ermetismul operei sale ţine de *căutarea vană a anumitor rigori, în dificultăţi pur formale, în geometrii ale cuvintelor golite de semnificaţii imediate şi privite doar ca semne evocatoare de idei.*

Odată redeschisă discuţia asupra operei poetice a lui I.B., s-a declanşat, după 1963, al doilea val de exegeze, la fel de amplu şi bogat precum cel de cu peste 30 de ani în urmă. Ample cronici au scris Adrian Marino, N. Manolescu, Al. Paleologu, Basarab Nicolescu, J.E. Winkler, Constantin Florin Pavlovici, Cezar Baltag ş.a.

Dar ce a făcut Dan Barbilian-Ion Barbu în aceşti 30 de ani? Şi-a consolidat puternic calitatea sa de profesor universitar de matematică, de cercetător la Institutul de Matematică al Academiei Române, a obţinut rezultate notabile, mai întâi în geometrie şi apoi în fundamentele algebrei, rezultate care l-au făcut cunoscut pe plan internaţional (Spaţiile Barbilian ş.a.). Ca urmare, a fost invitat la congrese de matematică în Germania, Austria, Olanda, Cehoslovacia, Norvegia, Suedia şi alte ţări şi a scris, ocazional, poezii pentru prietenii săi, aşa cum este următoarea:

Oraşul lui Friederic rămâne/ Acelaşi, iubite Sudan:/ Verdeaţă şi pietrele spâne;/ Mais où sont les nieges d'antant?/ Ah! Unde sunt Grette şi Fritzi,/ Şi Agnes cea lungă-n picioare./ Tapaţii, apaşii, bandiţii/ Şi multele false fecioare?/ Inima-n doliu suspină/ După acel Vavilon/ Şi află că totul un spin e/ De astăzi lui Barbu-Villon.

Poezia a fost trimisă în 1934 din Berlin, pe o carte poştală, prietenului său Gabriel Sudan, la Bucureşti.

Gabriel Sudan (1899-1977) a fost un mare matematician român, dar mai ales un strălucit profesor universitar, cu o personalitate la fel de fascinantă ca a lui Dan Barbilian. Provenea din familia Thierrin, familie de francezi veniţi din Elveţia, cea care a condus prima şcoală particulară înfiinţată în 1847 în Bucureşti, pe Strada Scaune (în spatele spitalului Colţea), vestitul Institut Schewitz-Thierrin, care a fost absolvit de multe personalităţi ale culturii române, printre care Al. Tzigara-Samurcaş şi Ion Mitilineu, şi care a fost desfiinţat în 1949. Mama lui G. Sudan era verişoară primară cu Florence Thierrin-Ţiţeica, fiica lui Florentin Thierrin, directorul acelui institut şi viitoarea soţie a savantului Gheorghe Ţiţeica. Deci, Gabriel Sudan era văr de gradul doi cu fraţii Şerban, Gabriela şi Radu Ţiţeica, şi nu veri primari aşa cum se afirmă în [1]. Gabriel Sudan a urmat cursurile primare şi gimnaziale la Institutul Schewitz-Thierrin, unde a primit o educaţie multilaterală. Vorbea fluent limbile franceză, engleză, germană, italiană, cânta la mai multe instrumente, iar după obţinerea licenţei în matematici, în 1920, la Bucureşti, în 1922 pleacă la studii în Germania, la Göttingen, unde în 1925 îşi susţine teza de doctor în matematici în faţa unei comisii prezidate de marele matematician David Hilbert.

După întoarcerea de la studii din Germania, predă matematică la Universitatea Politehnica din Bucureşti, în care pe atunci era integrată şi Facultatea de Arhitectură, ca şi la Facultatea de Matematică, unde a fost asistentul profesorilor Ermil Pangratti, Aurel Angelescu şi Dimitrie Pompeiu. Numele lui rămâne însă legat de pregătirea matematică a peste 36 de generaţii de arhitecţi, deoarece din 1934 şi până la pensionare (1969) a predat matematica numai la Facultatea de Arhitectură. Când s-a descoperit că, împreună cu Wilhelm Ackermann, au fost primii care au dat un exemplu de funcţie recursivă care nu e primitiv recursivă, a refuzat toate onorurile. Era o persoană modestă, jovială, care promova un umor de calitate, fiind prieten cu Grigore Vasiliu Birlic, George Calboreanu şi cu mulţi alţi artişti. Academicianul Nicolae Teodorescu, care i-a fost asistent prin 1931-32, spunea că, odată, când se agita, ca orice tânăr la începutul carierei, G.S. i-a zis: *Măi Năică, stai în stal/ Bea-ţi ţapul/ Nu te băga/ Şi nu semna niciodată, nimic/ Şi nesilit de nimeni/ Decât ştatul de salarii/ Şi acela numai în dreptul tău.*

Dan Barbilian a avut un adevărat cult al prieteniei. Prietenia lui cu Gabriel Sudan, cu Simion Bayer şi cu Tudor Vianu a păstrat-o din adolescenţă şi până la sfârşitul vieţii, iar pentru ultimul dintre ei a fost în stare, în Germania, să se transfere de la Göttingen la Tübingen, numai pentru a fi împreună cu el.

Dan Barbilian şi Gabriel Sudan au absolvit amândoi Liceul „M. Viteazul" din Bucureşti, au fost în acelaşi timp la Göttingen (1922-1925) şi au predat mai mulţi ani, împreună, la facultatea de matematică. Nepotul său, profesorul universitar de matematică Paul Radovici Mărculescu, de la Universitatea din Piteşti, povesteşte în [2] cât de des îl întâlnea pe Dan Barbilian în casa unchiului său, Gabriel Sudan. Aproape din toate deplasările în străinătate, D.B. îi scria câte o scrisoare lui G.S. în care îi spunea toate impresiile sale, inclusiv unele intime. Toate aceste scrisori au fost predate de Paula Sudan, soţia lui G.S., după decesul profesorului, Gerdei Barbilian, soţia lui Dan Barbilian.

Prietenia dintre Dan Barbilian şi Gabriel Sudan era atât de notorie încât, în 1946, când cel de al doilea a fost preşedinte al comisiei de bacalaureat de la renumitul Colegiu „I.C. Brătianu" din Piteşti, unul dintre membrii comisiei i-a dedicat o poezie de peste 50 de strofe, în care elogiază personalitatea şi corectitudinea acestui preşedinte, poem în care a făcut aluzie şi la prietenia dintre Sudan şi poetul Ion Barbu. Iată strofele respective:

Atunci domnu' preşedinte
Intervine pentru fată
Si-i mai pune o-ntrebare
Dar o face şi mai lată.

„Ai citit mata duduie,
Ai citit sau nu, îţi zic,
Versuri de-un poet din care
Să nu fi-nţeles nimic?"

„Cum? N-ai auzit de Barbu?"
Zice dumnealui mirat.
„N-ai cultură generală,
Nu prea eşti de lăudat."

„Barbu ăsta-i poet mare
Cam ţicnit el puţintel!
Însă ce la deal la vale
Io-s de mult coleg cu el."

De fapt, n-au fost numai colegi, ci întreaga viaţă i-a legat o temeinică prietenie.

Bibliografie

1. George St. Andonie, *Istoria matematicii în România,* Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1967.
2. Paul Radovici Mărculescu, *Gabriel Sudan,* Revista *Curtea de la Argeş*, Nr. 7, iulie 2014.

Semn(al) de carte

Rodica Lăzărescu, *Pe firul confesiunii…,* Editura Semne, Bucureşti, 2023

Eu aştept de la interlocutor nu atât un discurs teoretic, profesoral, îmbibat de citate şi trimiteri, cât o confesiune. Să-şi scotocească adică în tainiţele/„podul" sufletului, să aducă la lumină amintiri de mult uitate, gânduri şi trăiri poate considerate pierdute, să transforme colbul uitării în praf de stele şi să spună, din spatele vorbelor, „Iată-mă, acesta sunt eu, omul cu bunele şi cu relele lui, citiţi-mi sufletul, dincolo de cărţile scrise pe care le poate citi oricine". (Autoarea, pe copertă)

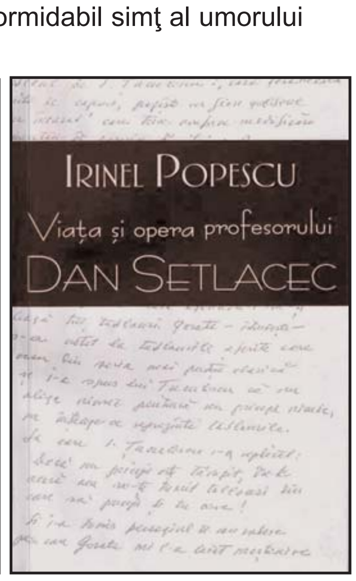
Sunt intervievaţi în carte Ion Andreiţă, Cornel Galben, Vasile Ghica, Constantin Coroiu, Acad. Ioan-Aurel Pop, Vasile Pop-Negreşteanu, Ioan Scurtu, Mircea Radu Iacoban, Niculae Gheran, Radu Ulmeanu, Costin Tuchilă, Ovidiu Pecican, Nicolae Panaite.

Irinel Popescu, *Viaţa şi opera profesorului Dan Setlacec,* Editura RAO în colaborare cu Editura Academiei Române, Bucureşti, 2021

Este o carte-omagiu în care mi-am propus să rememorez acele repere profesionale care l-au definit, dar şi farmecul unei personalităţi cu totul speciale: un om cu o cultură enciclopedică rar întâlnită, cu o cunoaştere profundă a istoriei lumii; un om de o mare generozitate, cu un formidabil simţ al umorului şi cu un mare apetit pentru conversaţie.

Cartea nu doreşte a fi o „biografie oficială", ci, mai degrabă, viziunea cuiva care a avut şansa să cunoască în mod direct o mare personalitate şi se simte dator să „depună mărturie", aşa încât generaţiile prezente şi viitoare de medici să ştie pe umerii cui s-a clădit medicina din zilele noastre, în România! (Autorul, la începutul cărţii)

Podul de reviste

Detractorii lui Teleucă

Dumitru GABURA

Cu apariţia în 2010 a romanului-document *Pe timpul lui Teleucă,* s-au alertat brusc mai mulţi autori din diferite generaţii, demonstrând un scop comun de defăimare a poetului. Au fost reactivate aceleaşi invective-acuzaţii de „nomenclaturist" şi „colaboraţionist", inventate de Serafim Saka la momentul editării, în 2002-2003, a volumelor *Ninge la o margine de existenţă* şi *Decebal.* Interesant e faptul că majoritatea detractorilor fac parte din vechea nomenclatură sovietică (foşti secretari ai organizaţiilor de partid comunist sau personaje cu un trecut dubios, cu permis de la miliţie, în perioada sovietică, de a fi „curajoase", fapt grăitor de la sine). De aceasta m-am convins când Serafim Saka, care îmi era vecin la căsuţa de vară, în cadrul unei discuţii într-un moment de sinceritate, regreta faptul că s-a lăsat atras în campania atacurilor împotriva lui Victor Teleucă, dar şi a altor scriitori. Şi cunoaştem şi cauza. A făcut-o, mi-a mărturisit, la indicaţia unor „prieteni". Deşi cu ceva timp mai devreme îmi propusese, în schimbul unui cuvânt de bine despre mine „pe lângă cine trebuie", să particip şi eu la demascarea „poetului nomenclaturist" Victor Teleucă. Dacă ar fi fost cunoscute informaţiile în privinţa lui Victor Teleucă, conţinute în procesul-verbal nr. 39 al şedinţei Biroului CC al PCM, desecretizat, publicat în revista *Destin Românesc* nr. 3, 2011, şi nu ar fi ascultat „istoriile orale", sunt sigur că, atunci în 2003, Serafim Saka ar fi refuzat oferta „prietenilor". Ne convingem că rostul secretizării unor informaţii şi al folosirii „istoriilor orale" este o strategie de a ascunde adevărul prin manipularea faptelor, lucru bine cunoscut de practicile secretarilor de partid, perpetuate în noile condiţii cu scopul de a ascunde păcatele săvârşite în perioada sovietică. Când scriu *secretari de partid* să se înţeleagă că aceştia aveau în subordine, în perioada sovietică, dar şi mai târziu, o mulţime de pârghii, directe şi ascunse, ale statului.

Constatăm cu această ocazie că demiterea în 1983 a lui Victor Teleucă din funcţia de redactor-şef al săptămânalului *Literatura şi Arta* de Biroul CC al PCM, de preşedintele controlului norodnic din URSS, membru al biroului politic al PCUS, M.S. Solominţev, a avut loc în cadrul aceleaşi hotărâri a CC al PCM care viza, în aceeaşi perioadă, ample „manifestări naţionaliste" ale corpului didactic şi studenţilor din Chişinău (procesul-verbal nr. 39 al şedinţei Biroului CC al PCM de la 3 august 1982: *Destin Românesc* nr. 3, 211, p. 144-151). Era, evident, o practică de strângere a şurubului, fenomen cercetat de istoricul Ruslan Şevcenco în studiul său *Atitudinea corpului didactic şi a studenţimii din RSSM faţă de Puterea Sovietică* (Arhiva organizaţiilor social-politice din Republica Moldova F. 51, inv. 39, d. 43, f. 20.22). „Autorităţile, susţine el, au răspuns în 1981 – aprilie 1982 cu o nouă *profilaxie* a peste 40 de reprezentanţi ai opoziţiei, o bună parte din care erau pedagogi şi studenţi ai instituţiilor de învăţământ superior, în special ai Universităţii şi ai Institutului Politehnic, inclusiv 8 istorici de la USM...

Biroul CC, examinând lucrurile în august 1982, a considerat că această situaţie s-a creat din motiv că instituţiile de învăţământ superior din RSS Moldovenească nu au examinat mai mulţi ani la rând problemele privind educaţia internaţionalistă... În urma discuţiei, membrii biroului au solicitat ministrului V.A. Kerdivarenko să întreprindă măsuri mai hotărâte în lupta cu *naţionalismul* şi să-i exmatriculeze pe studenţii cu asemenea viziuni, să elaboreze *formele de contracţiune* faţă de propaganda română, iar comsomoliştii şi comuniştii implicaţi în manifestări naţionaliste să fie excluşi din aceste organizaţii. Cu scopul de a contracara *dispoziţiile naţionaliste* măcar la Chişinău, conducerea Comitetului Securităţii Statului al Uniunii RSS, la solicitarea lui S. Grossu, a creat, în primăvara anului 1982, Secţia orăşenească Chişinău a acestui Comitet." (Arhiva organizaţiilor social-politice din Republica Moldova F. 51, inv. 58, d. 72, f. 87-88.)

Destul de explicit, fără loc de reinterpretare, argumentată documentar şi nu „oral", este descrisă situaţia de la începutul anilor '80, în contextul căreia Victor Teleucă a fost expus persecuţiilor de către PCUS, învinuit de naţionalism. Ca rezultat al „formelor de contracţiune", poetul ajunge la spital, tratându-se un timp îndelungat. (În poza alăturată: Gr. Vieru, I.C. Ciobanu, în vizită la V. Teleucă în spital, anul 1983.) Printre acţiunile îndreptate împotriva lui se aflau şi procedee clasice – apeluri telefonice în toiul nopţii cu urlete şi chiote „victorioase", sau „tăceri profunde" ale unor indivizi pe care autorităţile, desigur, nu „i-au putut identifica". Membrilor familiei bineînţeles că le sunt cunoscuţi. La ieşirea din spital, el s-a văzut cu un diabet de tip 2 şi o altă gravă afecţiune de sănătate, care i-au şi cauzat decesul pretimpuriu. Un efect scontat al multiplelor „forme de contracţiune", despre care vom vorbi mai târziu.

Straniu, dar niciunul din detractorii lui V. Teleucă nu figurează în rezumatele „intransigentelor lupte bolşevice" împotriva naţionalismului românesc din acea perioadă, păstrate în arhivă. Unii din ei, mai ingenioşi, au încercat să-şi introducă numele în astfel de documente, însă, din câte cunoaştem, nu le-a reuşit. Alţii, mai norocoşi, din arhive despre care tot ei afirmă că nu există au reuşit să sustragă câte ceva, uneori chiar şi dosare întregi, care le-ar fi putut dăuna în viitor (informaţia provine dintr-un interviu al unui actual deputat publicat în *Gazeta de Chişinău* din 12.12.22). Aceştia nu figurează printre „naţionaliştii" din hotărârile partidului. În schimb se regăsesc în lista secretarilor de partid comunist până pe la sfârşitul anilor '80. Azi avem o listă nesfârşită de „naţionalişti-martiri", în care numele lui Victor Teleucă nu-şi are locul cuvenit, pe care l-ar fi meritat într-o viziune *sine ira et studio.* Mulţi dintre cei care bravează cu fapte de „curaj", fabulează contând pe necunoaşterea adevărului de către generaţiile de după 1990.

Revenind la ideea de la începutul studiului, menţionăm că sfârşitul acelei propuneri amorale din toate punctele de vedere din partea lui Serafim Saka a fost cu totul altul decât cel scontat de răuvoitorii lui Victor Teleucă. Familia poetului i-a editat şapte volume postume şi a reeditat câteva din ele şi în România. Felul cum s-a procedat cu Victor Teleucă, faptul că editurile au ignorat sau de-a dreptul au refuzat tipărirea timp de 12 ani a operelor sale literare ne duce cu gândul la faptul că de mai demult se pregătea scoaterea lui definitivă din istoria literaturii. În perioada 1988-2000, poetul a prezentat editurilor cel puţin trei manuscrise, editate ulterior de subsemnatul. După anii 2000, editurile i-au refuzat subsemnatului editarea poemelor *Decebal, Răsărit de Luceafăr, Mollis Davia,* cu explicaţia că sunt scrieri „naţionaliste". Alte motive pot fi doar bănuite: invidie, intervenţia unor persoane ori instituţii „veghetoare" aflate în război secret continuu cu „naţionalismul românesc", nemulţumite de românitatea autentică a poetului. Afirmaţia e bazată pe interviul unui fost diriguitor al frontului secret al acestei lupte (2011), dar şi pe fragmentele din documentul de arhivă prezentat mai sus. O dovadă e şi transmiterea pentru unele dicţionare literare din România a unor date false ori incomplete despre poet (a se vedea, ca exemplu, Boris Crăciun, *1500 scriitori români,* Iaşi, 2010).

În studiul de faţă vom face referire şi la tertipurile folosite de criticul Eugen Lungu în scopul defăimării lui Victor Teleucă în articolul din revista *Semn* (nr. 1. 2011), *Pe timpul lui Arhip Cibotaru.* Apelând la instrumentarul criticului literar, el afirmă: „ambii cu un trecut nomenclaturist, în care încap, probabil, şi momente mai puţin onorabile, ca, de exemplu, alungarea de către Teleucă a lui Matcovschi de la *Cultura*" (p. 8). Într-un articol de şapte pagini, E. Lungu strecoară, astfel, printr-o singură frază cu o încărcătură majoră pentru public un neadevăr prin care se urmăreşte descalificarea morală a poetului. Precizăm, cu această ocazie, că E. Lungu a deţinut în perioada sovietică funcţia de secretar al organizaţiei de partid comunist de la Editura „Literatura Artistică" şi alte funcţii de nomenclatură, un detaliu care ne sugerează ideea că dumnealui a încercat să transfere vina PCM în destituirea din post a lui Dumitru Matcovschi pe umerii lui Victor Teleucă. Iată, deci, că misterul needitării operelor poetului dispare încet, încet. Detaliul de deţinere a funcţiei de partid nu îşi găseşte locul cuvenit în biobibliografia criticului în Wikipedia. Autorii „şcoliţi" cu secera în dinţi, vorba poetului, nu uită să indice însă că în perioada sovietică Victor Teleucă a fost membru de partid, lucru firesc pentru toţi scriitorii activi de până la 1989, bineînţeles, cu excepţia persoanelor care au săvârşit crime împotriva propriului popor. Sunt cunoscuţi, dar se evită discuţiile asupra faptelor lor (ultimele investigaţii cu privire la poetul Nicolae Ţurcanu, spre exemplu).

În aceeaşi ordine de idei, pe când V. Teleucă deţinea funcţia de redactor-şef la *Literatura şi Arta,* începutul anilor '80, alungat din funcţie, persecutat de CC al PCM, respectiv de PCUS (1983) şi învinuit de naţionalism românesc, E. Lungu şi-a pierdut cariera din partidul comunist la sfârşitul anilor '80, alungat din funcţie de procesul renaşterii naţionale. Altfel spus, e o diferenţă substanţială, antagonistă, de concepte şi poziţii ideologice dintre cei doi. E cazul ca autorii „şcoliţi" de pe alte platforme suspuse să nu uite acest lucru.

Mai mult, cercetările arhivistice ne conduc la o concluzie diferită de cele afirmate de E. Lungu mai sus. E vorba de eseul poetului Dumitru Matcovschi despre colegul său de la *Cultura,* poetul Victor Teleucă, publicat în 2012. Ca un critic care se respectă, E. Lungu ar fi fost obligat să-l cunoască sau, cel puţin, să-şi corecteze afirmaţia, lucru pe care nu l-a făcut nici azi şi constituie cauza intervenţiei noastre. Oricine se convinge de adevăr lecturând eseul lui Dumitru Matcovschi reprodus în continuare:

„Omul şi poetul

Mărinimos, darnic, omul şi poetul, Victor Teleucă. Dăruit cu har, cu mult har! Înzestrat cu simţire, cu multă simţire! Din subteran, părea, a crescut, din rădăcini, din adâncuri, din baladă. A gândit în poezie. Nu a împerecheat cuvinte goale. În anii de rea pomină, în anii şaizeci, era singurul poet basarabean care se integra plenar în literatura română, din Ţară. Singurul, atenţionez! «Genialii» au venit mai târziu. De-a lungul unei vieţi, poetul Victor Teleucă singur a fost. Critica literară, cea de atunci, din Basarabia, şi cea de azi, din Ţară, face liste, se zbate să-i promoveze pe cei mititei. Îi lustruieşte, cununi de laur pe frunte le pune, le cântă *osana, mnogo leta,* cârdăşie de interese viaţa noastră cea de toate zilele, nimic nou în Europa. De ce, ne vom întreba, totul se vinde şi se cumpără? Azi, după atâta revoluţie, nimeni nu citeşte nimic. Azi toţi sunt personalităţi notorii!

Un om cu suflet de pâine caldă, un scriitor, un critic literar, totuşi, a citit cu luare aminte toată opera lui Victor Teleucă şi i-a rezervat un loc de cinste între poeţii mari ai neamului, nu doar ai Basarabiei.

Numele acestui critic e Theodor Codreanu.

Singurul, iarăşi singurul, după mine, care nu trişează, aici şi acum, or, lumea nouă tare-i strâmbă, tare multe coturi are, zice una, face alta şi mi-e teamă că Uniunea Europeană tot un fel de Uniune Sovietică e, şi mă întreb: are nevoie lumea nouă de mediocrităţi?

→

De vorbă cu scriitorul Iulian Filip

Raia ROGAC

Educaţia numai prin cultură este posibilă.

Iulian Filip: poet, dramaturg, prozator, publicist, grafician, folclorist, dr. în ştiinţe filologice.

S-a născut la 27 ianuarie 1948 în satul Sofia, Drocia. Părinţii: Ana şi Ion Filip. Absolvent al Universităţii „Alecu Russo" din Bălţi (1970, litere). Doctorand, apoi cercetător ştiinţific al Academiei de Ştiinţe din Moldova, sectorul de folclor (1970–1985). Şef al Departamentului Cultură al Primăriei Chişinău (1990-2006). Şef al Departamentului Căile Cărţii în administraţia Uniunii Scriitorilor din Moldova (2006–2010). După 25 de ani revine la Academie, la acelaşi sector de folclor (2010). În 2012 susţine teza de doctor în filologie. Debutează în 1974 cu placheta de versuri *Neîmpăcatul meşter.* Editează mai multe volume de poezie, dar şi de proză, teatru, publicistică, folcloristică. Contribuie la promovarea poeziei, teatrului, prozei pentru copii. Ilustrează grafic mai multe cărţi proprii şi ale scriitorilor din Chişinău, România, Italia. Piesele sale sunt montate şi jucate în diferite teatre. La Teatrul de Păpuşi „Guguţă" se joacă opt spectacole după piesele sale. Autor de scenarii de filme. Mai multe expoziţii personale de pictură şi grafică, la Chişinău, Bălţi, Iaşi, Târgovişte. A fost tradus în volume de autor (în limbile rusă, italiană, franceză, maghiară) şi în antologii şi culegeri (franceză, engleză, spaniolă, niponă, sârbă, gruzină, armeană, ucraineană). A tradus din Lermontov, Brecht, Ungaretti, Leopardi. Aprecieri şi distincţii din partea guvernelor Republicii Moldova şi României, din partea diferitor instituţii de cultură şi festivaluri de poezie.

Raia ROGAC: *Dragă Iulian Filip (îmi permit această adresare familiară în virtutea faptului că suntem din marea familie a drochienilor, satele noastre de baştină fiind vecine, acolo unde se termină Pelinia aproape că începe Sofia), recent aţi avut o frumoasă aniversare sub semnul celor 75 de ani de viaţă şi activitate. Realizările pe care le-aţi obţinut pe acest parcurs ne îndreptăţesc să vă definim ca pe un scriitor total, sintagmă în vogă acum. Din punctul meu de vedere, ea înseamnă o afirmare pe multiple planuri, ceea ce aţi şi demonstrat cu prisosinţă: cercetător la Academie, poet, folclorist, scriitor, dramaturg, grafician şi chiar „birocrat", dacă avem în vedere cei 16 ani şi 16 zile de activitate pe post de şef al Departamentului Cultură al Primăriei Chişinău. Aş vrea să faceţi un scurt popas pe acest itinerar, dar nu înainte de a porni dialogul chiar de la începuturi. Pregătindu-mă de acest interviu, pe lângă multe alte materiale despre protagonist, am citit şi o laudatio a lui Vasile Romanciuc, care mi-a plăcut foarte mult. Către sfârşit, Domnia Sa, scrie: „Fiecare poet are, risipite prin cărţile sale, o samă de cuvinte care, adunate la un loc, ar putea contura, cu certitudine, un portret", un fel de a fi al autorului (urmează un şir de metafore-mărgăritare din poetica filipiană, apoi concluzia): „creionări în care, ca-ntr-un ochi de fântână de la Sofia se văd chipul şi sufletul poetului..." Deci, de acolo să dăm startul. Am*

descoperit că sunteţi fiu de fântânar, de unde cred că aţi avut ulterior dorinţa de a cerceta rădă-cinile – folclorul. Tatăl meu, de asemenea, a fost fântânar, bun de tot, probabil că s-a cunoscut cu tatăl dvs., dar nu mai am pe cine întreba, tatăl meu odihneşte în Dreapta Lui Dumnezeu, pentru că a murit în ajunul Sfintelor Paşti, la 8 aprilie 1977. Cum au fost părinţii dvs., Ion şi Ana? Ce prenume frumoase! Care a fost atmosfera în familie, unde v-aţi format dorinţa de a deveni magician al cuvintelor?

Iulian FILIP: Întrebarea, dragă vecină, mi-o adresau în ultimii lor ani de viaţă şi părinţii mei, doar că altfel formulată: „Auzim la radio, la televiziune, citim în ziare, în cărţi, apoi şi lumea ne spune că ne tot vorbeşti de bine. Chiar ce bine ţi-am făcut noi?"… Omenească, părintească vrere, să audă, să se asigure de plinătatea vieţii lor, de împăcarea sufletească, de satisfacţia împlinirii copiilor… Că m-au adus pe lume, că m-au hrănit, că m-au îmbrăcat, că m-au îndrumat la bune, că m-au implicat în toate muncile şi în toate ale gospodăriei? Mi se părea firesc astfel să fie pentru toată lumea. Abia mai pe urmă remarcam… excepţii. Totuşi, norocul meu e legat de un tact deosebit al părinţilor şi o observare părintească a odraslei lor, ca să înţeleagă *ce zace-n mine* şi-şi cere ieşire. Ograda noastră era înconjurată de cinci ogrăzi. Ograda lui Ion Nebojencu despărţea două ogrăzi… supărate, iar cei supăraţi erau doi fraţi buni. Fiul lui Ion Nebojencu, Gheorghe, cânta dintr-un acordeon *Hohner.* Acordeon german, dar micuţ… Părinţii au remarcat că eu stârceam mai mult la gardul ogrăzii cu acordeon, ograda cu muzică… Gheorghe Nebojencu creştea, iar acordeonul rămânea mic… Nu ştiu cum, dar a sărit gardul acel *Hohner,* spre aşteptarea mea… Muzica! Cui nu-i place? În epocă nu exista noţiunea *exploatarea copiilor prin muncă.* Nici supărări nu apăreau când trebuia să paşti vaca, iar când am mai crescut şi părinţii m-au… avansat la munci agricole, la „normă", anişorii de la păscut vaca îmi păreau din paradis. Nu-mi plăcea munca în kolhoz, dar nimeni nu mă *intervieva* atunci – constatam doar că nu-mi place şi că nu întrezăream nicio perspectivă pe acest tărâm. Pentru echilibru, mă aruncam în toate cercurile de *activităţi frumoase*: cercul dramatic, dansuri, fotbal, acordeon, astronomie, matematică, cenaclul literar… Părinţii nu m-au oprit din această goană, dar nu aveam scutire de la cele necesare de făcut – în gospodărie şi pe lanuri de porumb, sfeclă… La cele din gospodărie acordeonul mă ajuta să mai evit… corvoada. Tata venea la amiază acasă de la serviciu – pentru două ore. Mânca, apoi ne implica la munci… patriotice. Totdeauna considera că mai e ceva de făcut prin ogradă… Ştiam, cu aproximaţie, când vine tata şi-mi potriveam orele de repetiţii la acordeon anume în acele două ore. Nu mi se păreau de loc plicticoase gamele ori studiile, iar tata punea mare preţ pe orele mele consacrate acordeonului şi nu mă… deranja. S-au întristat când am abandonat facultatea de fizică şi matematică (iar mama chiar m-a bocit), s-au alarmat când am scris cerere şi am plecat de la Academie în 1985 (ştiau, cunoşteau cauza plecării), dar aveau încredere că… ştiu ce fac. Se bucurau de orice carte a mea, de apariţiile la televizor, în ziare – toate semnele că am ieşit la drumul meu.

R.R.: *În continuare să vedem când „pururea însetatul" Iulian Filip s-a molipsit de patima lecturii, a cărţilor?*

Nu-i de-a bună, tare nu-i de-a bună, ele susţin că *se integrează în Europa.* Modernişti, postmodernişti, neagă şi deneagă toată poezia clasică. Dar şi pe noi, poeţii dorului, ne neagă, ce rost avea, se dau cu părerea, „să vă puneţi viaţa în primejdie pentru adevăr?"…

Pe scurt, alta decât este lumea nu-i.

A fost pe dos, a rămas pe dos.

În altă linie de idei: Victor Teleucă a fondat săptămânalul *Cultura.* Atunci, în anul 1964.

M-a rugat să-l secundez. În anul 1966.

M-a susţinut, a semnat în lumină toate *monologurile mele în culori*, dar şi toate poemele mele pe care le-am prezentat redacţiei şi pentru care am fost eliberat din post, dat afară, percheziţionat la domiciliu.

Apropo, în volumul *Poet şi om al cetăţii,* Victor Teleucă semnează un articol, *Singur împotriva strâmbătăţilor*, l-a scris, probabil, pentru turma de martiri care fac la nesfârşit, cu simţămintele noastre, negoţ.

Creşte numărul acestora, după căderea colosului imperial. Din păcate.

La începutul anilor nouăzeci, din cauza patrihoţilor, biruitorilor adică, Victor Teleucă s-a retras din viaţa publică, grav bolnav, s-a angajat profesor de estetică şi filosofie la Liceul de pictură; nişte bănuţi primea, nu depindea de nimeni însă, Uniunea Scriitorilor nu ştia nimic, aici se împărţeau fotoliile.

Un fel de dragoste teoretică elitismul.

A fost, va trece. Teleucă rămâne, cel mai mare poet al Basarabiei.

Unul dintre puţinii care merită un loc pe Aleea Clasicilor.

Gânditor, poetul.

Coborâtor în sensuri.

N-a dat din coate, n-a râvnit scaunul de cinste-n adunare.

A muncit, rob, a disecat cuvântul, a drămuit cuvântul, a pus în vorba cea bătrână lumină din lumina sufletului său. N-a făcut niciodată echilibristică.

Şi nici tribun n-a fost.

C-un colţişor de inimioară a scris.

Ca să moară de multă inimă, bărbat.

În altă ordine de idei. Când s-au abătut asupra mea nevoile, când politrucii i-au poruncit să mă elibereze din post, l-am văzut plângând, omeneşte:

– Ce vor ei de la tine?, mi-au spus că monologurile tale sunt în trei culori, iar poeziile – negre, unul, de la *Moldova Socialistă,* Badiuc, a scris şi o scrisoare la Comitetul Central, am văzut-o, mi-au arătat-o, nu-ţi poţi imagina ce zace în ei…

– Victore, i-am spus, nu scrii niciun ordin, plec de la redacţie benevol şi atât, socoate că am plecat, pur şi simplu, nu mai vin, cum să duci în cârcă păcatele mele?

Zis şi făcut, dar consilierii carne de om au vrut, au scris ordinul chiar ei, în limba rusă: *za samootstranenie ot zanimaemoi doljnosti, osvoboditi tov. Matcovscogo…*

Atât a fost.

I-am dedicat în acelaşi an, 1970, lui Victor Teleucă, o poezie, citez din memorie:

Eu nu-nţeleg, Doamne, *poate-am îmbătrânit,/ poate pasărea din piept şi-a găsit/ ţara cea caldă spre care-a râvnit,/ neclintit. Eu nu-nţeleg, Doamne, poate-am îmbătrânit,/ poate urcuşurile m-au obosit,/ poate coborâşurile m-au obosit…/ adu-mi cea linişte de la început,/ care nu mi-a plăcut,/ scutură-mi tâmplele de zăpadă/ şi n-am să mai vin niciodată/ să-ţi plâng… Mă doare neliniştea,/ ca o toamnă ploioasă,/ mai greu, mai adânc…/ Eram tânăr şi eu,/ dar şi Victor era…/ Tânăr şi azi, poetul în fantezia mea…/ Dar, ori de câte ori mă întorc în vreme/ devreme, la „Cultura", la redacţie îl întâlnesc, tot plânge…/ Parcă-i o ruşine să plângi?/ Unii ar vrea să plângă, dar nu pot./ Plâng, de obicei, poeţii mari!/ Ceilalţi nici nu plâng, nici nu se bucură./ Rămâne cu Ieri şi Azi Poetul Victor Teleucă, pilonul de susţinere al generaţiei şaizeciste.* (Dumitru Matcovschi, *Făclia,* 4 februarie 2012)"

În felul acesta, fie strecurând câte un cuvânt nelalocul lui, fie adăugând un neadevăr descalificant cu speranţa că, odată cu trecerea timpului, acestea vor trece în memoria colectivă drept adevăr, fără niciun fel de scrupule, detractorii falsifică puţin câte puţin imaginea omului şi a poetului Victor Teleucă cu speranţa că în posteritate va rămâne această imagine trunchiată deasupra căreia, vorba clasicului, vor trona ei, „mititeii". Formele de contracţiune, după cum ne convingem, devin mai sofisticate.

(Publicat în *Literatura şi Arta,* 9 martie 2023)

Podul de reviste

I.F.: Sora mai mare cu patru ani mi-a grăbit ajungerea la bibliotecă… Citeam mult din chiar clasele primare, dar am înţeles că citesc altceva, ceva deosebit, când am ajuns la *Prinţ şi cerşetor* de Mark Twain. De la această carte a pornit căutarea cărţilor înrudite cu *Prinţ şi cerşetor.*

R.R.: *Mai totdeauna pentru literaţi un rol definitoriu în alegerea profesională îl au prima învăţătoare, apoi cea de literatură română, chiar dacă i se spunea pe-atunci moldovenească. E şi cazul lui Iulian Filip?*

I.F.: Nu cred că lucrurile chiar astfel se întâmplă. Cel puţin, cu mine altfel s-au întâmplat… Absolvisem şi nu eram sigur unde să o apuc. Ameţeală! Cu Vicu Ciobanu din Petreni, fratele criticului literar Mircea V. Ciobanu, porneam spre aviaţie. El a devenit aviator… Cu Boris Babără, cu care jucam fotbal pentru echipa Sofiei, căutam o şcoală de antrenori la fotbal… Când m-a văzut atât de indecis, învăţătorul de matematică, Gheorghe Hăbăşescu, pe care-l respectam în mod deosebit, mi-a zis răspicat: ai cap bun, du-te la matematică!

R.R.: *O întrebare, un pic provocatoare: mai sus v-am numit „magician al cuvintelor", dar mai întâi aţi încercat magia cifrelor… Cu ce v-au dezamăgit acestea de aţi trecut pe făgaşul evidenţiat la început?*

I.F.: Aptitudinile şi vocaţia în străfulgerarea de după sesiunea de iarnă, prima, le-am desluşit dureros de limpede. Citeam la analiza matematică (ori la geometria analitică să fi fost?) nu ştiu ce eseu, dar aveam la îndemână şi un volum de poezii… Am înţeles clar că am urcat în alt tren decât al meu, iar ceea ce citeam sub masă, pe ascuns, m-a alarmat, m-a tulburat… Cum aş fi putut să le explic părinţilor subtilităţile acestea?

R.R.: *Într-un „Cântar prealabil", intitulat „Iulian Filip între cărţile şi părţile sale", aţi făcut următoarea declaraţie: „Mă onorează conlucrarea pe distanţă lungă, în diferite originale proiecte şi... şotii cărturăreşti, cu albinele neostenite de la Biblioteca Municipală B.P. Hasdeu, iar acum chiar mă copleşeşte această zăbavă a echipei celor două directoare, Lidia Kulikovski şi Mariana Harjevschi, care-mi înşiruie urmele mele ca să mi se vadă mergerea – de la izvoarele Acasei spre mai adâncile izvoare ademenitoare, care clipocesc iluzia răspunsului la întrebarea întrebărilor fiului fântânarului Ion: de ce setea nu-mi mai trece?" Cum să nu mă copleşească, zic eu, dacă cartea a apărut sub auspiciile Bibliotecii Municipale?! Întrebarea mea este dacă conlucrarea, onorarea şi dragostea faţă de această instituţie şi filialele ei rămâne actuală şi în prezent sau pururea?*

I.F.: O să mă prefac că nu mă deranjează *zicerea ta* despre condiţionarea relaţiilor mele cu Biblioteca Municipală… În calitatea mea de şef al Departamentului Cultură eram obligat să cunosc în detaliu locul Bibliotecii Municipale şi al reţelei de filiale. Descopeream o componentă… nucleară între toate celelalte ale culturii capitalei, iar Lidia Kulikovski, apoi Mariana Harjevschi, discipola ei, erau şcolite şi moderne, ajunse la proiecte cu deschideri europene. Lansarea proiectului transfrontalier de noi biblioteci de carte românească, în care salutam metamorfozarea podurilor de flori în poduri de cărţi, mi-au scos în scenă o conlucrare eficientă a celor două maluri, de pe care bibliotecarii din adresele mai sensibile la problema cărţii româneşti în Basarabia şi-au dat mâna cu albinele Lidiei Kulikovski, valorificând… şansa. La această oră, când formulez răspunsul, e oră târzie a zilei de 14 făurar, în care am onorat două biblioteci – la ora 11.00 am fost moderator al şedinţei Clubului literar „Homo aesteticus" de la Biblioteca Naţională (unde am consemnat prima ediţie a Zilei Naţionale a Lecturii, împreună cu reprezentanţi de la preşedinţie, parlament, guvern, directori de biblioteci, preşedinţi de raioane, primari de localităţi, scriitori, pedagogi), iar la ora 14.00 am fost protagonistul programului „Iulian Filip între cărţile şi părţile sale", organizat de Biblioteca Municipală.

R.R.: *Acum mai sunteţi utilizator al Bibliotecii? Întreb, fiind sigură că aveţi o bogată bibliotecă personală, chiar personală de tot, dacă ţinem cont că numărul cărţilor de autor şi coautor se apropie de o cifră impunătoare, pe care vă rog s-o concretizaţi. Aceste cărţi sunt „ocupantele" nu doar ale unui raft, ci ale mai multora...*

I.F.: Întrucât la multele mele întâlniri cu elevii, cu pedagogii, această întrebare apare în mod stereotip, către aniversarea evocată m-am pregătit ca lumea – mi-am numărat cărţile. Cred că panorama oferită de aceste statistici va cam şubrezi eticheta de scriitor preponderent al copiilor: cărţi de poezii pentru copii (20), cărţi de poezii pentru maturi (49), cărţi de teatru pentru copii (10), cărţi de teatru pentru maturi (1), cărţi de proză pentru copii (4), cărţi de proză pentru maturi (5), cărţi de folclor (10), cărţi de publicistică (3), antologii (alcătuitor, coalcătuitor; 10), coautor manuale (6)…

R.R.: *Dar să vedem cu ce surprize aţi venit către această dată aniversară, ce surprize aţi avut din partea Uniunii Scriitorilor din Moldova şi nu numai?*

I.F.: Mi-a plăcut, la orice aniversare a mea, să(-mi) ofer surprize. Matematicianul de mine a constatat şi am semnalat sufletelor dragi de la Editura PRUT că din 75 de ani ai mei colaborarea mea cu PRUTUL

Floarea Hesmeşan Bulduş

durează 30 de ani, fructificaţi în 45 de titluri (număr şi reeditările). Nucleul magnetic al expoziţiei mele de carte, grafică şi pictură cu genericul „Forme fixe şi libertăţi" a fost aniversarea acestei colaborări, un adevărat impresariat, de toată eficienţa. Şi de data aceasta editura prietenă a venit cu o noutate aşteptată – ediţia a doua a volumul de sonete *Iubirea dată-n căutare.* Academia de Ştiinţe mi-a apreciat cercetările în domeniul etnologic cu Medalia Nicolae Milescu Spătaru. Nu se cheamă surpriză lumea dragă venită la număratul anilor mei, între care nucleul prietenilor… vechi, dar şi soliile de la Sofia, de la Drochia, cuvintele de bine de la copii, de la nepoţi, de la surori, m-au găsit, precum le aşteptam.

R.R.: *Vă rog să ne vorbiţi puţin şi despre familia dumneavoastră. Aveţi discipoli din cadrul ei sau din afară? Un ajutor de toată admiraţia vă este fiica dvs., care vă ajută la traduceri în limba italiană... E căsătorită cumva cu un italian? Aveţi colaborări cu unii scriitori italieni sau cu biblioteci din Italia?*

I.F.: Copiii mei, Adrian şi Adriana, nu au devenit discipolii mei (ca să-ţi folosesc limbajul), deşi au aptitudini ambii. Cu Adriana am tradus un volum de versuri al lui Dante Cerilli – din italiană în română. Placheta bilingvă a şi apărut la Editura PRUT. Şi engleza lui Adrian e temeinică… Dar ei au… alte trenuri. Italia a intrat în familia noastră odată cu Liceul „Dante Alighieri" (soţia, Lilia Filip, a fost director fondator al acestui liceu). Am colaborat cu Amedeo Carrocci şi Dante Cerilli – traduceri reciproce, deplasări/vizite, proiecte…

R.R.: *Aveţi o casă la propriu şi, tot la propriu, o altă casă, dar cu o altă menire, care are şi denumire, mai este funcţională?*

I.F.: Cred că te referi la atelierul meu de creaţie – Casa greierului. Istorie paralelă ori, mai curând, interferentă. Mai funcţionează – cât timp eu… funcţionez. Despletirea acestui şantier comportă un spaţiu aparte şi alt fel de întrebări.

R.R.: *Ce urmează să mai editaţi în viitorul apropiat?*

I.F.: Anul acesta trebuie să editez volumul *Teatru popular* în cadrul *Corpusului de Folclor,* parte din proiectul Institutului de Filologie Română B.P. Hasdeu. În acelaşi context, eseul monografic *Iubirea ce roteşte cer şi… scenă* ar vârfui toate câte le-am cercetat şi le-am înţeles/priceput în toţi anii mei consacraţi studierii acestui fenomen etnologic. Pentru copii se ilustrează *Cartea mea cea mai gustoasă* – tot la Editura PRUT. Câteva proiecte se întrec să mă acapareze (care mai întâi?) şi să le acord nişte dispoziţii mai… conforme – ca să le finalizez. Vrerea omului, voia Domnului. Chiar sunt cu ochii pe mine – când şi a ce mi-i?

R.R.: *Cât de legat de mâini şi picioare v-aţi simţit în perioada pandemiei? Mulţi oameni de creaţie afirmă că tocmai atunci au avut mai multă inspiraţie şi respiraţie artistică...*

I.F.: E bine să nu fim ipocriţi, dar nici să nu exagerăm cu declaraţii cazuistice categorice. Ipocrizia *pandemică* e înrudită întrucâtva cu *mitul* literaturii de sertar, vorbită în şoapte… gălăgioase. De cele mai dese ori, scriitorii râvnesc singurătăţi romantice pentru operele lor şi se presupune că celebritatea le afectează o izolare râvnită… Pandemia i-a „fericit" cu izolarea căutată – şi nu doar pe scriitori. Zilele acestea, la Biblioteca Naţională *cronicarul* Nicolae Roibu şi-a lansat cele trei volume de *Cronici din perioada pandemiei.* În România a editat un volum similar scriitorul Petre Crăciun – *coronaJURNAL gânduri din izolare* (Editura ZORIO, 2020)… M-am trezit *încoronat,* ne-am tratat (împreună cu soţia) acasă, după tratament ne-am ales cu anticorpi, dar şi cu câte o pneumonie, fiind, pentru întâia oară, spitalizaţi. Şi acasă, şi în spital am citit şi am scris ca la o casă de creaţie. E adevărat că unii colegi au avut diferite consecinţe – eu constatam că pe partea aceasta, a cititului şi scrisului, nu-s afectat.

R.R.: *Sunteţi un om împlinit, nu oricui îi este dat să-şi alcătuiască o bibliotecă din propriile cărţi, să-şi orienteze cursul vieţii aproape întotdeauna după plăcerea sufletului şi să obţină realizările scontate. Am vorbit de un „Cântar prealabil", eu cred că mai aveţi suficiente surse şi resurse fizice, morale şi creative pentru a-l completa...*

I.F.: Mulţumesc pentru constatarea împlinirilor şi menţionarea cursului vieţii după plăcerea sufletului: e achiziţia mea sigură – am avut o viaţă între cărţi. Contează şi preţul plătit, dar urma… alege. Iar tu acum la urme te referi… Am dialogat la temă cu Mariana Harjevschi şi am convenit să completăm ultima formulă bibliografică, elaborată de Biblioteca Municipală – *Iulian Filip între cărţile şi părţile sale.* Mi se pare mai eficientă – şi pentru autor, şi pentru cititor, şi pentru bibliotecar.

R.R.: *Generaţiile mai cu experienţă, cu multe lipsuri de tot genul la începutul activităţii de muncă, erau în căutarea de sine, adică a profesiei îndrăgite, a rostului în viaţă; breslele, inclusiv cea scriitoricească, îşi creşteau schimbul de mâine. Acum s-au dat multe peste cap şi, începând de la grădiniţă, mulţi copii „visează" să devină cei mai bogaţi oameni de pe planetă, doar de dragul banilor, o orientare nesănătoasă. Acceptaţi sau infirmaţi acest lucru?*

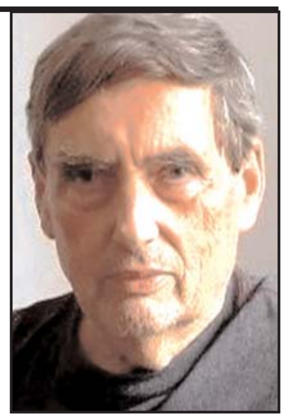
I.F.: Un pic mă deranjează cramponarea investigaţiilor jurnalistice la motivul *bani* şi *romantismul* săracilor de odinioară, care nu visau bani… Am foarte multe întâlniri la grădiniţe, la şcoli şi nu am constatat răsturnarea atât de catastrofală a valorilor. Posibilităţile din realitatea noastră le constat în achiziţii considerabile de carte către întâlnirea preconizată – părinţi şi administraţiile publice locale înţeleg prin carte să-şi alinte odorul.

R.R.: *Acum, în era noilor tehnologii, prestigiul oamenilor de cultură, al adevăraţilor profesionişti devine din ce în ce mai fragil. Cum pot fi schimbate accentele pentru ca generaţiile tinere să fie interesate mai mult de lecturi, ca altă dată, de poezii, de aventuri, la urma urmei, dar nu de diete şi mâncăruri, care se prepară non-stop la TV pe toate canalele, de distracţii bizare, să nu spun mai mult, care se prezintă, de asemenea, permanent pe ecrane; se mai impun şi filmele de groază etc. E suficient să citeşti doar titlurile din grila propusă abonaţilor ca să-ţi dai seama ce impact negativ au acestea. Sunt şi emisiuni pozitive, puţine însă la număr, ele nu aduc profit ca acelea comerciale! Câştigă mulţi bani cine? unde se duc? E timpul să conştientizăm că pierdem multe generaţii tinere nu doar din cauza migraţiei, dar şi a educaţiei...*

→

Originea românilor (XXIII)

Învăţămintele istoriei noastre

Dan D. FARCAŞ

Am încercat pe paginile prezentei publicaţii, în peste douăzeci de episoade, să rezum, în stil eseistic, informaţiile cele mai credibile pe care le-am găsit despre modul în care s-a plămădit şi maturizat poporul român, de la primele începuturi, până la temeinica lui cristalizare în cele trei principate naţionale cunoscute. Am folosit surse atât româneşti, cât mai ales ale altora, aflate la îndemâna oricărui utilizator al „motoarelor de căutare" actuale. Am socotit deci că pot fi scuzat dacă am omis trimiterile la sursă pentru multe dintre afirmaţii. Şi cred că din cele prezentate, chiar dacă nu au fost îndeajuns de riguroase, pot fi trase totuşi câteva concluzii valabile, sub forma unor propuneri de paradigme.

O primă paradigmă ar fi că populaţia de pe teritoriul României (dar nu numai) a fost divizată, aproape tot timpul, în două pături. Pe de o parte au fost *sedentarii,* legaţi de bogăţiile neîndoielnice ale pământului, câştigându-şi existenţa, la început, din vânat, pescuit etc., apoi şi din agricultură, creşterea animalelor, meşteşuguri, comerţ ş.a.m.d. Ei preţuiau stabilitatea, siguranţa familiei şi a proprietăţii lor. Pe de altă parte, au fost *migratorii* care, val după val, cu forţă militară, i-au supus pe sedentari, instalându-se adesea peste ei ca o nobilime conducătoare.

Aşa cum am mai afirmat, un aspect important al acestei paradigme este că sedentarii rareori fugeau din calea migratorilor, plecând în necunoscut, odată ce traiul lor depindea, înainte de toate, de resursele locului în care erau deja aşezaţi. Spre deosebire de sedentari, migratorii, cu mic cu mare, considerau că singura activitate onorabilă pentru ei este războiul, însoţit fireşte de jaf. Ei iubeau artele militare, riscul şi iniţiativele, acumularea de bogăţii pentru o viaţă plăcută, iar ocupaţiile sedentarilor, muncile lor, le socoteau înjositoare, dar şi bune de dijmuit prin biruri şi silnicii.

La începutul începuturilor, sedentarii fuseseră organizaţi în mici formaţii tribale sau săteşti, fără legături trainice între ele, în timp ce migratorii năvălitori aveau totdeauna ierarhii de comandă bine definite, cu reguli clare pentru diferite situaţii posibile. În consecinţă, atunci când ocupau mai mult timp un teritoriu, migratorii îl şi organizau administrativ, suprapunându-i propria ierarhie militară. Chiar şi mai târziu, când peste un teritoriu deja structurat venea un nou val de migratori şi invadatorii se impuneau, ei erau, de obicei, mai bine organizaţi decât precedenţii stăpâni. Iar în mileniile care s-au scurs până la momentul descălecărilor, perioadele de linişte, în care populaţiile de pe teritoriul ţării noastre şi-au putut genera singure o pătură conducătoare cuprinzătoare, au fost extrem de rare.

Ca o altă regulă, fundamentală, istoria a vorbit, prin documente, aproape exclusiv, despre războaie sau înţelegeri la nivelul marilor conducători, al oştirilor şi al nobilimii, locale sau invadatoare, şi a ignorat sistematic sedentarii, care erau subînţeleşi, fără a fi menţionaţi. Această regulă a funcţionat, din păcate, şi pentru strămoşii românilor, mai ales în acel „mileniu întunecat".

Imediat după o invazie, sedentarii şi migratorii vorbeau limbi diferite, dar o coexistenţă de câteva generaţii ducea la adoptarea unei limbi comune, un amestec în care, de cele mai multe ori, predomina limba sedentarilor majoritari. În câteva cazuri, e drept, invadatorii au reuşit să-şi impună limba în teritoriile cucerite, aşa cum s-a întâmplat în cazul indo-europenilor, al Imperiului Roman, dar şi în cel al Ungariei sau al Turciei.

Diviziunea dintre localnicii sedentari şi veneticii războinici care îi stăpâneau nu a fost, la noi, impenetrabilă (aşa cum era, de pildă, în sistemul de caste din India). Şi la noi, ca peste tot, armatele acceptau cu plăcere soldaţi din toate păturile sociale, care, în cazuri excepţionale, puteau ajunge până în vârful ierarhiei. Un argument ar putea fi şi faptul că în fondul principal de cuvinte al limbii române s-au păstrat termeni militari latini precum *arcus* – arc, *sagitta* – săgeată, *scutum* – scut, *spatha* – spadă.

Acum cinci milenii, o „explozie" demografică şi militară, de epicentrul căruia – nordul Mării Negre – am fost foarte aproape, a schimbat pentru prima dată radical caracterul vechii populaţii de pe teritoriul ţării noastre, impunându-i o limbă nouă şi o religie de tip patriarhal. Noii veniţi au fost indo-europenii, care s-au răspândit apoi, cucerind toată Europa, ca şi Asia Centrală, până în India şi Iran. Dar la fel cum valurile stârnite de o piatră aruncată într-o baltă se întorc la centru după ce s-au izbit de maluri, teritoriul actual al României s-a văzut după un timp supus, din vest, unor invazii celte, care au fost asimilate de daci, ca şi unor invazii din est: sarmate, scite şi persane, asimilate de geţii care aveau aceeaşi limbă cu dacii. Din unirea lor în faţa pericolului roman a rezultat regatul lui Burebista, singura construcţie statală de pe teritoriul ţării noastre care a avut, pentru un scurt moment, şi vagi veleităţi de imperiu. Regatul lui Decebal, mai mic, era deja defensiv. Populaţia sedentară de pe teritoriul ţării noastre (ca de altfel nicio altă populaţie pur sedentară) n-a avut niciodată în istoria sa motivaţia de a genera ea însăşi invazii de cucerire. Doar le-a suportat.

Paradigma e confirmată şi de faptul că geto-dacii, pe vremea lui Burebista, erau împărţiţi în cele două clase: oamenii obişnuiţi (*comati*) şi nobilimea (*pileati* sau *tarabostes*), instalată cel mai probabil în urma invaziilor scito-sarmate anterioare, nobilime care era deja pe deplin asimilată de substratul geto-dac.

Cucerirea romană a fost al doilea moment de profundă schimbare a limbii, religiei şi culturii localnicilor. După retragerea aureliană, cu aristocraţia proprie îndepărtată, cu limba şi religia de împrumut, populaţia sedentară s-a văzut, mai bine de un mileniu, la discreţia valurilor succesive de năvălitori: goţi, huni, avari, slavi, bulgari, unguri, pecenegi, cumani, tătari etc. Unii au fost asimilaţi, alţii au trecut peste noi, plecând mai departe. Cea mai profundă influenţă a fost a slavilor, însoţită atât de un important aport de populaţie, cât şi de organizarea cnezatelor şi voievodatelor. Influenţa a fost adâncită de dominaţia ţaratului bulgar, care a instituit la noi ierarhia clericală şi cancelaria, evident în limba slavonă. În Evul Mediu, în Ţara Românească, ţăranul care avea statutul de şerb, ori clăcaş, depinzând de un stăpân (voievod, boier sau mănăstire), era numit „rumân", semn că, la acel moment, sedentarii vorbitori de română ajunseseră complet înrobiţi de nobilimea ne-română. Totuşi, cu un fond biologic şi cultural viguros, sedentarii străromâni au reuşit să absoarbă apoi toate aceste influenţe, asimilând, în bună măsură, strat după strat, populaţia şi nobilimea de origine străină. Ceva mai dificil a fost cu liturghia şi cu scrierea, ambele slavone.

În toponimia din România se păstrează, până azi, numele migratorilor, ca şi urme ale limbii lor. În Moldova şi Muntenia găsim locuri cu nume având origine: ungurească (Bicaz, Ceahlău, Cuejd, Bacău, Sascut etc.), pecenego-cumană (Covurlui, Suhului, Vaslui, Bahlui, Călmăţui, Desnăţui, Catlabug, Ialpug, Teleorman, Bărăgan, Borcea etc.) sau amintind de aceşti migratori: iazigi (Iaşi), uzi (Poiana Uzului), pecenegi (Pecineaga, Pecineagu, Pecinişca etc.), cumani (Comăneşti, Comana, Vadul Cumanilor etc.), tătari (Tătaru, Tătărăi). Toponimele slave sunt prea multe şi prea cunoscute; doar ca un singur exemplu: „Gor-ji" înseamnă „Jiul din deal" iar „Dol-ji", „Jiul din vale". Nu mai vorbim nici de numeroasele nume de familie derivate din aceste nume de populaţii.

Aşa cum am mai spus şi într-un episod anterior, în istoria Europei sunt mai multe situaţii ilustrând paradigma de mai sus. Bulgarii, originari de pe Volga, supunând slavii sedentarizaţi din sudul Dunării, vizigoţii organizând Spania în regate, francii germanici care au cucerit şi numit actuala Franţă, vikingii scandinavi, deveniţi normanzi şi apoi impunând un timp franceza la curtea Angliei, sau tot ei, cu numele de varegi, organizând primele stătuleţe ruseşti ş.a.m.d.

O altă paradigmă a fost cea a încuscririlor. Foarte des, nobilii războinici de etnii diferite se asociau, cu armatele lor, pentru a invada împreună un teritoriu, pentru a face faţă unui inamic, sau pentru a administra în comun o zonă. Statornicia acestor alianţe se asigura de regulă prin căsătoria copiilor şefilor din părţile implicate. Un rezultat colateral al acestei practici a fost că în genealogia unor urmaşi puteau fi scoşi în evidenţă strămoşii cei mai faimoşi. Paradigma am văzut-o funcţionând şi în istoria noastră, atunci când din alianţa carpilor şi a dacilor liberi cu goţii, aceştia din urmă şi-au creat o istorie fantezistă, iar regii vizigoţi din Spania afirmau că se trag din regi geto-daci (ceea ce, teoretic, putea fi chiar adevărat). Un alt exemplu ar fi infuzia cumană atât la curtea regilor Ungariei, cât şi în Ţara Românească, în momentul întemeierii sale.

În Evul Mediu, în Europa de Vest (dar nu numai), s-a dezvoltat şi un al treilea tip de mentalitate, diferită de cea a sedentarilor şi migratorilor: cea a *cetăţenilor,* trăind deci în oraşe cuprinse între ziduri de cetate, veşnic ameninţate, în care esenţiale pentru supravieţuire erau respectarea interesului comun şi întrajutorarea. Din păcate, strămoşii românilor, în evoluţia lor, au avut prea puţin parte de această formă de organizare.

În urma mileniilor de subordonare, era normal ca perenii sedentari să dezvolte mentalitatea corespunzătoare condiţiei în care s-au tot aflat: conservatorism opus spiritului de iniţiativă, teama de risc, o profundă neîncredere în autorităţi, suspiciunea că prin orice nouă măsură vor fi traşi pe sfoară, individualismul celor care nu cred în proiecte colective, dar se aşteaptă permanent la o calamitate, motiv pentru care preferă soluţiile provizorii, având o frustrare subconştientă pentru situaţia în care se găsesc şi o nădejde superstiţioasă doar în ajutorul divin.

Recunoaştem oare pe mulţi din jurul nostru? Nu cumva vicisitudinile prin care românii au tot trecut ne-au lăsat fără o reală nobilime, ca şi cu prea puţini adevăraţi cetăţeni, copleşind neamul cu mentalitatea veşnicilor sedentari?...

I.F.: La sfârşitul dialogului nostru ai abordat şi reperul strategic – declarat! – al Republicii Moldova: EDUCAŢIA! Eu îmi duc crucea pe această dimensiune – strategică. Educaţia doar prin cultură e posibilă. De prestigiul pedagogului, educatorului, omului de cultură, de creaţie depinde eficienţa mecanismului educaţional, iar în consecinţă – imaginea statului. Toate-s fragile în poligonul basarabean, îndeosebi acum, în realitatea incertă pe care o traversăm. Ceea ce contează – şi acum, şi în vecii vecilor! – e să-ţi găseşti locul unde umăr se cere, iar tu să ai acest umăr. Uneori am senzaţia că am şi umăr. Cât despre urme…

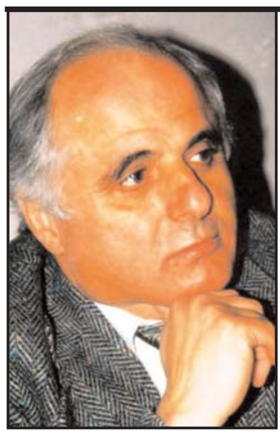
R.R.: *Le vom vedea mai detaliat în formulă bibliografică elaborată de Biblioteca Municipală – „Iulian Filip între cărţile şi părţile sale".*

I.F.: Cu siguranţă.

R.R.: *Şi ultima întrebare, pe un ton mai optimist: ce cărţi are scriitorul aniversar Iulian Filip pe masa „de citit"? Felicitări cu ocazia sărbătorii, La mulţi ani să trăiţi, cărţile de autor să sporiţi, sănătate şi inspiraţie din partea mea personală, dar şi a echipei BiblioPolis, a întregului colectiv BM B.P. Hasdeu!*

I.F.: Mulţumesc pentru întrebări şi urări de bine şi de cărţi, şi de sănătate!... Cât despre cărţile de pe masă… Am plimbat cu mine în Egipt şi mai am şi acum pe masă cartea *Ipoteza fericirii,* semnată de unul dintre cei mai implicaţi intelectuali în dezbaterile culturale din Statele Unite, Jonathan Haidt. La Marea Roşie am avut şi cartea de eseuri a lui Dorian Furtună *Cugetările unui (ne)cunoscut,* autor al unei cărţi deosebite, *Homo agresivus,* dar şi al altei lucrări spectaculoase, ajunsă la a doua ediţie, completată, *Iluzia fericirii.* Nu că nu m-am edificat cu fericirea, dar motivul activează un câmp magnetic de toată frumuseţea polemică.

Seniori ai culturii

Nicolae Mareş, diplomat şi cărturar

Tudor NEDELCEA

Nicolae Mareş face parte din acea pleiadă tot mai rară de cărturari autentici care şi-au clădit opera, cu discreţie şi modestie, încă de la debutul său din 1965 în *Viaţa studenţească* şi până în preajma celor 85 de ani de viaţă, adică cale de 58 de ani. Şi, după cum se observă concret, nu va abandona condeiul decât la chemarea Domnului. Despre cărţile sale, mi-am exprimat anterior opinia, evidenţiind contribuţiile marcante pe care demersul său editorial îl aduce culturii şi diplomaţiei româneşti în context universal: *Multilingvism şi culturi în dialog* (*Flacăra lui Adrian Păunescu,* 31 mai-6 ian. 2019, p. 4); *Sfântul Ioan Paul cel Mare* (*FLAP,* nr. 45, 2015, p. 4); *Eminescu în limba polonă* (*Lumină lină,* nr. 2, 2019), opinii incluse de Nicolae Mareş în anexe la volumele sale. Ceea ce mă îndeamnă să scriu din nou sunt noile sale apariţii editoriale, care-mi oferă o lectură plăcută şi instructivă în spiritul lui Emil Faguet.

În anul universitar 1959-1960, a urmat cursurile Facultăţii de Filosofie din Bucureşti. Pentru rezultate foarte bune la învăţătură a fost propus de Ministerul Afacerilor Externe să continue studiile în străinătate, respectiv la Facultatea de Limba şi Literatura Polonă a Universităţii din Varşovia (1961-1966). În 1966 susţine masteratul cu teza *Tadeu Hasdeu, poet necunoscut al iluminismului polonez,* publicată în revista *Przeglad Humanistyczny* a Academiei de Ştiinţe din Polonia. A fost admis la doctorat – pe care nu l-a putut finaliza, încheindu-şi mandatul. Îl va susţine însă în ţară, la Institutul de Istorie şi Critică literară „G. Călinescu" al Academiei Române cu o teză despre Papa Ioan Paul al II-lea, cu obârşie românească, devenit *Sfântul Paul cel Mare*, cum este intitulată noua sa carte despre Sanctitatea Sa, publicată la Tipo Moldova, în 2015, carte înnobilată de actualul pontif, Francisc, cu cea mai importantă distincţie a Sfântului Scaun: *Pro Ecclesia et Pontifice.* De altfel, Nicolae Mareş este cel mai autorizat autor să scrie despre cel mai celebru papă din istoria Vaticanului, cunoscându-l personal (şi apreciat ca atare): *Ioan Paul al II-lea, papă pentru mileniul al III-lea* (2000); *Receptarea Papei Ioan Paul al II-lea în România sau Despre intrarea Pontifului în conştiinţa românilor* (2004); *Ioan Paul al II-lea – un Papă Sfânt* (2009). În 2012, Editura Academiei Române (condusă de regretatul D.R. Popescu) şi Editura RAO i-au publicat volumul *Sfântul Ioan Paul cel Mare*, ilustrat de celebrul artist polonez Czeslaw Dzwigaj. A fost traducătorul oficial al poeziei Papei: Karol Wojtyla, *Poeme* (prefaţă de Ioan Alexandru, 1992); *În faţa magazinului bijutierului* (1991); *Poezii alese* (1999), *Triptic roman* (2003), *Cugetări* (2003), *Dragostea totul mi-a arătat* (2004); *Sculaţi-vă să mergem* (2009).

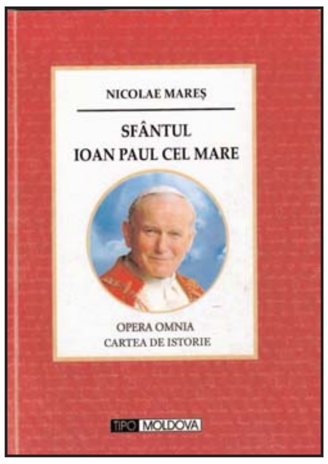
După absolvirea studiilor universitare, a intrat în diplomaţie, urcând toate treptele carierei până la gradul de ministru plenipotenţiar. După 1989 a fost directorul Direcţiei Relaţii cu Românii din Afara Graniţelor (1990-1994). După încheierea ultimei misiuni diplomatice în Polonia (1999), s-a consacrat scrisului.

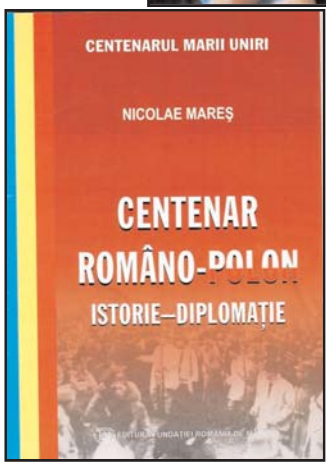
Ca scriitor şi publicist, a publicat peste 90 de cărţi, a editat şi prefaţat peste 60 de volume, a scris peste 1000 de articole şi studii din domeniul literaturii române şi universale, istoriei, artei, comparatisticii literare, istoriei relaţiilor româno-poloneze, despre receptarea culturii române în străinătate sau a relaţiilor diplomatice şi economice româneşti cu terţe ţări.

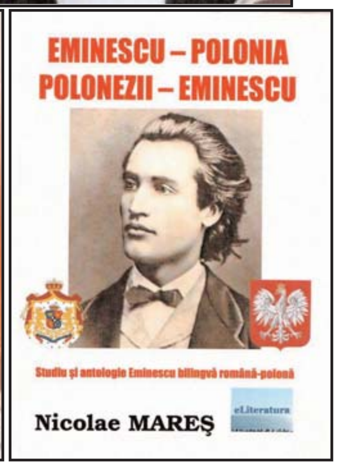
A fost distins cu diplome, distincţii, medalii, dar prea puţine pentru prestigioasa sa carieră diplomatică şi creaţie literară. Nici în *Dicţionarul General al Literaturii Române* prezentarea sa scriitoricească nu este pe măsură, Nicolae Mareş aducând contribuţii esenţiale privitoare la Eminescu (*Eminescu despre Polonia şi cultura polonă,* poezii eminesciene traduse în limba polonă), L. Blaga, Eugen Ionescu, N. Iorga, Regina Maria, Regina Elisabeta (Carmen Sylva şi Lev Tolstoi), N. Titulescu, O. Goga etc., despre relaţiile culturale (şi nu numai) româno-poloneze, traducând *101 poeţi polonezi* în limba română. Se cuvenea să fie primit ca membru de onoare al Academiei Române (sau poate nu-i prea târziu).

Fiind printre puţinii polonişti români de anvergură, Nicolae Mareş a constituit o punte de legătură, pilduitoare şi benefică, cu Vaticanul (mai ales cu Papa Ioan Paul al II-lea) şi cu Polonia, realizările sale pe linie diplomatică fiind remarcabile. De pildă, în 1988, împreună cu prelatul de la Lublin, a militat ca o stradă din acest oraş să poarte numele Sfântului Petru Movilă, întrucât „pentru ortodoxia poloneză – atât cât este ea – Sfântul a făcut fapte pilduitoare", după cum mărturiseşte N. Mareş.

Pentru ca parte din cuvintele mele să aibă acoperire/confirmare, transcriu câteva opinii ale unor mari cărturari români despre literatura scrisă de Nicolae Mareş.

Ioan Alexandru, poetul generaţiei '60, uitat pe nedrept azi, scria în prefaţă la *Poeme* de K. Wojtyla: „Celui ce a recitat în limba română *Rugăciunea pentru Maica Domnului* a lui Eminescu în Piaţa Sfintei Catedrale a Bisericii din Roma şi l-a trecut în rândul sfinţilor pe Eremia Valahul, fie ca aceste rânduri ce însoţesc traducerea de faţă, lucrare cu grijă după original de domnul Nicolae Mareş, să reprezinte un modest prinos de recunoştinţă şi iubire dintr-o ţară soră de suferinţă cu patria iubirii a Sfântului Părinte Papa Ioan Paul al II-lea."

Monseniorul Ioan Robu, episcopul mitropolit romano-catolic, în prefaţa la *Ioan Paul al II-lea, papă pentru mileniul al III-lea*: „Ca polonist, autorul acestei prime monografii apărute într-un spaţiu majoritar ortodox caută să îl înţeleagă pe Sfântul Părinte din interior. Până în prezent, din câte cunoaştem, niciun biograf al său nu citează cu atâta acribie trăirile cele mai profunde şi mai intime ale acestei mari şi complexe personalităţi ale contemporaneităţii, apelând la Poemele semnate în tinereţe şi mai târziu de Karol Wojtyła pe care scriitorul român le-a transpus în limba sa cu ani în urmă, precum şi la gândirea filosofică, teologică şi umanistă a Suveranului Pontif. Nicolae Mareş a surprins acest pisc de la îngemănarea a două milenii din cele mai diverse unghiuri, dezvoltând teza pe care din 1990 o susţine în România, aceea că «Sfântul Părinte a purtat cu sine charisma şi chemarea lăuntrică de a orândui mai drept societatea umană, aflată de mai multă vreme într-o puternică derivă» (*Memoria,* Bucureşti, 1-1990). Şi putem afirma că prin prezenta lucrare a reuşit din plin... El ni-l arată pe Papa Ioan Paul al II-lea ca pe unul care a fost însoţitor de drum al diferitelor generaţii ale secolului care s-a scurs; a trăit el însuşi grelele suferinţe care au încercat poporul său de origine ca şi timpurile cele mai critice prin care a trecut Europa."

Fostul preşedinte al Uniunii Scriitorilor din România, Laurenţiu Ulici, în cuvântul prilejuit de lansarea acestei cărţi amintite: „Cartea care vede lumina tiparului azi este o biografie complexă a Suveranului Pontif, Papa Ioan Paul al II-lea, scrisă de colegul nostru Nicolae Mareş, prima monografie despre Ioan Paul al II-lea, după ştiinţa mea, care apare în spaţiul est-european, în lumea ortodoxă. Apoi, ceea ce trebuie numaidecât semnalat în legătură cu Nicolae Mareş este că distinsul autor s-a apropiat de subiectul monografiei sale dintr-o dublă perspectivă, care probabil i-a fost sugerată chiar de Ioan Paul al II-lea, acesta spunând, la un moment dat, despre sine însuşi că există două moduri de a-l vedea: unul din exterior şi altul din interior. Nicolae Mareş a avut, prin urmare, tot graţie acestei legături speciale despre care vorbeam, posibilitatea de a-l privi pe Ioan Paul al II-lea deopotrivă din exterior şi din interior."

Despre aceeaşi carte, „adevărat florilegiu sacru", scrie şi nunţiul apostolic la Bucureşti, vrednicul Jean-Claude Perisset: „Dincolo însă de orice altă discuţie pe aceste coordonate, după părerea mea, cel mai important lucru realizat în această biografie este privirea pe care autorul o aruncă asupra Omului care este astăzi capul Bisericii Catolice. Minunata carte a domnului Nicolae Mareş este cu măiestrie împodobită cu numeroase fragmente lirice selectate din poemele Sfântului Părinte, fragmente ce se constituie într-un adevărat florilegiu sacru, pe care de altfel, cititorul român a avut privilegiul de a-l parcurge integral în traducerea aceluiaşi rafinat om de cultură care este domnul Mareş."

Dar, iată şi reacţia specialiştilor polonezi: Przemyslaw Burchard, unul dintre cei mai cunoscuţi publicişti polonezi, cu lucrări remarcabile despre România, îl consideră pe Nicolae Mareş „Sincer prieten al Poloniei": „Autorul, ca umanist, consacră numeroase pagini istoriei şi culturii poloneze din cele mai vechi timpuri până azi. [...] Lectura trezeşte numeroase reflecţii. Ne permite să privim la ţara noastră cu ochii amabili ai unui străin, să aflăm ce l-a frapat mai mult sau mai puţin pe acesta, să cunoaştem părerile şi judecăţile sale. Scriind de ani buni despre România, mi-aş dori să ajung cândva la acel grad de penetranţă în cunoaştere la care a ajuns în cartea sa domnul Nicolae Mareş, scriind despre Polonia."

Jean Koprowski, fost secretar general al Uniunii Scriitorilor din Polonia, consideră că „cea mai bogată antologie de poezie contemporană din secolul al douăzecilea tipărită în străinătate" este cea tradusă de Nicolae Mareş, *Poezia poloneză contemporană.*

Despre aceeaşi carte se pronunţă şi scriitoarea Danuta Bieńkowska, cel mai destoinic traducător din limba română, considerând-o „un eveniment extraordinar": „Rar se întâmplă ca selecţia şi traducerea tuturor poemelor să o facă un singur om, persoană care trebuie să pătrundă în poetici diferite şi să găsească corespondenţe româneşti pentru cele mai diverse expresii lirice. Selecţia celor treizeci de ilustraţii sunt o dovadă a preferinţelor artistice ale traducătorului şi a înţelegerii sale a curentului profund al culturii poloneze. (...) Fiecare antologie vorbeşte mai mult despre creatorul ei decât despre lucrările introduse în ea. Aceasta dovedeşte, în primul rând, încântarea produsă asupra lui Nicolae Mareş de arta ţării noastre."

Sunt mărturii elocvente, profunde şi obiective, despre un scriitor şi diplomat de excepţie, exprimate de specialişti români şi străini. La cei 85 de ani, cărturarul Nicolae Mareş se poate mândri (şi noi odată cu el) cu întreaga sa carieră diplomatică şi scriitoricească, înfăptuită cu modestie (modestia nu-i apanajul cărturarului autentic?), perseverenţă şi acribie ştiinţifică, demnă de un intelectual cu ţinută academică.

Pagini bizare în esperanto

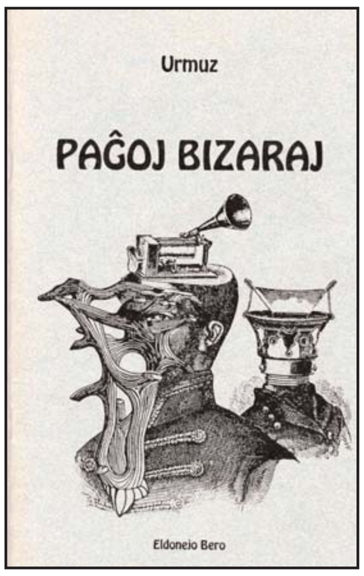
Anca CHIOREAN

Una din traducerile mai cunoscute, din limba română în limba esperanto, este din Eminescu: *Poeziajoj: Eminescu en esperanto. Poezii: Eminescu în Esperanto,* cu un Cuvânt înainte de Eugen Simion. Volumul bilingv nu a trecut neobservat. Constantin Cubleşan, în *Eminescu în oglinzile criticii,* remarcă traducerea şi face o serie de observaţii relativ previzibile, concentrându-se asupra „ciudăţeniei" potrivirii acestei limbi artificiale în acest context. Constantin Cubleşan, la fel ca Eugen Simion, nefiind niciunul vorbitori de esperanto, constată că ea „sună bine" şi remarcă existenţa unui potenţial considerabil în ceea ce priveşte calitatea traductologică. Tudor Arghezi, de asemenea, într-un medalion din 1946, puncta importanţa existenţei limbii esperanto, în ciuda faptului că ea este „un grai destul de urât".

Din punct de vedere conceptual, potrivirea cea mai bună între o literatură şi un limbaj auxiliar internaţional, adică un limbaj ficţional în general şi esperanto în special, este literatura urmuziană. Volumul *Pa^goj bizaraj* (Berkeley, CA: Eldonejo Bero, 1998. 44 p.), traducerea lui Ionel Oneţ a *Paginilor bizare,* apare în California, parte din colecţiile editoriale de sub egida Asociaţiei Universale de Esperanto: *Pa^goj bizaraj.* El rumana tradukis Ionel Oneţ. Berkeley, CA: Eldonejo Bero, 1998. 44 p. Contents: La funelo de Stamate; Ismail kaj Turnavitu; Emil Gayk; Foriro eksterlanden; Cotadi kaj Dragonir; Algazi & Grummer; Post tempesto; La Fuchsiado; Iom da metafiziko kaj astronomio; Kronikantoj.

Spre deosebire de volumul bilingv româno-esperanto al poeziilor lui Eminescu, acesta este în totalitate în esperanto, ceea ce sugerează că, dacă Eminescu în esperanto a fost şi o joacă intelectuală sau un exerciţiu traductologic, *Paginile Bizare* în esperanto se adresează direct unui public transnaţional pentru care această traducere are o utilitate foarte clară – anume, de a face literatura urmuziană accesibilă unui segment demografic foarte precis.

Coperta a patra a volumului descrie textele urmuziene în termeni vizibil meniţi să se adreseze unui public vast, originar din spaţii culturale foarte diferite, al căror unic punct comun este reprezentat de limba universală (fragmentele sunt scrise doar în Esperanto): „Considerate la început doar farse intelectuale, lucrările lui Urmuz impresionează prin grotescul universului creat de o adevărată comedie a limbii. După modelul structurilor epice de tip clasic sau printr-o aranjare a vocabularului perfect logică, scriitorul introduce elemente absurde care fac oamenii să râdă. De fapt, el creează parodii, antiproze subtile şi deloc gratuite ale prozei de tip clasic. Se poate descoperi în opera sa o parodie a romanului erotic, o nuvelă socială, o epopee, o fabulă etc. În spatele trăsăturilor absurde ale universului creat de Urmuz, se poate descoperi în opera sa foarte concretă şi banala realitate…" Abordările universalizante ale scrierilor urmuziene l-au aşezat, până acum, în comparaţii cu Alfred Jarry şi Kafka. Însă, cum este poate firesc, nota editorului îl plasează între Daniil Harms şi István Örkény: „Dacă ţi-au plăcut *Hura-a-a-a* de rusul Daniil Harms şi *Nuvelele-minut* ale maghiarului István Örkény, atunci nu ai vrea să ratezi *Paginile bizare* ale predecesorului lor, românul Urmuz".

Comparaţiile sunt fireşti nu doar în contextul asemănărilor literare în sine, ci şi în contextul faptului că operele celor doi autori au fost, la rândul lor, traduse în esperanto. Dacă volumul lui Urmuz e însoţit de descrierea *Prozaĵetoj de groteska majstro* (*Piese în proză ale unui maestru al grotescului*), volumul lui Harms conţine *Scenoj kaj absurdaĵetoj de verkisto, kiu motoris la estetike ribelan skolon „Hura"* (*Scene şi mici absurdităţi ale unui scriitor care a condus şcoala „Hura" rebelă estetic*), iar al lui Örkény conţine *Sesdeko da prozaĵoj kun minimumo da informoj, postulantaj de la leganto maksimumon da imago* (*Şaizeci de proze cu un „minim de informaţie", cerând de la cititor „un maxim de imaginaţie*").

Nota traducătorului volumului nu abordează naşterea traducerii acesteia în limba esperanto şi nu aduce niciun plus de lumină asupra dificultăţilor sau a opţiunilor traductologice, a adaptărilor contextuale sau culturale de care a fost nevoie.

Tocmai această absenţă sugerează faptul că *textura* scrierilor urmuziene are deja un caracter suficient de universal încât să poată fi transpus într-un limbaj transnaţional şi transcultural. Singurele piedici în calea universalizării, prin specificitatea lor românească, sunt date de numele proprii, iar soluţiile filologice apar în note, explicaţii care, de altfel, lipsesc în alte ediţii traduse: „Curtea de Argeş [kurtja de arĝeŝ]", „Arionoiaia [arionŭaja] – strato en Bukareŝto", „Dobroĝo – rumania provinco inter Danubo kaj la Nigra Maro (Dobrogea)", „Covaci [kovaĉj] kaj Gabroveni [gabrovenj'] – stratoj en la negoca kvartalo de Bukareŝto", „Bucur [bukur] – nomo de la ŝafisto, kiu, laŭlegende, fondis la vilaĝon, kiu poste fariĝis la ĉefurbo de Rumanio, Bucureşti [bukureŝtj]", chiar fără a se limita la explicarea elementelor româneşti: „Schule der Geläufigkeit (ger.) – Lernolibro pri rutineco (lertecekzercaro por pianstudantoj)".

Existenţa traducerii scrierilor urmuziene în esperanto pare mai mult decât potrivită contextului său hermeneutic. Potenţialul universalizator este stimulat de spaţiul relativ extins al diseminării literaturii lui Urmuz şi apelează la faţetele care transcend românitatea *Paginilor bizare,* cum sunt absurdul şi umorul. Problema traducerilor în general, însă, se întoarce tocmai asupra acestei absenţe a spiritului culturii din care emerge. Aerul *românescului* de început de secol XX include universabilele absurdului, umorului sau grotescului, însă include şi parodia şi nuanţele substraturilor culturale profund înrădăcinate în spaţiul propriu, aer care rareori poate fi simţit într-o traducere. Universalul, însă, transcendentalul care emană din conţinutul scrierilor urmuziene îşi găseşte astfel suportul sau mijlocitorul ideal.

Notă: O versiune extinsă a prezentării de faţă a fost inclusă în *Lucrările Simpozionului Internaţional Urmuz 140-100, Curtea de Argeş, România, 17-19 martie 2023,* Ed. Gheorghe Păun, Tiparg, 2023. O versiune scurtă este în curs de publicare în revista *Breviaria Bibliothecaria* (Cluj-Napoca).

Sacrificiul de sine al lui Urmuz

Victor RAVINI

Christopher Nugent (n. 1930), profesor de istorie şi religie la universităţile din Kentucky, Dublin şi altele, explică sinuciderea altruistă în scopuri religioase, cât şi sinuciderea altruistă a militarilor în timpul războiului, intervenţiile sinucigaşe ale pompierilor sau ale poliţiştilor, din perspectivă sociologică. Cei care îşi jertfesc viaţa pentru un ţel superior lor înşişi nu consideră că moartea lor înseamnă sfârşitul istoriei, ci că, dimpotrivă, este un fel metafizic de a se eterniza pe sine în istorie şi a obţine renume etern. Asemenea sinucideri altruiste pentru un ţel superior propriei fiinţe nu sunt simple sinucideri din cauza unor psihoze banale, ci sunt sacrificii voluntare pe altarul unei idei nobile. Sunt acţiunea unor oameni cu un psihic bine echilibrat şi extrem de puternic. Sunt oameni cu nervi tari. „Moartea prin sacrificiu nu înseamnă că acesta este sfârşitul istoriei, ci e permanentizarea metafizică a istoriei printr-o acţiune care face să înceteze istoria fizică şi aduce gloria eternă." (1)

Nugent spune că „sacrificiul este cea mai veche instituţie religioasă din lume. Poate părea ceva demodat pentru societatea de consum, însă nu există temeiuri pentru a presupune că va dispărea. Sacrificiul de sine este ceva universal, în toate culturile religioase şi probabil că exprimă ceva elementar în natura omenească. Nu suntem numai animale raţionale, cum spune Aristotel, ci şi animale sacrificatoare." (2) Ba chiar şi auto-sacrificatoare, cum este în cazul sinuciderilor în scopuri altruiste, religioase, militare sau pentru un scop umanitar în folosul societăţii. Autorul afirmă că „moartea nu are un sens public, ci din ce în ce mai mult şi inevitabil un sens privat. Varianta laică a existenţialismului a adus ideea aceasta la concluzia cea mai logică şi a declarat moartea absurdă." (3)

Se spune că Urmuz al nostru (Demetru Dem. Demetrescu-Buzău, 1883-1923), celebru în istoria literaturii universale, s-a sinucis pentru a demonstra absurditatea morţii şi a încununat astfel opera sa prin concordanţa dintre biografia şi scrierile sale, cum nimeni nu va mai avea curajul să îl imite. Alt sens nu s-a găsit pentru sinuciderea lui. Poate că gestul lui ar trebui re-definit. Probabil că este impropriu să spunem că Urmuz s-a sinucis. El nu avea nicidecum vreun motiv să renunţe la viaţă. Urmuz era un om perfect echilibrat psihic. Nu avea nicio depresiune psihică sau vreo altă formă de psihoză destructivă. El s-a auto-sacrificat pe altarul unei idei nobile, pe altarul filosofiei existenţialiste, pe altarul literaturii şi al artei. Al artei de a transforma propria viaţă într-o operă de artă. O operă inimitabilă şi eternă.

Prin sacrificiul său, Urmuz s-a eternizat în literatură şi în conştiinţa tuturor generaţiilor viitoare. Sacrificiul lui Urmuz este un gest umanitar suprem, de cea mai mare anvergură a omenirii, de pe toate meridianele. Gestul lui de a îşi curma viaţa este un gest care ne afirmă nouă şi tuturor, valoarea vieţii. Urmuz a denunţat moartea că este absurdă. Din moment ce moartea este absurdă, viaţa e plină de sens. Şi, în concluzie, să trăim viaţa, pe care el a renunţat să o mai trăiască. El a renunţat la viaţă în folosul afirmării vieţii. Negându-şi viaţa, Urmuz afirmă viaţa. În perfectă potrivire cu stilul său literar, Urmuz afirmă viaţa prin negaţie. Urmuz nu s-a sinucis, pentru că un nemuritor nu se poate sinucide. El doar a trecut în eternitate.

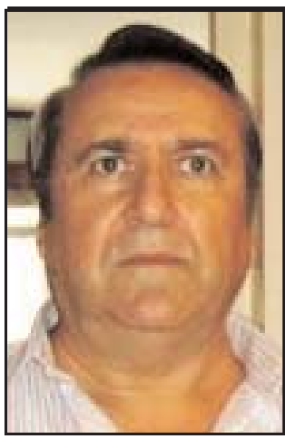
Note

1. A sacrificial death means that this is not the end of our history, but its perpetuity in a self-transcending movement to end history, dissolved into everlasting glory. (Cristopher Nugent, *Mysticism, Death and Dying,* State University of New York Press, Albany, 1994, pagina 87)

2. Sacrifice is the oldest religious institution known to humankind. Though it may appear out of fashion in a consumer society, there is no reason to suppose that it will disappear. Since sacrifice is found universally, in all religious cultures, it must express something elemental in human nature. We are not just, as Aristotle says, rational animals, but also sacrificial animals. (Nugent 1994: 83)

3. Death is devoid of a public meaning and increasingly – or inevitably – a private meaning. The secular variety of existentialism has simply brought this to its logical conclusion in declaring death absurd. (Nugent 1994: 84)

Cărţi şi autori

Poezia unui neo-existenţialist cu sistem – Coaxialismul

Zenovie CÂRLUGEA

Sorin Cerin (Sorin Hodorogea, n. 25 noiembrie 1963, Baia Mare) este cunoscut mai mult prin scrierile sale de filosofie, de logică şi eseistice, d-sa avânt totodată o consistentă operă poetică. Şi-a petrecut copilăria la Şilindru (Bihor), unde bunicul său era preot, urmându-l apoi la Săuca (Satu Mare), unde a făcut primul an de şcoală primară. Va urma studiile gimnaziale şi liceale la Baia Mare până în 1983, când pleacă la Bucureşti. De copil era pasionat de domeniul aviaţiei, câştigând mai multe premii la aeromodelism. După ce a fost o vreme redactor la un ziar din Bucureşti (*Dreptatea*), Sorin Cerin (pseudonim împrumutat de la prima soţie, numită Cerin) şi-a ales, persecutat fiind, calea exilului, plecând mai întâi în Statele Unite (New York, Dallas, Las Vegas), apoi, în calitate de corespondent de presă internaţională, în Australia. În 2000 revine în Europa, abandonează jurnalismul şi se consacră scrisului. Noua sa soţie, Dana Cristina Gorincioiu, îi traduce în engleză o mare parte din operele sale poetice, aforistice şi filosofice. Şi-a făcut debutul editorial cu „ediţiile Paco" la Bucureşti în 2003, continuând să colaboreze cu această casă editorială ani de-a rândul. În 2009 publică aici prima sa *Collection de Sagesse,* alcătuită din şase volume de aforisme, colecţia serială ajungând în total până la 22 de volume. În 2015, la eLiteratura din Bucureşti, publică cinci volume de „poezie filosofică" (fusese selecţionat în 2013 pentru *Antologia de aforisme,* printre cei 20 de autori aforistieni, apărută sub egida Asociaţiei italiene de aforistică şi Academiei Române din Roma). În 2020, din *Colecţia de Înţelepciune* sunt traduse texte în bulgară, iar în 2021 obţine Premiul „Société des poètes français", fiind inclus în *Antologia* pentru 2022, după care i se decernează „La diplôme d'ouvrage remarqué, pour ouvrage philosophique de qualité", titlu special ales de respectiva societate, pe considerentul că „dans l'œuvre poétique philosophique de Sorin Cerin, la philosophie et non la poésie, est prépondérante"...

În 2022, Casa de editură Estfalia, i-a publicat *Opera filosofică* şi *Opera aforistică,* reeditându-i opera sa poetică filosofică (publicată anterior, la diverse alte edituri), precizând, în dreptul fiecărui titlu, că este o ediţie de referinţă pentru uz didactic, fiind sponsorizată de către instituţii de învăţământ.

Poezia lui Sorin Cerin a fost considerată drept „o poezie filosofică existenţială", îmbinând imaginarul artistic cu conceptualul şi fixându-se de la început pe marile probleme existenţiale (Al. Cistelecan), într-un mod în care poetul-gânditor încearcă să contextualizeze existenţialismul la secolul al XXI-lea, să reconfigureze o mişcare ce se credea epuizată, cu rezultate din cele mai vizibile şi convingătoare (desigur, sunt de sesizat influenţe din maeştrii gândirii existenţialiste, Jean-Paul Sartre, Gabriel Marcel sau Søren Kierkegaard, ba chiar din „Eclesiastul" veterotestamentar. Totul într-o poezie vizibil amprentată de concepte şi, desigur, de un lexic specific, uşor recognoscibil (Elvira Sorohan).

Un alt comentator, criticul literar Ştefan Borbely, referindu-se la întreaga operă poetică a lui Sorin Cerin, identifica în aceasta influenţe specifice manihеismului, maya (religiilor), hinduismului sau precreştinismului, „caracteristici care apar în fiecare poezie sau culegere de poezii, scrisă până în prezent", ba chiar apropiind această operă poetică filosofică (de reverberaţii religioase) de gândirea lui Toma d'Aquino şi Giovanni Battista Piranesi. Apropierea de filosofia disperării a lui Emil Cioran o făcuse Maria Ana Tupan, subliniind că poetul-filosof merge pe „redefinirea fiinţei umane" în context existenţial, ceea ce-l plasează istoriceşte, ca proiect interpretativ, alături de gândirea lui Kierkegaard, Sartre sau Albert Camus.

Desigur, sunt de acord cu faptul că avem a face, în cazul de faţă, cu un „melanj" de poezie şi filosofie, mai bine zis, cu transformarea unor concepte în „idiopoeme", autorul valorificând o plajă largă de influenţe, de la cele amintite vizând în mod direct mişcarea existenţialistă cu promotorii şi exponenţii ei *de jure*, dar şi alte influenţe, precum transcendentalismul kantian, schopenhauerismul, nietzscheanismul, wittgensteinismul, cu prelungiri către semiotică şi structuralism, până la ceea ce gânditorul-poet numeşte *Coaxialism,* un sistem de gândire centrat pe relaţia dintre om şi univers, cu vechi ecouri în gândirea umanităţii, de unde şi sugestiile/trimiterile de lectură din această poezie sufocată de filosofie. Ar fi vorba, cum s-a spus, privind operele filosofice nu puţine, de „o contribuţie îndrăzneaţă la filosofia contemporană" şi nu de „o simplă sinteză", de „o viziune originală asupra adevărului (şi iluziei), a absolutului şi a vieţii, în

Melania Ecaterina Chituc

conversaţia filosofică a umanităţii". Mihai Handaric consideră *Coaxialismul* drept „cartea care explică sistemul filosofic al lui Sorin Cerin (...), o carte foarte originală, care analizează relaţia dintre om şi univers". De unde ideea de dualism în planul cunoaşterii, Sorin Cerin susţinând existenţa a două cunoaşteri faţă în faţă: „Cunoaşterea Închisă a Marelui Creator" şi „Cunoaşterea deschisă", aparţinând stării de lucruri, conştiinţa fiind aceea care menţine echilibrul dintre acestea. Factorul determinant al conştiinţei umane amprentate karmic, alături de raţiune şi emoţii, ar fi voinţa (trimitere la Schopenhauer).

Mai toţi comentatorii au relevat efortul de gândire propus de viziunea coaxialismului, mult mai cuprinzător decât paradoxismul, câtă vreme intră în rezonanţă cu religiile/filosofiile dualiste, cu doctrina gnosticismului, cu idele despre iluzia vieţii şi adevărul absolut etc. Sorin Cerin, în spiritul existenţialismului său frenetic, „răzvrătit", este de fapt un pelerin statornic şi pasionat, perseverând pe calea Adevărului Absolut (niciodată cucerit), întâlnind Iluzia Vieţii (Maya, Existenţa) şi gândind, problematizându-şi demersul, cum s-o „depăşească"/„transfigureze", cam cum am văzut că au făcut mai toţi gânditorii omenirii, de la Socrate la Bergson (Theodor Codreanu, Grid Modorcea, Laura Lazăr Zăvăleanu, Elena Armenescu, Ovidiu Moceanu, Ion Vlad, Mircea Muthu, Marian Odangiu, Cornel Ungureanu ş.a.).

În ceea ce priveşte poezia filosofică, mai toţi comentatorii au relevat legătura indisolubilă cu filosofia, în speţă cu sistemul de gândire propus (*Coaxialismul: ediţia finală de referinţă – ediţie de referinţă pentru uz didactic* [*Coaxialisme: l'édition de référence finale – édition de référence à usage didactique*], Bucarest, Roumanie, Editura Estfalia, 2022). Este vorba de o gândire congruentă, câtă vreme, ca un *Ianus bifrons*, autorul ne livrează o lirică exprimată de două faţete, omogenizate prin discurs poetico-filosofic, de unde denumirile volumelor lui Sorin Cerin de până acum, *Poezii filosofice*. Poezia devine un pandant al gândirii filosofice, întemeiată pe concepte şi noţiuni de substrucţie existenţialistă, trimiţând la coaxialismul său, de aceea în toate aceste texte regăsim trimiteri, sugestii, aluzii la filosofii şi religii din spaţii geografice diferite. Un critic îl numea nici mai mult nici mai puţin drept „un profet al neantului existenţial" (Cornel Moraru).

Consider alături de alţii că Sorin Cerin ne relevă imaginea Adevărului Absolut faţă în faţă cu Iluzia Vieţii, Maya, care ne trimite la Buddha Siddhartha Gautama, la hinduism, taoism, Hermes Trismegistul, fiind obligaţi să amintim influenţe din Goethe, William Wordsworth, Percy Bysshe Shelley, dar şi din nihilismul cioranian, Søren Kierkegaard, Jean-Paul Sartre şi Gabriel Marcel.

Să observăm că existenţialismul este doctrina care i-a satisfăcut autorului spiritul de libertate şi acţiune, dar şi ardenţa ideatică ori un anumit pragmatism aventuros, deopotrivă cu acel „sentiment tragic al vieţii" şi cu ideea „absurdului", pe care le găsim de-a lungul vremii nu numai la existenţialişti precum Kierkegaard, Husserl, Heidegger, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Maurice Merleau-Ponty etc., autori alături de care se înscrie opera lui Sorin Cerin, dar şi la scriitori în opera cărora găsim un existenţialism *avant la lettre*, precum Fiodor Dostoievski, Miguel de Unamuno, Franz Kafka, Albert Camus ş.a.m.d., ale căror influenţe sunt prezente în creaţia lui Cerin.

Din întreaga panoplie de teme şi motive existenţiale, de care nici filosofia dar nici poezia dlui Sorin Cerin nu duc lipsă, am aminti: Contingenţa fiinţei umane, devenirea şi fragilitatea fiinţei umane, neputinţa raţiunii, alienarea/înstrăinarea omului de lume şi de el însuşi, singurătatea şi secretul, vacuitatea sinelui propriu, moartea imparabilă şi neantul, afirmarea personală, angajarea într-un destin personal, nevoia „disperatului" de sensuri, recunoaşterea şi împreună-fiinţarea cu „celălalt" (*Mitsein,* Heidegger), viaţa expusă, dezavuarea omului căzut în ipostaza de „zoon politikon" (întâlnită şi la Mircea Eliade)...

Între cărţi de înţelepciune, figurează peste douăzeci şi două de volume de aforisme, iar cărţi filosofice sunt vreo şase, concepţia sa rotunjindu-se în tratatul *Coaxialismul* (2007) şi *Logica coaxiologică* (2007) şi altele, ediţia finală „de referinţă" fiind editată la Bucureşti, în Editura Estfalia, în 2022.

Autorul este prezent în câteva antologii de poezie şi aforisme apărute în ţară şi străinătate, dar şi în dicţionare şi enciclopedii (*Un Dicţionar al Scriitorilor Români Contemporani*, volumul IV, Opera Omnia, coordonator Ioan Holban, Tipo Moldova, Iaşi, 2016, pp. 137–146; *Dicţionarul scriitorilor români de azi de* Boris Crăciun şi Daniela Crăciun-Costin, Ed. Porţile Orientului, Iaşi, 2011; *Dicţionarul biobibliografic, colectiv*, Cluj-Napoca, 2011; *Enciclopedia Scriitorilor Români Contemporani de Pretutindeni,* autori Mihai Cimpoi, Traian Vasilcău, Chişinău, Rep. Moldova, 2019, pp. 203–204.

În acest sens, al lansării conceptului de „Poezie filosofică", cu care Sorin Cerin îşi subtitrează zecile de apariţii editoriale (operă de gen de până azi), desigur, comentatorii au făcut uneori trimiteri la poezia de inspiraţie filosofică, chiar la Blaga, autor de sistem – „Meine System", care niciodată nu şi-ar fi subintitulat vreun volum „poezii filosofice", reflecţia fiind intrinsecă textului literar, colorând tematic discursul poetic, la nivel de poem sau volum, şi nu punând de la început un indicator care ar putea să pună în situaţie ancilară estetica textului literar respectiv.

Fiind o poezie ce evocă „mari întrebări existenţiale" (Ovidiu Moceanu), lirica lui Sorin Cerin, observă corect Ana Blandiana, „nu enunţă adevăruri filosofice" (ba da, face şi asta, zicem noi!), ea „ţese revelaţii asupra acestor adevăruri", uneori prin aluzii evidente, conotaţii de intertextualitate. Rămâne să exemplificăm, cu versuri din volumele poetului, din care vom înţelege mai bine care este „poziţionarea" poetului faţă de filosoful de largi ocoluri onto-cosmice şi existenţiale, epistemologice.

→

Cărţi şi autori

Mai întâi să reţinem câteva titluri din *Opera Omnia* („cărţi de poezie filosofică"), tipărită în româneşte în 2022 – după toate titlurile trebuie adăugat „poeme filosofice": *Existenţă şi timp; Marea Contemplare Universală; Paradigma Eternităţii; Străinul Subconştient al Adevărului Absolut; Copacul cunoaşterii; Dinainte de Spaţiu şi Timp; Bisericile cuvintelor; Divinitate; Eternitate; Filosofia iubirii – verighetele privirilor; Filosofia iubirii – lacrimi; Filosofia iubirii – fructul opri; Filosofia iubirii – dragoste şi destin; Iluzia Amintirii; Iluzia Morţii; La cabinetul stomatologic; Obiecte de cult; Origami; Trafic de carne vie; Vremurile cuielor tulburi; Absurd; Iluzia Existenţei; Pe Umerii Lacrimii Unui Timp; Singurătatea Nemuririi; Steaua Nemuririi; Tot Ce A Rămas Din Noi Este Iubire; Transcendental; Oglinzile Paralele ale Genezei; Marea Iluzie a Spargerii Totului Primordial; Întâmplare Neîntâmplătoare; Iluzia Mântuirii; Înţelesul Iubirii; În Sălbăticia Sângelui; Început şi Sfârşit; Fiinţa şi Nefiinţa; Existenţialism; Calea Spre Absolut; Angoase Existenţiale; Amintirile Viitorului; Drame de Companie; Zâmbetul Este Floarea Sufletului; Omul Este o Şoaptă Mincinoasă a Creaţiei; Mai Singur; Creaţia Iubirii; Zilele Fără Adăpost ale Absurdului; Vise; Teatrul Absurd; Stelele Căzătoare ale Durerii Lumii de Apoi; Greaţă şi Absurd; Statuile Vivante ale Absurdului; Iubire şi Sacrificiu; În Inima Ta de Jar Iubire; Disperare; Depresiile Absurdului Carismatic; Cunoaşterea Este Adevărata Imagine a Morţii; Arta Absurdului Statuilor Vivante; Alienarea Absurdului, Agonia; Condiţia Umană; Dumnezeul Meu; Sur les épaules de la mort,* Bucarest, Roumanie, Editura Estfalia, 2022. Alte volume ar mai fi: *A Fi Poet: Poezii de meditaţie; Fericire: Poezii de meditaţie; Zile de carton: Poezii de meditaţie; Suntem o Hologramă: Poezii de meditaţie; O clipă de eternitate: Poezii de meditaţie,* toate tipărite în anul 2015 la Editura eLiteratura din Bucureşti.

Operă impresionată de poet hotărât, îndârjit, perseverent, de oţioasă speculaţie/meditaţie filosofică, dl Sorin Cerin a fost prea puţin comentat şi, observ, foarte puţin în publicaţiile Uniunii Scriitorilor din România (*Contemporanul, Familia, Convorbiri literare*), d-sa publicând perseverent în *Destine literare* din Montreal, Canada, revista scriitorilor români din America de Nord (ASRAM), sau alte reviste din spaţiul virtual. De asemenea, filosofia sa nu ştim dacă este una „de catedră", ci a unui spirit creator independent de spaţiile recunoaşterilor universitare, ştiinţifice. Oricum, lucrările există şi ele vor face dovada unei pasiuni mai mult sau mai puţin omologate.

Poezia dlui Sorin Cerin ne vorbeşte despre: „Calea spre Absolut", „Fiinţă şi Neant", „Iluzia Morţii", „Eternitate", „nonsensul existenţei", despre „marile tăceri", despre „Iluzia vieţii", „Liberul arbitru", „Fericire", „Clipa de eternitate" şi „Zilele de carton", despre „holograma" ce suntem, „ploi de foc", „Îngeri şi nemurire", „Facerea lumii", „Alegerea mântuitorului", „Cuvântul lui Dumnezeu", dragoste („inimă de piatră", „parfum de eternitate", „memento mori", „adevăr, amintire, iubire", „marile noastre iubiri")... Ba chiar despre noul sistem de gândire numit de autor încă din anii 2000 Coaxialism (coaxiologie, numerologie, neoontologie si neognoseologie)...

După cum se înţelege, este vorba de un spirit existenţialist cam rebel, „un poet-filosof neînregimentat" (Grid Modorcea), de o „lirică de reflectie" (Elena Armenescu), de „un filosof al metaforei" (Al. Florin Tene), de „un filosof al meditaţiilor lirice" (Maria Ana Tupan), de „gnozele" (Ştefan Borbély) unui „poet existenţial" (Elvira Sorohan), de „un autor al meditaţiei şi al revelaţiei" (Gheorghe Andrei Neagu), despre „o invitaţie la meditaţie" (Adrian Dinu Rachieru).

Dar să vedem cum se desfăşoară această poezie declarat filosofică şi existenţialistă în firescul discursului poetic. Iată cum sună primul text din volumul *Existenţialism – poeme filosofice* (Estfalia, 2022): *Pierdut,/ în Transcendentalitatea Veşniciei,/ mi-am înscris cu litere de stele,/ Destinul,/ pe lista Naşterilor,/ din această Lume,/ a Iluziilor Existenţei,/ unde Aşteptarea,/ de a ajunge la rândul,/ primei Respiraţii,/ a fost tocmită de Moartea,/ care-mi cumpărase Viaţa,/ ce încă nici nu apăruse,/ pe taraba Târgului de Vechituri,/ a Cuvântului Facerii,/ ce-avea să mă însufleţească.* (*Transcendentalitatea Veşniciei*)

O meditaţie, desigur, asupra implicării destinului său în existenţialitate, desfăşurată pe o logică ce dă impresia de prozaism, dar nu asta este supărător, ci înecarea discursului liric în virgule. Am cercetat şi celelalte opt volume şi am constatat că după fiecare vers se pune virgulă, şi unde trebuie şi unde nu trebuie. Nu ştiu dacă autorul a amendat sau nu astfel de semne de ortografie de care mai bine textele s-ar debarasa, potrivit unei maniere lirice postmoderniste.

Să mergem mai departe, la al doilea volum, *Fiinţă şi nefiinţă* (2022), şi să reproducem prima piesă lirică. Nu am putea spune că este o „artă poetică", întrucât toată poezia, ilustrând conceptual şi noţional idei filosofice, merge pe turnura liricii programatice, atotprezente, de o ubicuitate dezarmantă pentru cine caută oaze de lirism în acest deşert de filosofare existenţialistă. De aceea zicem, în cazul de faţă nu avem a face cu „alegerea" apelor, ci cu texte congruente în care poezia şi gândirea constituie un melanj, cu senzaţia că lirismul este înăbuşit la maximum, se află sub teroarea conceptualului, este forjat, ranforsat să ia formele unor Idei-Simbol şi nu al unor Metafore-Concepte ca în filosofia ori poezia lui Blaga: *Orice Veşnicie,/ trebuie să înceapă de undeva,/ la fel ca şi Moartea,/ precum orice Infinit,/ care nu are*

Emil-Florian Mihăilescu

reper într-o Conştiinţă,/ tinde să devină Neant./ Fără Amintire,/ întreaga Lume,/ s-ar nărui,/ în propriul ei Viitor,/ care ar muri,/ fără un Trecut,/ pe care să-L identifice,/ ca fiind,/ Viitorul său./ Şi astfel Trecutul este Viitorul Viitorului. (*Trecutul este Viitorul Viitorului*)

Moarte, Veşnicie, Infinit, Conştiinţă, Neant, Amintire, Lume, Trecut şi Viitor – sunt concepte pe schelăria cărora autorul ridică un raţionament, dezvoltă o logică în spiritul gândirii sale. Dar întrebăm: unde este Poezia, în sensul normal al cuvântului? Iar dacă poezia este doar concept pentru desenarea unor gânduri filosofice, atunci ea joacă după chipul şi asemănarea cugetătorului, trădându-şi poeticitatea, metanoia, statutul transfigurator estetic al liricii...

Aceste texte sunt, de fapt, meditaţii în regim existenţial şi mai puţin poezii, ele pot sta foarte aproape de „operele înţelepciunii", adică de culegerile de aforisme, nici ele puţine, ale autorului.

Iată şi începutul volumului *Greaţă şi absurd* (2022), cu acelaşi joc de virgule de-a dreptul stresant, text în care adie acele indignate nelinişti ale interogaţiei pe care le întâlnim şi la Eminescu, şi la Arghezi, şi la Blaga, şi la Nichita, în general în marea Poezie a lumii: *De ce ai lăsat Doamne,/ ca Greşelile Creaţiei tale,/ să ne transforme Flăcările Iubirii,/ în Infern,/ şi Nesfârşirea Viselor,/ în Orizonturi,/ pe care să nu le putem atinge niciodată,/ cu pălmile Ochilor de Cer,/ ai Speranţelor noastre?// De ce ai lăsat Doamne,/ ca Păcatele Originare,/ să ne încătuşeze Eternităţile Clipelor,/ cu Timpul unor Vremuri,/ ale Inimilor de Pustiu,/ pe care nu şi le-ar dori,/ decât Greaţa şi Absurdul,/ cărora le-ai făcut marele privilegiu,/ să ne conducă Destinele,/ spre Moarte?* (*De ce ai lăsat Doamne*?)

Este vorba peste tot de o poezie a conceptelor, realizată prin desfăşurarea câte unui gând, o deşirare cam prozaică, ca o funie înnodată desfăşurată până la capăt, după care rămâne un fir de cugetare ce se adaugă la ghergheful cunoscut.

Dacă „tehnica" poetului merge pe această figură a gândirii, se pune întrebarea dacă nu cumva aceste texte nu sunt un fel de „respirări", „anexe" ale lucrărilor teoretice, oricum poezia, în înţelesul ei clasic de artă a versului întrebuinţând tropi şi figuri de stil, este în faţa unei provocări de identitate statutară.

Dar poate că aceste texte voit numite „poezii filosofice" sunt chiar texte „filosofice", arondate acestei discipline, un fel de ilustrare „poetică" a sistemului filosofic pe care dl Sorin Cerin îl propune, încă nu ştim cu câtă audienţă omologată. Şi atunci, scoasă din domeniul beletristicii, poezia de această factură poate crea o nouă specie, rămasă însă în arealul preocupărilor auctoriale.

Mă gândesc la volumul *Mai singur,* mai exact, la poezia *Ne incendia în tăcere,* o meditaţie-text pe tema dragostei, desfăşurată ca un gând din aproape în aproape, autorul nereuşind să se rupă de marea obsesie a Creatorului, în umbra căruia vieţuieşte, şi să dea un răgaz „sensibil" temei sale, dincolo de raţionalizarea conceptuală, uşor de remarcat peste tot prin folosirea, în toate cărţile, a majusculelor-concepte: *Ne-am lovit,/ de cometa unui Destin,/ care ne incendia în tăcere,/ întregul Univers,/ pe care Creatorul,/ l-ar fi clădit treaptă cu treaptă de Iubire,/ numai pentru noi,/ ştiind că într-o zi,/ vom deveni,/ una dintre stelele cele mai iubite,/ ale Lui,/ luminându-i gândurile Eternităţii,/ cu Dragostea noastră.* Ni se pare atât de sfioasă şi parcimonioasă apropierea poetului de poezia „sensibilă", încât, prin recul, raţionalismul instituie o logică de compoziţie, ducând textul în zona reflecţiilor reci, grave, de replieri glaciale, bătând cu toate razele spre un existenţialism asumat şi aproape deloc spre lumea sensibilă a poeziei. Şi o altă poemă, chiar a 77-a, din volumul *Transcendental,* intitulată *Prin pieţele murdare şi aglomerate,* în care vedem prea bine silueta poetului-filosof, exprimându-se nu atât „poetic" cât noţional-filosofic, sentenţial, apoftegmatic, într-o scorţoasă verticalitate care înăbuşă ideea de lirism mărturisitor. Dincolo de orice bănuială, poetul este un filosof declarat, în faţa căruia Muza Poeziei păleşte. Oglinda, în care aceasta să se privească, există, dar regimul luminii este atât de înnegurat, ceţos, opac, încât imaginile reflectate, câteodată abia întrezărite, sunt înecate de mareele unor concepte existenţialiste, de reiterări noţionale şi conceptualizări laitmotivice (aceleaşi virgule între subiect şi predicat, între determinante atributive, între conjuncţii consecutive şi propoziţiile respective etc.: *Non-Sensul Existenţei,/ este opusul Transcendentalului,/ care respiră,/ prin Străinul Subconştient,/ al Adevărului Absolut al Iubirii,/ şi care ne-ar clădi o Lume,/ pe care azi nu o putem concepe,/ din Infernul,/ Iluziilor Vieţii şi Morţii,/ care ne obligă,/ să comunicăm cel mai adesea,/ doar prin Cimitirele de Cuvinte,/ care ne împăienjenesc,/ Gândurile Privirilor abătute şi pierdute,/ prin pieţele murdare şi aglomerate,/ ale Sentimentelor,/ care se calcă pe picioare unele pe altele,/ încercând să prindă un loc,/ mai în faţă,/ în Ierarhia Deşertăciunilor,/ care ne-a despărţit de noi înşine,/ astfel încât,/ am ajuns să ne dorim,/ tot ce nu ne reprezintă cu adevărat,/ şi nu este uman.*

Desigur, nu este uman să comunicăm nici prin *Cimitirele de Cuvinte,* nici să vedem cum sentimentele *se calcă pe picioare unele pe altele,/ încercând să prindă un loc,/ mai în faţă,/ în Ierarhia Deşertăciunilor,* nici să ne dorim *tot ce nu ne reprezintă cu adevărat,* desigur, nu este uman.

Câteva versuri din volumul *Fericire: Poezii de meditaţie*, Editura eLiteratura, Bucureşti, 2015: *Pagini de cer,/ din sufletele neprihănite ale nenăscutelor sentimente,/ stau rupte şi mototolite,/ pe caldarâmul de foc,/ al Destinului,/ pe care ne purtăm paşii zâmbetelor îngheţate,/ trase de săniile vorbelor grele,/ ce ne apasă buzele gândurilor într-atât de tăios,/ încât acestea devin săbiile străzilor pe care ne asudăm existenţele,/ batjocorite de zidurile reci şi întunecoase,/ ale ruinelor de iubiri,/ ce au mai rămas în venele,/ amurgului marilor tăceri,/ care ne-au născut strigătele facerii,/ unei lumi noi.*

Aceste poezii sunt mai mult o filosofie a sufletului, chiar o filosofare onto-cosmică de ecou pantocratic, pusă cu atâta gravitate gnoseologică în „poemele filosofice" ale dlui Sorin Cerin, întregindu-i astfel statura neo-existenţialismului care-l exprimă pe deplin. Sunt sigur că, lăsând filosofia mai la o parte, dl Sorin Cerin ar putea scrie o poezie de mai caldă corporalitate/sensibilitate, chemând, în amiezi augustane, Muza, cu bolul de zmeură şi coroniţă de albăstrele, într-un ambient de intimă destindere, parfumat ameţitor de crinii din vaze, un budoar de ivoriu cu lampadare, brocarturi şi catifeluri, cărţile de filosofie şi de „sagesse" de pe rafturi fiind înlocuite absolut cu statuete de Tanagra, cu bibelouri nipone şi asiatice orfevrării...

(26-27 februarie 2023)

Cărţi şi autori

Ştiinţele exacte, spre poezie. Sau invers...

Aureliu GOCI

Prin ***Studii lirice*** (poezii, vol. I, Curtea veche Publishing, Bucureşti, 2020), titlu cu rezonanţe şi trimiteri critice, autorul, Emil Dinga, înţelege un clasic volum de versuri precedat de o erudită prefaţă; aceasta, semnată de Nicolae Georgescu, apreciat ca prim eminescolog al epocii noastre, se extinde într-o analiză prezentând diversele specii prezente în carte, sub generice cum ar fi caligramele, versul alb, ancotribul – „poem format din trei catrene, unde al doilea vers al fiecărui catren este totdeauna în paranteză, fiind versul greu" – apoi sonet, glosă, rondel, gazel, rubaiat, haiku, tanka etc.

Autorul se înscrie în categoria poeţilor veniţi din domenii profesionale academice, ştiinţifice. Specialist în cibernetică economică şi epistemologie economică, deci pe dominanta matematicii, am putea să-l apropiem de referinţa tipologică a lui Ion Barbu – Dan Barbilian. Este unul dintre puţinii autori care tipăresc caligrame, îndeosebi în forme geometrice, şi de aici putem bănui că are aspiraţii clasicizante în variante experimentale.

Întorcându-ne la titlul volumului, trebuie să admitem că un autor îşi poate denumi versurile după dorinţă, dar a alege un titlu care identifică un gen, o specie literară cu un specific bine precizat este un curaj care conduce la confuzii. Sau poate autorul foloseşte termenul de „studiu" în sensul artelor plastice, adică încercări, exerciţii, variante în susţinerea unei teme unice.

Cele 20 de „studii" se dedică, fiecare, câte unui cuvânt şi fiecare vocabulă apare în construcţii versificate – clasice în cea mai mare parte a lor: sonet, glosă, limerick etc. Nu-mi amintesc să fi întâlnit vreun autor care să fi trecut printr-o asemenea experienţă, poetul Ion Barbu făcând altfel de apropieri de ştiinţele exacte.

Dar să vedem cele 20 de cuvinte aflate în studiu, şi începem cu „absenţă". El este conturat printr-un desen – anunţat ca atare, apoi (Absenţă) – ECUAŢIE, *x* = 0, şi în sfârşit (Absenţă) – VERS ALB: *La fel cu/ orizontul, absenţa/ creşte din propria parcurgere, o/ absenţă azi e mai/ largă decât a fost/ ea ieri, aşadar/ te rătăceşti mai uşor/ în ea*. (...) Iar versurile *absenţa e la fel în toate direcţiile* ilustrează desenul, iar finalul poemului se adânceşte, oarecum, în filosofie: *A nu avea o/ absenţă... înseamnă a fi murit deja, căci/ mori atunci/ când nu mai ai/ nimic de/ căutat.*

Dar **cuvântul „absenţă"** este exprimat în toate speciile poetice clasice şi mai puţin clasice: (Absenţă) – SONET, (Absenţă) – GLOSĂ, (Absenţă) – CALIGRAMĂ. Aceasta din urmă este reprezentată printr-un pătrat format din versuri care au chiar şi virgule, chiar şi majuscule; dacă îl citeşti începând de la orizontala de sus, în direcţia de mişcare a acelor ceasornicului, obţii poemul: *În rama închisă a timpului meu/ Nimic nu m-aşteaptă,/ Un templu în care nu e niciun zeu,/ Şi nu-i nicio treaptă.* Dar nu putem exclude citirea pe verticală – tipică culturii chineze – sau pe cea de la dreapta la stânga, şi atunci rezultatul ar fi cu totul altul.

„Studiul 2, Amintire" reia „tehnica" primului studiu, dar aş observa că autorului i se „potriveşte" mai bine versul alb decât formele fixe. Altfel, discursul poetico-filosofic este interesant, chiar dacă nu toţi cititorii cunosc îndeajuns de multă algebră ca să înţeleagă subtilitatea ecuaţiei...

Rodica Strugaru

Conceptele de adâncime însă, cum ar fi „Dumnezeu" sau „Bătrâneţe", merită o atenţie aparte, alături, desigur, de „femeie", care a inspirat atâţia poeţi. La studiul dedicat lui Dumnezeu ecuaţia este *x* = *X*, iar versurile *Eu cred că/ Dumnezeu este o aşteptare, sau/ o neuitare de/ când nu eram pe lume* (...) autorul trimite – intenţionat? – la Studiul 4, dedicat Aşteptării. Poemul Dumnezeu – ANCOTRIB – se apropie, oarecum, din punct de vedere ideatic, de Arghezi: *Ce singur S-a simţit, ce pustiu şi ce stingher,/ (De singur eşti, aievea de vis n-o poţi distinge)/ De a făcut Pământul tovarăş pentru Cer,/ Să-i fie-alături, însă, să nu îl poată-atinge.//.../ Iar sensul este unul, să ne-nălţăm spre El,/ (Suprema înălţare e sufletul curat)/ Şi-n capătul din urmă să fim precum e Cel/ Ce dorul mântuirii în viaţă ni l-a dat.*

Cuvântul „Bătrâneţe" are un haiku deosebit: (*Bătrâneţe*) – HAIKU: *Capătul de sfârşit tânjeşte/ După capătul de început –/ Deci, niciun capăt – cerc.*

În **Prefaţa volumului,** profesorul Nicolae Georgescu nu vorbeşte de poezia erudită, puternic intelectualizată, ci de opera savanţilor: *...Fără această poezie a savanţilor, drumul poeziei române ar fi fost realmente altul; nu s-a integrat, a rămas pe birourile lor, n-a influenţat categoria „poeta doctus", n-a umbrit-o pe aceea a poetului de talent. Şi de aceea cred că fenomenul este larg şi exprimă o încredere/tendinţă de recucerire a unui spaţiu pierdut.*

Disponibilitatea autorului pentru formele fixe, inclusiv pentru cele foarte rare, este remarcabilă. Prin opera foarte dinamică şi diversă, putem să salutăm prezenţa unei personalităţi de ştiinţă în domeniul poeziei, observând că adâncimea gândirii este un atribut al poetului, dar şi al savantului.

Meditaţie şi spiritualitate

Constantin LUPEANU

Elena Armenescu este poetul deplin care împărăşeşte o constelaţie proprie. Născută în Teleorman, la 22 mai 1948, cu studii de medicină la Timişoara şi practică îndelungă în câteva judeţe, se hotărăşte în cele din urmă să se aşeze la Bucureşti. Specializată în pediatrie şi cardiologie infantilă, la maturitate îşi creşte competenţele în nutriţie, boli metabolice şi diabet, acupunctură, este membru fondator al Fundaţiei Mirabilis de medicină alternativă transdisciplinară, medicină holistică zalmoxiană. Iar cum acestea nu erau îndeajuns, face literatură şi publică, începând din anul 1995, aproape două duzini de culegeri de poezie originală. Pasiunile care i-au întregit viaţa: medicina, literatura, istoria, religia. Poetei Elena Armenescu îi sunt caracteristice inteligenţa, spiritul creator, scormonirea neîntreruptă a miracolelor vieţii, precum şi frumuseţea ei fizică şi lăuntrică în cel mai înalt grad. O magie de necontestat sălăşluieşte în preajmă şi de aici îşi trage seva poeta mistuită de flacăra luminii. A fost recunoscută prin diferite premii şi diplome de creaţie şi deţine o sumedenie de distincţii şi titluri onorifice.

Trecere, poemul cu care se deschide selecţia de autor *111 poeme: cele mai frumoase poezii, antologie lirică,* emană un sentiment delicat de iubire, poate neconform cu epoca în care a fost scris, însă antologic prin alcătuire şi sensurile implicite. Poemul caracterizează întreaga carte şi chiar creaţia poetică a Elenei Armenescu. Pentru că poezia ei înseamnă meditaţie, concepte lirice, treceri în transcendent de o supremă delicateţe, demers unic în istoria poeziei româneşti. Tematica poeziei şi stările afective sunt câteva, reluate la un registru superior: iubirea pentru Dumnezeu, iubirea omenească şi dragostea de ţară, glorificarea pământului în general. Lipsesc senzualitatea, voluptăţile de orice fel. Nobleţea omului şi credinţa de stâncă izvorăsc din adâncă frumuseţe. Se reliefează trei entităţi – inteligenţa, puterea şi iubirea, ele dau consistenţă şi forţă versurilor sale, le apropie de Dumnezeire, sunt matriţe, tipare primordiale. Aici se cuvine căutată puritatea poeziei pe care o scrie.

Poemul de lungă respiraţie *Iubirea Împără-tească,* creat în anul 2004, dovedeşte că omul şi planeta pretind iubire! Poem eseu, de o frumuseţe rară, livresc în multe încheieturi, care are înmănuncheat în el principalele teme poetice proprii, exprimă totodată modul de tratare, de exprimare poetică al poetei, cu o viziune care saltă mereu de la firescul cotidian la metafizic, pe firul glorificării lui Dumnezeu şi al Trinităţii. Iată o fulminantă iluminare: „Prin tine vede un ochi al meu frumosul/ Ţie ţi-aduc acum îndestulat prinosul/ Şi binecuvântarea mea, ca zestre/ Să ţi-o aşezi în vastele-ţi ferestre!" (catrenul 111)

Dacă în prima sa carte de poezie credinţa religioasă e ca o adiere, aceasta devine apoi tema constantă a poeziei sale. Credinţa este iubire, este lumină pură. Elena Armenescu va rămâne, de asemenea, drept un poet care preamăreşte magia luminii, care cântă prezenţa luminii printre noi şi în noi. Lauda luminii se întâlneşte la tot pasul. „Aici, în locul acesta misterios, plin de lumină/ Am visul elixir, trăirea roib, cea mai deplină!/ Aici, tălpile mele aproape eteric atins-au cărarea/ Iar gândul zburdălnicind prin timp, cugetarea." (*Locul de lumină*)

Discreţia şi delicateţea proprii autoarei sunt transferate poeziilor, iar acestea prelungesc sentimentul religios în exprimare diafană, fără nimic ostentativ, evlavios sau cântări imnice şi de aceea transmit senzaţia că această abordare a troparelor este firească şi ne aparţine fiecăruia. În consecinţă, poemele sale sunt chemări la puritate sacrală, în ele este prezentă divinitatea, emană duhul lumii sfinţite, redescoperă intervenţia divină. Se simt totodată legături misterioase cu cosmosul în căutarea eternului.

Un analist ar trebui să vorbească despre clasicismul creaţiei Elenei Armenescu. Tensiunea poetică este reflectată în lirism sobru, cu vibraţie clasică. Şi oricât ar părea de ezoterice, poeziile sale au rădăcini în realitate, transmit mesaje ale vieţii cotidiene. Totuşi, autoarea este atentă la cotidianul care urâţeşte, deformează, dăunează omului şi îl prelungeşte într-un vis al himerei în spovedanie. Ea scrie totodată o poezie a introspecţiei, totul transfigurat la extrem. Viaţa este cale de întoarcere spre Dumnezeire! O artă poetică există în poezia *Poetul,* poetul pătruns de lumină, flacără înzăpezită, cântec şi vuiet astral, el fiind magul ce aprinde furtuni stelare (citate din poem) etc.

Iubirea este tratată ca atribut al sferelor astrale şi sunt multe poezii în care iubirea cântă, graniţele trupurilor se topesc ameţitoare, dar nu carnal, deoarece îngerii stau de veghe! (*Cântecul iubirii şi altele*)

O altă temă distinctă se străvede în *Tata* – aici ea se numără printre puţinele poete care îşi omagiază tatăl, pe care-l vede „viu prin tot ce-n viaţă a sădit"...

→

Exilul şi reîntoarcerea

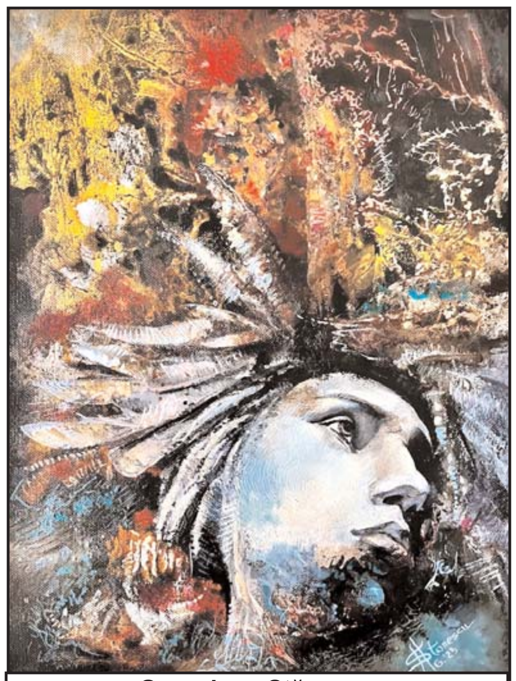
Alexandru CAZACU

Exilul va rămâne mereu un subiect generos şi multidisciplinar de analiză pentru cercetătorii diverselor domenii ale ştiinţelor umaniste. Această stare încifrează simbolic semnificaţiile unei situaţii universale a condiţiei umane, vorbindu-se chiar de o „metafizică a exilului”. René Guénon arată cum exilul oferă acea cheie analogică menită să înalţe fiinţa umană deasupra aspectelor vizibile şi să-i acorde darul cunoaşterii veritabile. Fenomenul apare încă din protoistorie, ilustrat de documente laice sau sacre. Textele veterotestamentare descriu exilul primilor oameni Adam şi Eva, dar şi fuga din Egipt în căutarea „tărâmului făgăduinţei”. Din Evangheliile Noului Testament aflăm de exilul lui Iosif şi al Mariei la Bethleem. Iar operele mitologice *Odiseea* lui Homer şi *Eneida* lui Virgiliu ilustrează „rătăcirile” lui Ulise respectiv Enea de dinaintea întoarcerii acasă.

În ce priveşte literatura română a scriitorilor din exil, fenomenul este de dată relativ recentă, după a doua jumătate a secolului douăzeci. Până la acel moment, relevanţa acestuia era redusă. După anii patruzeci ai secolului trecut, când regimul politic, economic şi social suferă grave turbulenţe ce se sfârşesc cu un regim dictatorial ce va dura mai mult de patru decenii, aceste producţii literare au completat tabloul general al culturii scrise în limba română. Ele se adaugă celorlalte tipologii literare specifice acestei perioade: literatură oponentă (disidentă), literatură evazionistă (strict estetică) şi literatură oportunistă (servilă). Literatura exilului este un tezaur cultural valoros asupra căruia este utilă şi necesară o aplecare şi o (re)vizitare din unghiuri multiple.

Un nou volum ce subscrie acestui demers este cartea *30 de scriitori români din exil, 1945-1989,* realizat de poeta şi jurnalista Daniela Şontică, apărut către sfârşitul anului trecut la Editura Basilica a Patriarhiei Române din Bucureşti. Având drept punct iniţial de plecare un proiect jurnalistic derulat de autoare în anul dedicat de Biserica Ortodoxă Română tuturor conaţionalilor din afara graniţelor, prin realizarea de medalioane ale unor personalităţi la radio *Trinitas* şi în ziarul *Lumina,* lucrarea s-a conturat pe măsura documentării şi completării la zi a informaţiilor aferente subiectului propus. Cartea este deschisă de o prefaţă a lui Iulian Boldea şi este împărţită în două secţiuni. În prima, intitulată *Portrete pentru o istorie a neuitării,* găsim portretizarea uneori mai succintă alteori mai elaborată a vieţii şi operei celor treizeci de scriitori propuşi, dar şi a unor opinii despre opera lor emise de către critici avizaţi. A doua parte, *Nouă interviuri de evocare*, conţine dialoguri cu scriitori şi cercetători preocupaţi de literatura exilului, dialoguri menite să completeze portretul câtorva dintre scriitorii prezentaţi anterior, dar şi să contextualizeze epoca. Se extrag preţioase elemente de atmosferă şi istorie literară. De asemenea, sunt relevate cu folos pentru cititor aspecte ale epocii şi ale comunităţilor intelectuale româneşti din străinătate, câţiva dintre partenerii de dialog ai Danielei Şontică având şansa de a-i cunoaşte personal pe unii scriitori din exil.

Specialiştii vorbesc despre trei valuri emigraţioniste ale scriitorilor români de după cel de-Al Doilea Război Mondial, primul fiind în anii patruzeci-cincizeci, când scriitorii au plecat speriaţi de dictatura regelui Carol al II-lea şi a lui Ion Antonescu, apoi, datorită instaurării comunismului, ce impunea proletcultismul şi realismul socialist. Practic, în această etapă a „deceniului obsedant” se poate spune că adevărata literatură se scria exclusiv în exil, exceptând câteva cazuri izolate. Au urmat apoi anii şaizecişaptezeci, în care, după o scurtă deschidere relativă, a venit „revoluţia culturală” preluată ca model din Coreea de Nord şi China. Ultima perioadă este a anilor optzeci, când în România cultul personalităţii conducătorilor atinge cote absurde, lipsa libertăţii este cvasitotală, iar atmosfera din societate în ansamblul ei se apropia mult de cea din romanul *1984* de George Orwell. Cartea tratează cu precădere scriitori aflaţi în primul val de exilaţi şi câţiva din valul al doilea. Lucrarea rămâne datoare la o nouă ediţie cu prinderea între coperţile ei şi a celor din al doilea şi, mai ales, din ultimul val.

Georgiana Stănescu

Medalioanele realizate tratează scriitori exilaţi în mai multe ţări. Din Franţa sunt aleşi cei trei autori de renume mondial: Mircea Eliade, în perioada sa pariziană, subliniindu-se rolul său în a coagula diaspora culturală a momentului prin revista *Luceafărul* şi prin articolele scrise de el în alte publicaţii, Emil Cioran, privit dintr-o perspectivă lipsită de etichetări, şi Eugen Ionescu, relevat în ipostaza sa religioasă. Apoi, cele două voci de la microfonul postului de radio Europa Liberă, Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, care au constituit decenii la rând „conştiinţa externalizată a românilor”, ei devenind o adevărată instituţie şi un „martor inclement” al întregului peisaj al literaturii române din ţară, dar şi din exil. Spaţiul francez a adăpostit, de asemenea, pe cunoscutul părinte al romanului *Ora 25,* Virgil Constantin Gheorghiu, pe importantul şi intransigentul prozator disident Paul Goma şi pe animatorul şi afabila gazdă a intelectualităţii române exilate, L.M. Arcade. Tot dintre cei care au găsit refugiu în hexagon, trataţi în paginile cărţi, se află şi prozatorul Nicolae I. Herescu, elegant la propriu şi la figurat până în ultima clipă, filosoful, publicistul şi jurnalistul Constantin Amăriuţei, eruditul critic literar Lucian Bădulescu, inimosul editor Ioan Cuşa, bonomul prozator şi traducător Theodor Cazaban, sensibila poetă Yvonne Rossignon şi cunoscutul autor de romane istorice şi de aventuri Vintilă Corbu. Scriitorii care s-au manifestat în Spania prezentaţi în volum sunt: savantul Alexandru Ciorănescu, cu o operă desfăşurată pe mai multe paliere, importantul Vintilă Horia, singurul român câştigător al Premiului Goncourt, şi universitarul George Uscăţescu, redactorul revistei *Destin*. Dintre literaţii exilaţi adăpostiţi în Germania se prezintă: Paul Miron, căruia mulţi scriitori din ţară le datorează invitaţii la Freiburg, George Ciorănescu, poet, eseist, prozator şi om de radio, şi Paul Chihaia, reputat istoric de artă. În îndepărtatul Hawai, efervescentul Ştefan Baciu, având alături pe soţia sa Mira Simian, au întemeiat revista *Mele,* adevărat reper al exilului literar românesc. Sunt prezentaţi, de asemenea, poetul ardelean Aron Cotruş, rămas în SUA, Grigore Nandriş, filolog în Marea Britanie, Victor Buescu, promotor al literaturii române din Portugalia, eminescologul Lucian Bord din Australia şi generalul scriitor Gheorghe Băgulescu din Japonia.

Mircea Eliade vorbea despre trei tipuri de comportament la confruntarea cu exilul, primul fiind cel ales de Ovidiu care, la Tomis, printre barbari, departe de Roma, este copleşit de lamentaţii şi tristeţe. A doua reacţie, dezirabilă, este a florentinului Dante Alighieri, care, surghiunit la Ravenna, îşi canalizează întreaga energie pentru a duce la bun sfârşit *Divina Comedia.* A treia cale este ...o mereu nouă cale adică tipul de pelerinaj al lui Ulise. Ultimele două alegeri sunt prezente la autorii aleşi.

Interlocutorii Danielei Şontică sunt provocaţi la evocări care redau această adaptare la un mod binar de viaţă, gândire şi structurare a materialelor, ce va duce la alcătuirea operei exilatului. Ruperea fiinţei de spaţiul ei matricial este mai greu de gestionat decât depărtarea geografică de zona natală, trebuind adesea depăşite frontierele interne ce vor permite oscilarea între două grile culturale. Distinsa realizatoare de emisiuni de televiziune Marilena Rotaru evocă întâlnirile şi influenţa avută asupra sa de către Horia Vintilă. Universitarul, poeta şi eseista Mihaela Albu face o panoramă realistă a scriitorilor din exil (domnia sa este editorul singurei reviste dedicate acestui fenomen, *Antilethe*). Domnul Dan Anghelescu vorbeşte despre caracterul combativ în sens naţional al lui Virgil Ierunca. Grigore Ilisei deapănă molcom dar eficient importanţa realizărilor punţilor culturale româno-germane de către universitarul Paul Miron. Crisula Ştefănescu vorbeşte aplecat despre importanta familie de intelectuali Ciorănescu. Tudor Nedelcea subliniază importanţa scriitorului Virgil Constantin Gheorghiu în literatura română. Adrian Lesenciuc face o excelentă şi aproape exhaustivă prezentare a vieţii, operei şi actualităţii poetului Ştefan Baciu. Doamna Flori Bălănescu atrage atenţia asupra receptivităţii încă neonorate a literaturii lui Paul Goma. Cercetătoarea Liliana Corobca sugerează recuperarea rapidă a importantului poet bilingv Alexandru Busuioceanu

Desigur una din mizele dezvăluite ale cărţii este invitaţia la studierea lucrărilor şi vieţilor autorilor din aceste medalioane, căci toate dimensiunile literaturii exilului, identitară, estetică, evocativă sau mărturisitoare, terapeutică şi justiţiară sunt prezente. Se poate zări ca printr-o fereastră compusă din portretele descrise în acest volum latura inter istorică şi intra istorică a acestui extrem de complex fenomen. Dar, dincolo de contribuţiile aduse la tema vastă a scriitorului român aflat în exil, din întregul volum al Danielei Şontică răzbate parcă acel îndemn luminos pentru „ieşirea din a exista şi intrarea în a fi” (crez existenţial al lui Vintilă Horia), în ciuda obstacolelor de orice fel. Întreaga lucrare pare a fi scrisă în acest spirit. Opera scriitorilor din exil se poate asemăna cu aceea a unui fiu strângător plecat demult, rănit de îndepărtare şi dor, ce se reîntoarce acasă întru regăsirea familiei, la tatăl şi la fratele său care nu fug neapărat înaintea lui şi nu sunt încă decişi să sărbătorească evenimentul. Dar acest fiu „pierdut era şi s-a aflat”.

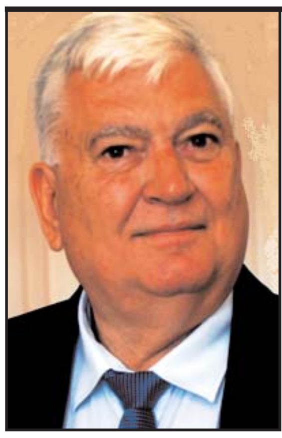
Reţin atenţia poeme reuşite, foarte aproape de ceea ce înseamnă capodoperă, cum ar fi *Mereu cu faţa la cer* – antologic, *Insomnia căutării* – unul dintre cele mai reuşite, dovadă a maturităţii de creaţie, care tinde spre perfecţiune, conţine un sunet profund şi sensuri bogate, *Urare de Anul Nou* – sensibilitate şi delicateţe, *Fluviul* – odă naturii şi vieţii, şi multe altele.

La Elena Armenescu nu se observă modelele, cel puţin nu cu ochiul liber. Lecturile sunt absorbite de autoare, trec prin filtrul propriu şi aspectul general al poeziei semnate se cheamă fără doar şi poate originalitate. Există discurs impresionist pe alocuri şi pretutindeni magia miracolului vieţii. Este o poezie elaborată, izvorâtă din inimă, dar exprimată cu mintea ageră ca un brici. Această poezie în primul rând cerebrală, nu este atentă la jocul prozodic, ritmul este cu totul neglijat, cer rimează întotdeauna cu mister, rugăciune cu plecăciune, rime ieftine, la îndemâna oricui, pentru că autoarea se concentrează pe sens şi nu pe formă. Ea ezită, rimele şchioapătă uneori în faţa prozodiei neîndurătoare, se predă adesea, dar înving armonia şi unitatea tematică, stilistică şi mai presus de orice sensurile multiple. O poezie cerebrală.

Mai degrabă poate fi relevant discursul liric distinct, armonios, dominat de meditaţie şi de spiritualitate, cu aspiraţii spre neant, spre cerul proteguitor care oferă viaţă, cale către înălţimi, mântuire şi veşnicie. Poeta nu doar aspiră, ea trăieşte în sfere înalte, domină sacrul şi împlinirea.

Elena Armenescu este un poet adevărat, scrie poezie autentică, de înaltă ţinută şi are întotdeauna de transmis ceva de seamă. Poet introvertit, obsedat de propriile trăiri, nu se sfieşte să se orienteze mereu către lumea dinlăuntrul sinelui, deşi mai puţin prin expunerea intimităţii, aici dă dovadă de o parcimonie greu de explicat pentru un poet. Ea nu se dezvăluie cu adevărat şi această cale rămâne deschisă probabil spre culegerile de poezie din final.

Cărţi şi autori

O interpretare asupra arheităţii eminesciene

Florian COPCEA

Analizele critico-tematice, de profundă inspiraţie pragmatică, ale lui Tudor Nedelcea, situate la intersecţia mai multor discipline – literatură, retorică, filosofie, eseistică şi istorie, sunt dezvoltate în volumul *Eminescu* (Editura Academiei Române, 2021) în manieră hermeneutică, ilustrând, pe de o parte, un spirit profund, combativ şi pamfletar, iar, pe de altă parte, un interes funciar atât pentru amendarea justă a deviaţiilor culturale cărora le-a căzut victimă geniul tutelar al poeziei româneşti, cât şi pentru glorificarea limbii române.

Manifestând un acut simţ al reevaluărilor, istoricul se angajează cu forţa unui sentiment bizantin în revigorarea „ritualurilor de perpetuare" (G. Liiceanu), întemeietoare, ale culturii române. Poziţionându-se, oarecum previzibil, dată fiind apartenenţa sa fiinţială la „neantul valah" (E. Cioran), în afara sferei postmodernilor care, practicând din „necesităţi" cultural-ideologice reformulări „strategice", învederează un alt mod de a regândi *mitul Eminescu,* Tudor Nedelcea ne propune un autentic memento, în altă ordine de idei, un dicţionar structurat pe cercetări hermeneutice, evenimente şi personalităţi marcante ale ştiinţei numită eminescologie. Textele oglindesc, aşadar, contexte şi momente reale, la zi, din travaliul exploratoriu al unor idealişti „perpessici" (termen impus în câmpul criticii, se pare, de profesorul Nicolae Georgescu) de a reactualiza „geneza internă" (A. Guillermou) a prozodiei eminesciene.

Viziunile autorului, aprofundate şi ontologizate, nu epuizează mărturiile de gândire şi înţelegere ale interpretărilor *fenomenului Eminescu,* ele se adaugă, fundamental, demersurilor înaintaşilor şi contemporanilor care s-au/se pronunţat/pronunţă ferm împotriva *de-mitizării* regelui „cugetării româneşti" (T. Maiorescu), denunţând astfel curentul demolării sistematice a celui „mai mare poet pe care l-a ivit şi-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc" (G. Călinescu).

Relevante, în circumstanţele date, sunt studiile de caz, esenţiale pentru analiza corectă, fără patimi sau cinism, a *mitemelor* care au obsedat şi fascinat spiritul celui devenit „expresia integrală a sufletului românesc" (N. Iorga) şi, cu alte cuvinte, dar nu în ultimă instanţă, „omul deplin al culturii româneşti" (C. Noica): *Eminescu şi socialismul, Eminescu şi cugetarea sacră, Actualitatea lui Eminescu, Avatarurile tipăririi manuscriselor eminesciene, Mihai Eminescu, Mihai Cimpoi şi Dicţionarul lor enciclopedic, Eminescologia şi slujbaşul său: Nicolae Georgescu, Eugen Simion şi facsimilarea manuscriselor eminesciene, Limba şi cultura în concepţia eminesciană, China şi valorile ei în viziunea lui Eminescu, Mihai Eminescu în limba polonă, O nouă ediţie Eminescu, Ideea europeană în opera lui Mihai Eminescu* ş.a.m.d. Toate aceste repere texistenţiale, sugerează eminescologul Mihai Cimpoi, redimensionează „gândirea eminesciană cu seriozitate, calm şi cu conştiinţa personalităţii neeclipsate a publicisticii sale, genială ca şi poezia".

Textele tematice ale lui Tudor Nedelcea ilustrează nu numai crezul său literar de o viaţă: „Pentru mine, Eminescu, este, înainte de toate, o carte de suflet, de lecuire psihică prin cultură", ci şi demonstrează, convingător, ideea că Eminescu a fost intens preocupat de „etnogeneza limbii şi poporului român, a unităţii etnice şi lingvistice" care „au constituit o pavăză în contra tendinţelor unor imperii vecine de a asimila parte din teritoriul de formare a neamului", definind/figurând astfel, epistemologic, canonul viitorilor săi exegeţi.

„Războiul imagologic" declanşat de anumiţi contestatari/detractori, potrivit cărora autorul *Luceafărului* este demodat şi „sub vremi" (avem privilegiul de a reaminti opinia lui Alex Ştefănescu din revista *Ramuri* nr. 1/2019: „Eminescu nu este un poet depăşit, lucrurile stau exact invers, noi suntem depăşiţi de el şi trebuie să-l ajungem din urmă"), îi provoacă lui Tudor Nedelcea o stare de profundă revoltă, suspecta „despărţire de Eminescu" însemnând, dincolo de „mustrarea noastră de conştiinţă", un sacrilegiu, o sacrificare pe altarul ignoranţei. Desigur, studiile cuprinse în cartea *Eminescu* indică perspectiva unei necesare recuperări/valorizări a operei eminesciene „spre a-l cunoaşte în totalitate şi profunzime şi de a înlătura unele prejudecăţi", de a valorifica şi de a „pune în lumină ceea ce ţinea (la Eminescu – n.n.) de domeniul ascunderii, ocultării", în scopul raţional de a reîntregi „demersul ontologic fundamental eminescian" (M. Cimpoi).

Este simptomatic faptul că reflecţiile lui Tudor Nedelcea asupra operei eminesciene continuă, cu fidelitate, *patternul călinescian,* integrator în literatura română, şi nu numai, a *paradigmei Eminescu,* situaţie care potenţează vizibil temeinica direcţie de explorare şi universalizare a valorilor rizomice ale culturii române, în general. Este limpede că interpretările, în sincronie, ale lui Tudor Nedelcea, vizează reactualizarea modelelor literare arhetipale pro-eminesciene, în altă ordine de idei, rostul „codului Eminescu", augmentând un nou impuls – modern – prioritizării cercetării ştiinţifice asupra acestuia.

În consecinţă, volumul *Eminescu* este o construcţie critico-istorică şi în egală măsură estetică, reclamând esenţa imuabilă a unei judecăţi apriorice a lumii din afara lumii Marelui Poet şi, evident, al cosmosului lăuntric în care, antropomorfic, spiritul său modela un mit. O atare concepţie de analiză pragmatică a inegalabilelor creaţii ale lui Eminescu *(trans)scrie,* în sensul cartezian al termenului, ireductibilitatea şi, în acelaşi timp, legitimitatea experienţei literare, care justifică întrutotul propensiunea, perfect circumscrisă, a lui Tudor Nedelcea către principalele „direcţii ale mitopo(i)eticii şi criticii ontologice", atât pentru a scoate „din labirint" fiinţa „românului absolut" (P. Ţuţea), cât şi pentru a aşeza „o cărămidă la edificiul naţional şi internaţional Eminescu".

Miniportretele literare ale unor celebri eminescologi, care şi-au făcut din destin o incontestabilă raţiune de apărare, prin scris, a lui Eminescu, schiţate de hermeneut (Mihai Cimpoi, Eugen Simion, Theodor Codreanu, Rosa del Conte, Victor Crăciun, Lucia Olaru Nenati, Dimitrie Vatamaniuc, Carmen Sylva etc.), scoate în evidenţă încercarea sa de a-i persifla, cu subtilitate, polemic, pe cei care sunt ostili mitologizării istoriei şi încă nu dau nici cele mai vagi semne că ar respecta adevărul ancestral: Eminescu „a devenit memoria germinativă a neamului" (Edgar Papu). În linii mari, sensul excursurilor critice ale lui Tudor Nedelcea probează, explicit, o consecvenţă interpretativă ireductibilă şi referenţială, etalată într-un discurs intelectual orientat ontologic spre diferite, implicate, realităţi culturale. Limbajul practicat de teoretician este sobru, axat cu precădere pe recuperarea gândirii eminesciene, pe unicitatea eului biografic al Demiurgului şi pe explicarea inventivă, fără complexe, a unora dintre enigmele operei acestuia. Postulează Tudor Nedelcea: „Sunt doar câteva temeiuri de necontestat care ne îndreptăţesc să-l aşezăm pe Poetul nostru naţional şi în rândul marilor gânditori creştini".

În concluzie, masivul volum *Eminescu* (586 p.) întruneşte toate calităţile unui studiu de factură enciclopedică şi ideatică, ambiţionând spre o spectaculoasă grilă de lectură şi receptare inconturnabilă a universului intelectual al poetului naţional – Mihai Eminescu.

Semn(al) de carte

Florin Horvath, *Aici, la hotarul furtunilor,* Editura Ighemonicon, Bucureşti, 2023

Oare cele trei zguduitoare jertfe, Ion Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazul şi mai apoi Constantin Brâncoveanu, au fost preţul cel mare pentru izbăvirea românilor? Cei de după ei, sutele, miile de jertfe neştiute şi neprohodite aveau să lase rană adâncă, încă nevindecată, în trupul muncit de nevoi şi-n sufletul îngenuncheat şi umilit al acestui popor răbdător şi pururea iertător... Până când, Doamne?... Doar Tu ştii şi nouă ne ajunge... Ştim bine că Tu eşti limanul şi pe Tine te rugăm: pe toţi vânzătorii iartă-i, Doamne, că nu ştiu ce fac! Iartă-i, că aici, la hotarul furtunilor, veni-va şi lumina dreptăţii! (Paragraful din finalul cărţii, reluat pe coperta a patra.)

***Nicu Gavriluţă, Viaţa, un ritual iniţiatic. Interviuri şi dialoguri culturale,* Editura Junimea, Iaşi, 2020**

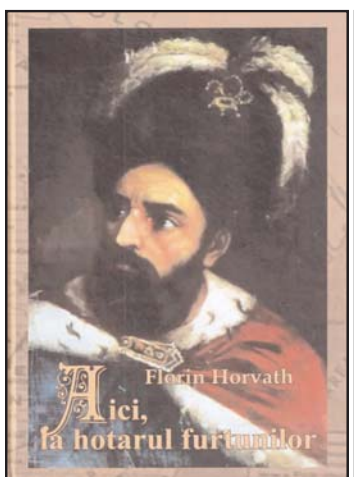
Această carte este despre câteva alegeri esenţiale, căutări spirituale şi răspunsuri culturale oferite de mine provocărilor vieţii. În acest sens, viaţa poate fi interpretată ca un ritual iniţiatic. „Asceza intramundană" practicată pentru a reuşi la facultate, pasiunea cultivată pentru mister şi inefabil, asumarea culturală a provocărilor alterităţii rasiale, etnice şi religioase, nobleţea de a vota pentru o valoare sacră, curajul de a vorbi astăzi public despre importanţa lui *homo religiosus*, dorinţa de a decripta mitologiile şi simbolurile camuflate în noile tehnologii, pariul profesional de a forma buni specialişti şi oameni de caracter, efortul de a face faţă lumii pe dos instituită de Covid 19, deconstrucţia ideologiei promovată de *Black Lives Matter* – toate acestea sunt motive iniţiatice ale propriei mele vieţi.

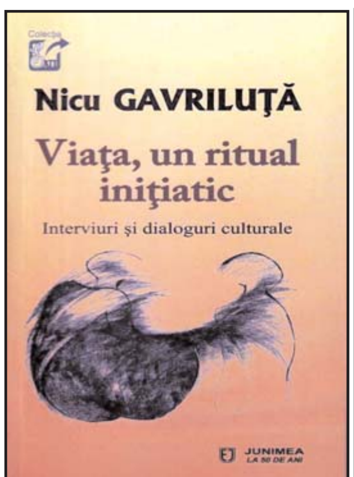
Volumul de faţă conţine nouă interviuri şi două dialoguri culturale. (...) Tuturor interlocutorilor mei (Sebastian Antoce, Aurel Brumă, Nicolae Busuioc, Vlad Cioacă, Ştefania Coşuleanu, Ioan Holban, Cătălin Jeckel, Simona Modreanu, Daniela Şontică) le mulţumesc frumos. (Autorul, în prefaţă)

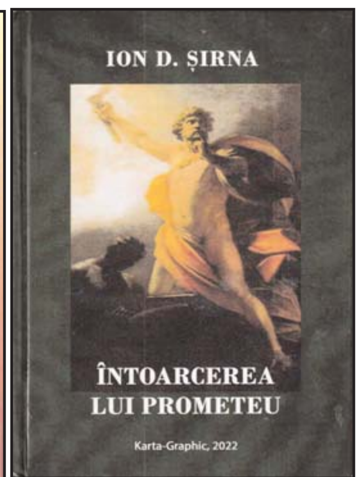
Ion D. Şirna, *Întoarcerea lui Prometeu, Versuri,* Ed. Karta-Grafic, Ploieşti, 2022

Când în jurul nostru se petrec atâtea fapte care ne înfioară sau chiar ne sperie, un volum de versuri în care oamenii sunt mai buni, mai frumoşi, iar realitatea este mai prietenoasă, cu siguranţă ne face plăcere să îl citim. Autorul, profesor de Limba Română, este prezent în publicistica prahoveană de peste 45 de ani, cu mai multe volume de versuri şi de proză.

Fără a fi evidentă, în poeziile sale se resimte în mod foarte discret, chiar rafinat, înrâurirea marilor poeţi ai neamului nostru, cum ar fi Eminescu, Ion Barbu Bacovia. (Olimpia Iorga-Popescu)

De la Paris la Răşinari, pe urmele umbrelor-lumini (I)

Paula ROMANESCU

Părăsind forfota străzilor din jurul Gării Montparnasse, ignorând umbra uriaşului turn de beton şi sticlă de aici, un popas la Muzeul Bourdelle este o întâlnire cu liniştea şi măreţia ca o taină care se deschide fiecăruia *selon l'âme et la vie/ după sufletul şi felul său de-a fi.*

Şi, cum tot mă întâlnisem cu liniştea – tăcere grăitoare din grădinile unde cântau (ca şi pe la noi?!) păsări gureşe, după o scurtă şedere pe banca din curtea muzeului, dintre flori, cu harta în mână, am pornit spre acel *Montparnasse des Ombres* în care se vor fi amestecat în veacul al XX-lea şi umbrele înalte ale unor români care au adus prin creaţia lor un plus de lumină *Oraşului-Lumină:* Constantin Brâncuşi, Eugen şi Rodica Ionescu, Emil Cioran, sculptorul Ion Vlad, Tristan Tzara (*Da-da,* chiar el!), surorile Lily şi Clara Haskil (cea care-şi semna scrisorile către Dinu Lipatti, marele ei prieten, *Clarinette*), actorul De Max cel frumos ca un zeu de care se vor fi îndrăgostit (în zadar!) femeile Parisului de la *Belle Époque* şi, cu tainic rost (ştiţi şi voi care), un André Gide sau un Jean Cocteau…

Cât de scurtă calea de la moarte la nemoarte!

Orice cimitir este un oraş, o lume, un univers cu cărări, alei şi „borne" care au fost cândva oameni ca şi noi (ca şi noi?!) – acele *des voix chères qui se sont tues/ voci dragi care-au tăcut* şi care vor continua de-a pururi să se facă auzite *tant que la terre durera/ cât va dura pământul* (care ne mai îndură…).

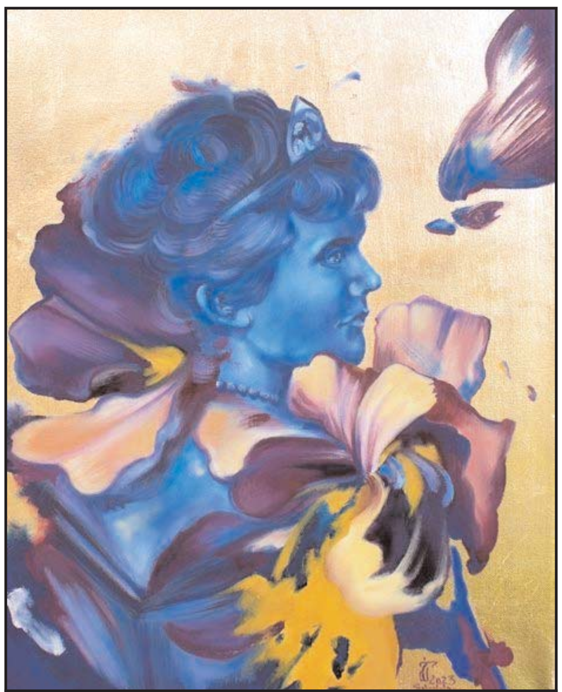
Poate că este locul (că timpul pare să se fi copt deja!) să caut şi alte borne româneşti prin Parisul ca un univers de lumini şi să încerc să le descopăr cam *cât să le pipăi şi să urlu: Sunt!*

Acestea ar fi pe la Paris: *Rugăciunea* lui Brâncuşi, plasată la staţia de metrou de la Madelaine – copie a lucrării originale, cea comandată prin prima decadă a veacului al XX-lea de familia avocatului Petre Stănescu pentru mormântul acestuia de la „Dumbrava" Buzăului, lucrare păstrată actualmente la Muzeul Naţional de Artă al României (tot morţii, sărmanii, au grijă de comorile neamului!) şi o alta la Bucureşti în cimitirul Bellu – parcela sculptorilor; *Atelierul* genialului sculptor gorjean de lângă Centre Pompidou; *Statuia lui Eminescu* (de Ion Vlad), plasată în 1989, spre a marca centenarul morţii poetului, în faţa Bisericii Ortodoxe Române din rue Jean de Beauvais, unde tânărul Brâncuşi fusese paracliser... Ultimul mare poet romantic – Mihai Eminescu – este reprezentat de sculptor cu fruntea înălţată *la steaua,* ţinând în mână o carte deschisă pe care se poate citi: *Je ne pensais pas apprendre à mourir un jour…/ Nu credeam să-nvăţ a muri vreodată…* Şi Cioran cu al său *mourir, c'est changer de genre, c'est se renouveler/ a muri înseamnă doar să-ţi schimbi felul de a fi, să te reînnoieşti.*

Şi dacă tot sunt pe aici, înainte de a mă… reînnoi, îmi propun să ajung, aşa veche cum sunt, şi pe la alte puncte pariziene de neocolit: Théâtre du Chatelet, unde i s-a interpretat adolescentului de 16 ani George Enescu, în premieră absolută, *Poema Română,* în anul 1898; Théâtre de la Huchette, unde, din 1953, se joacă seară de seară fără întrerupere *Cântăreaţa cheală* a Ionescului nostru cel nemuritor – membru al Academiei franceze, şi, deopotrivă, *Lecţia;* apoi Théâtre de l'Odéon, unde în 1960 a avut loc premiera piesei *Rinocerii* a aceluiaşi Ionescu şi, cu o escală cât pentru o închinare la izvoarele gândirii româneşti turnate în limba franceză, pe rue de l'Odéon nr. 21, cu ochii la mansarda aceea *cu vedere spre moarte* în care a locuit Emil Cioran, fiul popii din Răşinari, de *l'inconvénient d'être né – din inconvenientul de a se fi născut* şi de a fi devenit cel mai de seamă stilist din literatura franceză a secolului al XX-lea, spre a ajunge în ultimele zile de viaţă să nu-şi mai amintească decât de limba pragului de lume care i-a fost patria română – graiul mamei adică…

Este de văzut şi Sala Elvira Popescu de la Teatrul Marigny. Apoi să trec şi pe strada Saint-Sulpice unde, la nr. 28, un basorelief reprezentând-o pe geniala adolescentă Iulia Hasdeu aminteşte că aici a locuit aceasta până la cei 19 ani cât a durat sub cer, spre a se muta de-a pururi în pământul românesc, la Bellu – cetatea umbrelor din Bucureşti.

Sunt lângă Café de Flore. Ar cam fi de făcut un popas şi aici – un fel de Cafeneaua Capşa din Micul Paris unde, în alt timp, era locul de întâlnire a spiritelor înalte şi o adevărată academie a vinurilor rare… Ignorând cu superbie faptul că o cafea băută la Café de Flore mi-ar dezechilibra binişor bugetul meu drastic adaptat la austeritate, gândul că aici mi-aş putea intersecta trecerea anonimă cu umbrele unor Sartre, Simone de Beauvoir, Cioran, Tzara, Gherasim Luca, Eliade, Brel, Gréco, Ferré este prea îmbătător ca să-mi refuz, plebeea de mine, regalul lux.

Ioana-Teodora Duţă Schmiedigen

Citesc lista de preţuri de la intrare. E bine: mă încadrez fără pericol de a mă ruina. Intru, iau loc la o masă mai la o margine de sală, cât să pot privi în voie (discret totuşi!) la cei din jur, comand o cafea (lungă) şi, în aşteptarea ei (scurtă), încerc să recunosc vreo celebritate dintre cele încă sub cer. Nimeni cunoscut mie! Nici măcar conaţionalul meu Gheorghe Banu marele critic de teatru, universitarul sorbonard. Erau însă foarte mulţi tineri – celebrităţi *en herbe* poate sau mai degrabă feciori de bani gata, puţini vârstnici, iluştri necunoscuţi pentru mine şi eu cu umbrele celor de care aveam ştire. N-a venit niciuna să-mi ceară socoteală că i-aş fi încălcat teritoriul. Nici n-aş fi vrut de altfel. Prefer anonimatul, mai de preţ decât toate regatele umbrelor că, vorba lui M.R.P., „şi rupt în coate, însă viu pe cât se poate"…

Reconfortată după café-ul cu gust de viaţă, mi-am zis că se poate să ajung acum şi la cimitirul Père Lachaise – tărâmul unde au ancorat George Enescu, Elvira Popescu, Elena Bibescu şi mai toţi Bibeştii prinţi mutaţi la Paris după ce în România nu mai rămăseseră destule tronuri, Anna Brâncoveanu de Noailles (nobleţea nu-i totuna de-o ai ori de n-o ai, contesă…), dar şi Edith Piaf, care ne-a luat sania cu zurgălăii ei cu tot şi a dat-o cântecului francez sub un nume de *Johnny,* derbedeu de Pigale, un fel de rudă cu al nostru Rică fante de Obor – „ăl mai prima barbugiu"…, un Johnny care nici măcar înger nu era – *Johnny tu n'es pas un ange!* – dar pe ea n-o deranja – *Ne crois pas que ça m' dérange…*

Dar deocamdată mai am ceva treabă prin Montparnasse şi mi-e şi sete.

Mă ajunge, iată, umbra lui Omar Khayyam la un colţ de stradă pariziană cu mese ieşite pe trotuar întru ademenirea clienţilor (şi astea!?). *Într-o tavernă-am întrebat un mag:/ Unde sunt cei de pe pământ plecaţi?/ Ştiu doar că nu se mai întorc nicicând,/ Mi-a răspuns. Bea şi taci!*

Da, beau. Apă!

Zâmbesc şi merg printre trecători care nici nu bagă de seamă că exist.

Mi-e bine! Ce reconfortant este să simţi că exişti!... Dar năstruşnicul poet-matematician-astronom persan mutat cu ale lui rubaiate în cel mai înalt observator astronomic din lumea cuvântului – sufletul omenesc, îmi tot îngână tulburându-mi apele sufletului: *Cădea-vom într-o zi în praful drumului/ Şi soarta sub picior ne va strivi;/ Dă-mi gura ta, frumoaso, cupă mândră,/ Până nu-s praf în drum, până nu-s umbră…*

Eu, nu şi nu!

Cu poezia-n gând, trec printre vii. Ajung astfel la borna numită Brâncuşi din *Montparnasse des ombres.* Cam mare aglomeraţie pe-aici. S-au mutat între timp sub zăvorul lui de lespezi şi pictorii Alexandru Istrati şi Natalia Dumitrescu, legatarii testamentari ai magului de la Hobiţa, cei pripăşiţi în atelierul din Impasse Ronsin în anii din urmă ai şederii lui pre pământ, atelier prin care vor fi trecut şi Apollinaire, şi Modigliani, şi Margit Pogany, şi Maria lui Tănase, şi surorile Codreanu – Lizica şi Irina (dansatoarea şi sculptoriţa), şi „Peghiţa" Guggenheim, şi irlandeza Eileen Lanne (adusă de meşter şi acasă la el, la Hobiţa, între ţăranii lui din Gorj, să vadă şi ea de unde *începu infinitul!*), şi sculptoriţa Vera Moor care-i făcu un fecior pe care sculptorul nu s-a sinchisit deloc să-l recunoască (socotind poate că, dacă prin el însuşi acesta nu va fi în stare „să fie", la ce bun să-l încarce cu o povară greu de purtat!), şi Cella Delavrancea şi alte frumoase Madame X fermecate de gustul inconfundabil al fierturii de urzici domolită cu mămăligă aburindă…

După o lumânare aprinsă la stâlpul orizontal al *Tăcerii* şi două flori galbene aşezate peste numele „francezului" *Brancusi,* caut pe harta „Cetăţii de umbre" locul lui Ionesco. Îl găsesc la un capăt de alee. A venit să-l însoţească în lungul drum al nopţii către noapte şi Rodica (1910-2004), fidela lui tovarăşă de viaţă, mărunţica românculă cu suflet mare şi deschis la tot ce însemna România, amfitrioana caldă care m-a primit cu aleasă generozitate prin august 1991 în înnobilatul de prezenţa lor apartament din Boulevard Montparnasse 96 şi care m-a potopit efectiv cu întrebări despre oameni şi locuri bucureştene unde-i înflorise cândva tinereţea… Când am amintit de strada Anna Davila pe unde-mi duceam mai ieri copila (*opreşte, Doamne, ceasornicul acela!…*) să înveţe zborul cu săniuţa, Rodica (aşa mi-a zis să-i zic!) a explodat de bucurie: *Pe acolo m-am dat şi eu cu sania mai… alaltăieri!* Mi-a arătat apoi întreaga „colecţie" de rinoceri a dramaturgului, sabia cu mâner sub formă de corn de rinocer a academicianului, am vorbit de câte toate, râzând de parcă ne-am fi dat împreună cu sania pe derdeluşul de la Anna cea rămasă sub iarbă în dealul Cotrocenilor, până când, atras probabil de veselia noastră, şi-a făcut apariţia pentru un scurt moment şi stăpânul casei, convalescent, de curând întors de la spital, care s-a scuzat că nu poate rămâne cu noi cum şi-ar fi dorit, dar mi-a dăruit o strângere de mână cu urarea sa de bun-venit (simt şi acum mâna lui fragilă tremurând fierbinte de febră în mâna mea) şi a ţinut să-mi mulţumească pentru o scrisoare pe care i-o trimisesem cu un an în urmă şi la care îmi răspunsese generos. A mai rugat-o apoi pe Rodica să nu uite să-mi arate albumul său de pictură apărut de curând la o editură din Germania, lucru pe care ea s-a şi grăbit să-l facă. Marele dramaturg, nemuritorul Ionesco, îmi urmărea privirea pe măsură ce întorceam paginile, cu o curiozitate de copil mare, dornic de a afla părerea unui adult. I-am simţit căldura: Ei?, întrebau ochii lui. Eu zâmbeam. Nu chiar cam cum ar fi făcut Voltaire când Frederic de Prusia i-a dat spre lectură însăilările lui poetice, comentându-le: *Nimic nu este imposibil Majestăţii Voastre. V-aţi propus să faceţi versuri proaste şi aţi reuşit perfect!* Zâmbetul meu ar fi putut trece, Doamne fereşte!, drept insolent, dar nu era, desigur, decât măsura neputinţei mele de a pricepe tainele artei culorii.

(Va urma.)

Vecina mea, Africa

Consiliul de insecuritate

Nicolae MELINESCU

În condiţiile crizelor globale majore – conflictul Rusia-NATO via Ucraina, tensiunea dintre China comunistă şi Taiwan, Orientul Mijlociu, Israelul şi Iranul – organismul mandatat să menţină pacea internaţională este Consiliul de Securitate al Organizaţiei Naţiunilor Unite, în care cinci state sunt membre permanente cu drept de veto (China, Franţa, Marea Britanie, Rusia şi Statele Unite) şi încă zece sunt membre nepermanente, alese prin rotaţie de Adunarea Generală, fiecare pentru un mandat de un an.

Cei cinci consumă privilegiul universal de decizie politică definitivă cu caracter obligatoriu în numele tuturor membrilor Organizaţiei. Oricare dintre ei se poate opune unui proiect de rezoluţie care nu trece fără unanimitatea membrilor permanenţi şi o majoritate de cel puţin nouă voturi din totalul celor cincisprezece membri. Dacă una dintre delegaţiile celor cinci se abţine, documentul propus este adoptat în funcţie de majoritatea obţinută cu sprijinul ţărilor membre nepermanente.

Actualele tensiuni regionale cu reflexe evidente în plan universal pot fi abordate unitar în primul rând de cei cinci inamovibili. Rusia, de exemplu, nu are niciun motiv să voteze un proiect de rezoluţie care condamnă invadarea Ucrainei, din cauză că ar fi un gest politic sinucigaş pentru conducerea de la Moscova. În plus, diplomaţii săi sunt politicieni verificaţi, devotaţi regimului. În perioada sovietică şeful misiunii (între 1962 şi 1986), Mihail Dobrânin, era membru al Biroului Politic, instanţa supremă de conducere. Dacă vrea să dea o lovitură de imagine, delegaţia rusă apelează la parteneriatul strategic „fără limite" cu China, care poate să-şi folosească dreptul de veto, la care a apelat cu zgârcenie de numai opt ori în toată istoria prestaţiilor sale în Consiliul de Securitate, şi să împiedice astfel orice decizie semnificativă împotriva federaţiei. În această conjunctură, comunitatea internaţională se confruntă cu mai vechiul hegemonism iniţiat în 1945 la constituirea organizaţiei. La San Francisco a fost consolidat un nou regim de putere. Doi dintre coloşii perioadei coloniale (Marea Britanie şi Franţa) s-au asociat cu două noi superputeri (SUA şi URSS). China naţionalistă a lui Chian Kai-shi, titulară în Consiliu până în 1972, a rămas copil de mingi pentru americani. Odată cu înlocuirea ei de către China comunistă continentală, mandatul de membru permanent i-a conferit rolul de agent major în diplomaţia multilaterală.

România a fost admisă în ONU la pachet, pe 14 decembrie 1955, împreună cu încă 15 ţări dintre care opt europene (Albania, Austria, Bulgaria, Finlanda, Irlanda, Italia, Portugalia şi Spania). Potrivit cercetătorului Paul Nistor (*Admiterea României comuniste în ONU*, Institutul European, Iaşi, 2014, p. 14) evenimentul era „expresia dorinţei celui izolat, care alesese o tabără greşită în timpul războiului, de a fi reacceptat în lumea civilizată, de a reveni între ţările credibile ale lumii". În plus, era o racordare la diplomaţia multilaterală cu alte valenţe şi cu alte reguli stabilite prin Carta ONU. Pentru diplomaţia românească, experienţa dobândită de reprezentanţii noştri în cadrul activităţii la New York şi la Geneva a fost şi o şcoală de formare practică a unor noi diplomaţi care au contribuit la manifestarea distanţării faţă de dictatura diplomatică a Moscovei, inaugurată de miniştrii de Externe filo-ruşi Ana Pauker şi Simion Bughici. Pe măsură ce şi-a construit un corp diplomatic specializat, România acelor ani s-a orientat spre alte ţări, cu o situaţie asemănătoare, ca să se distanţeze de hegemonul sovietic. Membrii misiunii permanente au început să asiste nu să participe la şedinţele de instructaj de la misiunea sovietică înainte de dezbaterea unor teme fierbinţi încadrate în conflictul ideologic al Războiului Rece. Distinsul diplomat şi om de cultură mărturisea: „Statul român era atunci sub o ocupaţie care era echivalentul unei cămăşi de forţă ce trebuia îndepărtată" (Mircea Maliţa, Dinu C. Giurescu, *Ziduri de pace, turnuri de frăţie. Deceniul destinderii: 1962-1972,* Editura Compania, Bucureşti, 2001, p. 11). El a fost prezent în prima echipă diplomatică acceptată la ONU şi, potrivit amintirilor sale, a asistat atât la reorientarea delegaţilor români spre teme de interes imediat pentru ţară, cât şi spre subiecte de interes general de a căror rezolvare România putea să beneficieze. Paul Nistor preciza în acest sens: „Fiind un stat abia ieşit din izolare, RPR exersa un anumit orgoliu internaţional, încercând să demonstreze, pe o scenă complexă, apartenenţa la unele idealuri generoase: pacifism, dreptate, echitate socială. În încercarea de a se face remarcaţi, românii luau partea celor mai slabi, propuneau autodeterminarea popoarelor, sprijineau pe oricine în admiterea în ONU şi încercau să vorbească în numele ţărilor sărace" (*Ibid.* p. 255).

De-a lungul timpului, structura demodată a Consiliului a fost reclamată de tot mai multe state. Şi în zilele noastre, trei continente (Australia, Africa şi America Latină) sunt reprezentate prin mandat în Consiliu cu prilejul selectării membrilor nepermanenţi, actualmente Gabon, Ghana şi Mozambic, în cazul Africii. Între cei opt secretari generali ai ONU doar doi au fost africani: egipteanul Boutros Boutros Ghali şi ghanezul Kofi Annan. Pe cele două mandate ale celui din urmă (1997–2006)

Irina Maria Moldovan

s-au iscat ceva discuţii mai intense de reformare a Organizaţiei şi mai ales a corpului său politic decident. Una dintre variante propunea abandonarea statutului de membru cu drept de veto sau schimbarea componenţei Consiliului, prin rescrierea Cartei, cu aprobarea a două treimi din cele 193 de ţări membre. Candidaţi ar fi fost Germania pentru Europa, Japonia sau Coreea de Sud pentru Asia, Brazilia sau Mexic pentru America Latină şi Africa de Sud sau Nigeria pentru Africa. Iniţiativele nu au depăşit stadiul dezbaterii academice. În primul rând, pentru că privilegiaţii actualei structuri nu sunt dispuşi să renunţe de bună voie la sistemul actual şi la posibilitatea de a rămâne administratorii ordinii mondiale în funcţie de propriile interese. Apoi, lărgirea cercului hegemonic prin includerea unor locomotive economice şi tehnologice precum Brazilia, Japonia, Germania sau Africa de Sud ar înlocui actuala paradigmă de putere SUA-UE, Rusia-China cu mai multe puteri regionale, ceea ce ar diminua rolul şi aşa incert de universalitate al Naţiunilor Unite. Izolarea sau ignorarea candidaţilor potenţiali şi-a dovedit capacitatea de sabotare a însăşi misiunii Consiliului de Securitate de apărător al păcii şi de pedepsire a indisciplinaţilor. Exemplul cel mai bun îl reprezintă Africa sub-sahariană. În timpul Războiului Rece, Africa era dominată de sferele de influenţă ale celor două superputeri, Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Majoritatea statelor africane filo-americane au considerat în acea perioadă că Taiwanul este reprezentantul legitim al întregii Chine nu numai a celei insulare, chiar dacă cea dintâi nu avea nicio autoritate asupra celei continentale. Cu răbdarea picăturii care a consacrat-o în folclor, China continentală a lucrat cu tenacitate şi mare putere de convingere şi, în câteva decenii, transferul politic s-a produs. Prima reuniune China – Africa la cel mai înalt nivel a fost găzduită cu un fast orbitor la Beijing. Primirilor grandioase, discursurilor bombastice, dineurilor din marea sală a palatului poporului, alaiurilor de limuzine le-au urmat zeci de miliarde de dolari, investiţii, împrumuturi nerambursabile, donaţii, asistenţă economică gratuită, cadouri de genul şcoli, spitale, stadioane, şosele, toate construite de firme chinezeşti ca semn de prietenie.

Din cele opt forumuri trienale China – Africa, patru au fost organizate la Beijing (cel mai recent în 2018), iar restul în Etiopia, Egipt, Senegal şi în Africa de Sud. În mod firesc, ceilalţi lideri politicii ai lumii s-au întrebat care era rostul năvălirii chinezeşti. Rusia, Japonia şi India au perceput utilitatea manevrei şi s-au grăbit să o imite. Pentru că realitatea imediată a dovedit recompensele enorme ale acestor cascadorii politice. Companiile şi băncile chinezeşti au obţinut monopolul pentru resurse foarte importante. Nu numai petrol, aur, diamante, uraniu, ci şi minerale foarte rare de genul litiu, beriliu, koltan, toate ingrediente esenţiale pentru noile tehnologii digitale. După ele a urmat câştigul politic. După summit-ul din 2018, în timpul căruia China a plusat, a ridicat potul cu 60 de miliarde de dolari, „fără nicio obligaţie", patruzeci şi şapte de guverne africane au recunoscut Republica Populară Chineză drept reprezentant unic şi legitim al întregului popor chinez şi au abandonat legăturile cu Taiwanul. Micuţul regat Eswatini, fostul Swaziland, izolat în inima Republicii Sud-africane, a rămas singurul stat credincios al alianţei politice cu guvernul de la Taipei.

Această achiziţionare a fidelităţii diplomatice, economice şi politice a africanilor de către guvernul comunist de la Beijing are efecte şi în planul relaţiilor multilaterale din interiorul Organizaţiei Naţiunilor Unite, mai ales din perspectiva procedurilor de luare a unor decizii care îl privesc direct. China poate să recurgă la un joc de imagine impresionant în cazul discutării situaţiei dintr-unul dintre focarele menţionate la început. Ca să nu creeze o criză în privinţa războiului din Ucraina, ambasadorul Tan Jian se poate abţine să voteze pro sau contra (nu este vot negativ) şi îşi poate convinge partenerii africani dintre membrii nepermanenţi să se opună unui proiect de document anti-rusesc. Consiliul nu întruneşte majoritatea de cel puţin nouă voturi (Rusia şi China se abţin) şi proiectul de rezoluţie nu trece, deşi niciunul dintre membrii permanenţi nu a făcut uz de veto.

Africanii pot să influenţeze mersul şovăielnic al Consiliului şi prin alte mecanisme. Iranul se află într-o ofensivă economică şi religioasă bine orchestrată pentru refacerea comunităţilor africane şiia şi combaterea celor sunni. Efectul: când ajung în dezbaterea Consiliului documente care reglementează sau sancţionează teocraţia de la Teheran, apare un grup de influenţă african care aruncă pilitură metalică în mecanismul fragil al negocierilor. Africa Sub-sahariană a devenit tentantă pentru strategia regională a Turciei, care a construit recent o bază militară uriaşă, un adevărat oraş, lângă Mogadishu, capitala Somaliei. Infrastructura, clădirile, amenajările auxiliare au costat peste şase miliarde de euro. Este o investiţie profitabilă pentru politica lui Erdogan de consolidare a puterii regionale a ţării sale şi de extindere a capacităţii de monitorizare a centrului continentului negru, a Canalului de Suez şi a Golfului Aden, calea spre Oceanul Indian. Cu o viziune multi-direcţională, Turcia construieşte în Africa Sub-sahariană un cap de pod pentru extinderea pieţei de desfacere, dar şi un posibil susţinător în controversele politice care o privesc (genocidul armenilor în 1915, de exemplu) şi abordarea lor în Consiliul de Securitate ONU. Nu este puţin dacă este luată în calcul capacitatea membrilor de a dispune măsuri coercitive şi sancţiuni împotriva celor care încalcă principiile Cartei.

Prin inechităţile sale structurale, Consiliul de Securitate a devenit atemporal, spectator la mantinela realităţii. Mecanismele sale, agreate în urmă cu aproape optzeci de ani, creează nişe pentru agenţi ai jocului internaţional, gata să învârtească roata norocului în dreptul propriilor interese şi să gliseze elegant pe lângă preceptele dreptului internaţional înscrise iniţial în documentul fondator al organizaţiei, pe 24 octombrie 1945.

Bienala Naţională de Artă a Oraşului Regal Curtea de Argeş

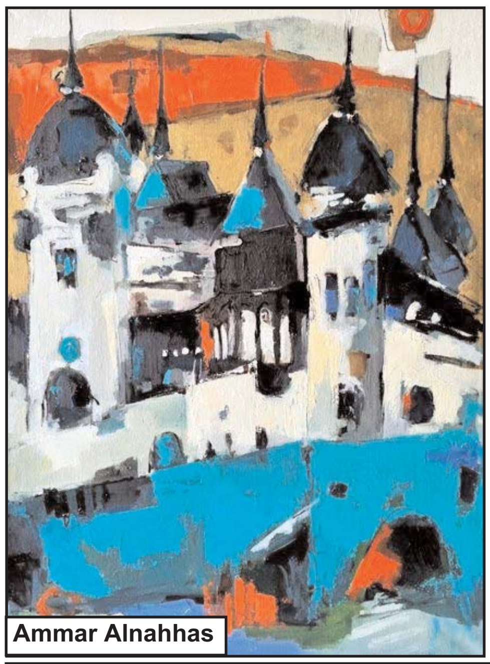
Gheorghe PĂUN

Cuvântul-înainte al albumului-program al evenimentului (din care voi relua o parte dintre paragrafele care urmează) are titlul „La început de… tradiţie”, un titlu uşor oximoronic, temerar în orice caz, dar, spuneam în textul respectiv, el este în primul rând o urare şi, mai ales, o formă de a-mi exprima încredinţarea că aşa va fi, că există toate premisele pentru ca Bienala chiar să devină o manifestare de cursă lungă, cu o vizibilitate pe măsura entuziasmului cu care a pornit la drum.

Prima ediţie a avut vernisajul pe 10 mai 2023, în sălile Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş. Afişul expoziţiei este prezentat alături, iar de-a lungul paginilor revistei sunt reproduse o parte dintre tablouri (sub fiecare precizându-se autorul). Au fost expuse peste 60 de tablouri, de tot atâţia artişti plastici din aproape 20 de localităţi ale ţării – inclusiv din Chişinău. Numere mari, care confirmă optimismul anterior, vorbind despre succesul iniţiativei şi despre eficienţa organizatorilor.

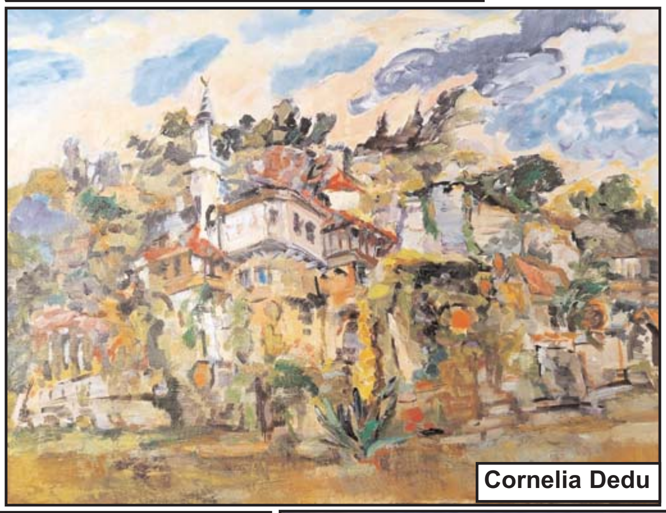

Alexandr Alavaţchi

Ammar Alnahhas

Curtea de Argeş, primul Oraş Regal din România, declarat ca atare de Casa Regală a României încă din octombrie 2014, parcurge un an fast din punct de vedere cultural, 2023 fiind Anul Urmuz, când se împlinesc 140 de ani de la naşterea aici, într-o casă care nu mai există, situată peste stradă de Primăria actuală, a scriitorului considerat precursor al avangardelor literare ale secolului XX, chiar dacă are o operă (cunoscută) minusculă, şi 100 de ani de când a murit, la Bucureşti. Un adevărat „festival” e încă în derulare, pe Argeş în Sus, dar şi la Bucureşti şi în alte locuri.

În acest context, Bienala se plasează perfect, chiar dacă este un eveniment distinct (dar nu complet fără legătură, pentru că în tinereţe Urmuz a pictat, iar în cadrul evenimentelor aniversar-comemorative a existat şi o spectaculoasă expoziţie „Urmuz văzut de graficienii lumii”, cu portrete venite din peste 60 de ţări).

La premise care dau garanţia succesului am menţionat entuziasmul şi eficienţa, adaug profesionalismul şi dedicarea celor implicaţi direct în organizarea Bienalei, pictorul Teodor Vescu, fiu al Argeşului revenit pe Argeş, inginerul (artist plastic/pictor el însuşi) Gheorghe Olteanu şi, manager al instituţiei organizatoare, Centrul de Cultură şi Arte, omul de presă scrisă şi audio-vizuală Silviu Gherman. A ajutat mult la organizare dna Carmen Ştefănescu, secretar general al ALZIAR (Asociaţia Localităţilor şi Zonelor Istorice şi de Artă din România).

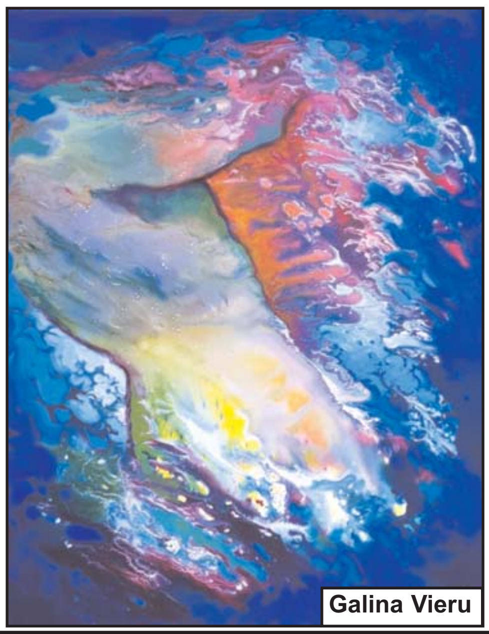

Cornelia Dedu

O comisie alcătuită din Gheorghe Dican, vicepreşedinte al UAPR, Mara Diaconu, Ion Panaite (Piteşti), Silviu Gherman, Gheorghe Olteanu şi Ovidiu Vlăsceanu (Curtea de Argeş), a acordat şase distincţii ale Bienalei, următorilor pictori: Ammar Alnahhas, Cornelia Gherlan şi Cornelia Dedu, premiile I, II, III, iar Ioana-Teodora Duţă Schmiedigen, Consuella Meiloiu şi Ioan Pop Prilog, menţiuni.

Toate acestea sunt semne că Bienala a pornit cu dreptul şi-mi susţin convingerea că titlul cuvântului-înainte al albumului de peste doi ani, indiferent cine îl va scrie, va putea fi „Bienala de Artă a Oraşului Regal a devenit deja tradiţie”…

Elena Felicia Cîmpian

Traian Duţă

Galina Vieru

Semnează în acest număr